

Україна:

події,
факти,
коментарі

2013 № 14

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

Для керівників та працівників інформаційних структур на місцях
№ 14 2013

Засновник

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Головний редактор

В. Горовий, д-р іст. наук, проф., заступник гендиректора НБУВ

Редакційна колегія:

Л. Чуприна, заввідділу оперативної інформації

Т. Гранчак, заввідділу політологічного аналізу

Н. Вітушко, заввідділу електронних технологій обробки інформації

Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів

Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова

Видається з 01.01.1998 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію

КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Виходить двічі на місяць

Матеріали друкуються українською та російською мовами

Редакція залишає за собою право редагувати та скорочувати тексти

Передрук – тільки з дозволу редакції

Адреса редакції:

НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна

Тел. (044) 524-25-48, (044) 525-61-03

E-mail: siaz@pochta.ru

www.nbuv.gov.ua/siaz.html

ЗМІСТ

Коротко про головне

До 1025-річчя Хрещення Київської Русі	4
---	---

Аналітика

Рябоконт А.

События во Врэдиевке как толчок для реформ в МВД	7
--	---

Тарасенко Н.

70 років Волинської трагедії: пошук шляхів від звинувачень до діалогу	19
---	----

Економічний ракурс

Пальчук В.

Зона вільної торгівлі між США та Євросоюзом: у пошуках шляхів розв'язання соціально-економічних проблем і можливостей відновлення.....	32
--	----

Кулицький С.

Українсько-білоруські економічні відносини: стан і перспективи	47
--	----

Наука-суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти	62
--	----

Аерокосмічна і авіаційна галузі	65
---------------------------------------	----

Здобутки української археології	66
---------------------------------------	----

Практичні впровадження науково-дослідних і проектно-технічних напрацювань	67
---	----

Інноваційні розробки та технології	67
--	----

Енергоощадні технології	68
-------------------------------	----

Альтернативні джерела енергії	69
-------------------------------------	----

Підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів	69
---	----

Освіта та кадрове забезпечення в Україні	71
--	----

Охорона здоров'я	72
------------------------	----

Наука і влада	72
---------------------	----

Проблеми інформатизації

Матеріали до Міжнародної наукової конференції «Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів» (Київ, 8–10 жовтня 2013 р.)

Терещенко І.

Бібліотечні продукти та послуги в соціальних медіа78

До 1025-річчя Хрещення Київської Русі

23 липня в рамках масштабного святкування 1025-річчя Хрещення Київської Русі за участі представників державної та міської влади, духовенства і науковців у Києві проходить засідання круглого столу з теми: «Роль християнства у житті українського народу».

Також, у рамках святкових заходів 25 липня 2013 р. у приміщенні Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України (м. Київ, вул. Володимирська, 22а, територія Національного заповідника «Софія Київська») з нагоди відзначення 1025-річчя хрещення Київської Русі відбудеться урочисте відкриття документальної виставки «Духовні святині Києва».

Минуле головних святинь всієї Русі – храмів і монастирів Києва – є головною темою представленої виставки.

У експонованих документах репрезентовано складну долю християнської церкви на українських теренах, що зазнавала часи утвердження й розквіту, переслідувань і гонінь. Завдяки відданості вірі і праці мирян головні святині Християнської Русі налічують вже близько 10 століть.

Виставка висвітлює історію таких київських святинь як Десятинна церква, Свято-Успенська Києво-Печерська лавра, Братський Богоявленський монастир, Свято-Михайлівський Золотоверхий монастир, Видубицький Свято-Михайлівський монастир, Софійський собор, містить відомості про римо-католицькі костели, старообрядницьку церкву та євангельсько-лютеранську кірху й інші пам'ятки Києва. Документи розповідають про господарську, наукову, громадську, культурну та релігійну діяльність київських монастирів та храмів. Окрему увагу приділено документам, що відображають урочистості, пов'язані зі святкуванням 900-ліття Хрещення Русі, яке відзначалося 1888 р. та 1000-ліття Хрещення Русі – у 1988 р.

У виставці використано понад 205 історичних документів, планів, креслень та фотоматеріалів.

Основу виставки становлять цінні й унікальні документи, що зберігаються в Центральному державному історичному архіві України, м. Київ. Серед яких варто особливо відзначити жалувані грамоти на землеволодіння окремим київським монастирям, видані польськими королями та російськими царями XVII–XVIII ст., грамоти, що підтверджували права на ставропігію Києво-Печерської лаври, грамоти про призначення настоятелів і митрополитів. Окрему сторінку виставки присвячено перебуванню греко-католицької митрополічної кафедри в стінах Софійського собору. Особливо варто відзначити документи, пов'язані з історією будівництва та реконструкції головних релігійних святинь Києва, друкарською, освітянською та громадсь-

кою діяльністю церкви. Документи XVIII – початку XX ст. дають змогу прослідкувати історію будівництва окремих пам'яток, – від перших закликів віруючих про потребу в будівництві церкви до реалізації задуму, зокрема – Андріївської церкви, Володимирського собору, церкви Святого Миколая на Аскольдовій могилі, Покровської церкви на Солом'янці та ін.

Виставка вкотре нагадає нам основні ідеї Володимирівського хрещення, яке поклато початок духовному розвитку, піднесенню освіти, науки, будівництва храмів на терені давньої Київської держави.

Виставку підготовлено Центральним державним історичним архівом України, м. Київ, за участі Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України, Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України та Центрального державного кінофотофоноархіву України ім. Г. С. Пшеничного.

З 26 липня по 22 вересня в «Мистецькому Арсеналі» відбудеться грандіозна виставка «Велике і Величне», яка стане однією з ключових культурних подій офіційної програми святкування 1025-річчя Хрещення Київської Русі.

27 липня в рамках святкування на Хрещатику перед будівлею КМДА відбудеться святковий концерт за участі гуртів «Воскресение», «Ю-Питер», «Брати Карамзови», «Аліса», «С.К.А.Й.». Також на киян та гостей столиці чекає шоу, під час якого за допомогою сучасних спецефектів у 3D-форматі будуть відтворені сторінки історії українського народу та нашого міста.

«Київ один з найвидатніших центрів православ'я у світі. Адже саме тут відбулася епохальна подія – Хрещення Київської Русі. Цьогоріч багато вірян святкуватимуть ювілейну дату 1025-річчя, у тому числі і за межами нашої держави. Ми очікуємо багато гостей і ретельно готуємося до відзначення одного з найшанованіших духовних свят. Переконали, що київські культові споруди, пам'ятки архітектури та розмаїта культурна програма створять неповторну атмосферу унікального свята», – зазначив заступник голови КМДА В. Корж.

На урочистостях у Києві з нагоди 1025-річчя Хрещення Русі будуть присутні представники всіх помісних православних церков. Про це повідомив предстоятель Української православної церкви митрополит Володимир.

У рамках святкування відбудеться урочистий молебень на Володимирській гірці біля пам'ятника князю Володимирі-Хрестителю Русі та в день пам'яті князя Володимира – Божественна літургія на Соборній площі Києво-Печерської лаври.

«Літургія в Лаврі 28 липня, як і молебень на Володимирській гірці біля підніжжя пам'ятника 27 липня вже стали невід'ємною частиною урочистостей на честь святого князя Володимира, – зазначив митрополит Володимир. – Але цього року ювілейні урочистості будуть посилені присутністю і участю в богослужіннях предстоятелів і представників усіх помісних православних церков. Вже підтвердили свою участь Олександрійський, Антиохійський, Єрусалимський, Грузинський, Сербський і Болгарський патріархи, а також

предстоятелі Кіпрської, Польської та Американської Церков. Ми також очікуємо офіційні та представницькі делегації Константинопольського патріархату, Румунської, Елладської, Албанської церков і Церкви Чеських земель і Словаччини. Всі помісні православні церкви візьмуть участь у святкуванні 1025-річчя Хрещення Русі», – повідомив предстоятель Української православної церкви.

До свята очікується, також, прибуття до Києва Президента Росії В. Путіна. Про намір російського президента відвідати Київ на урочистості з нагоди 1025-річчя Хрещення Київської Русі 19 липня повідомив прес-секретар В. Путіна Д. Песков.

Цього разу під час візиту президента Росії до Києва вони з українським Президентом В. Януковичем обговорять інтеграційні перспективи України.

Про це кореспонденту повідомило високопоставлене джерело, назвавши дане питання «найбільш болючим» питанням двосторонніх відносин.

Україні ж цікаво почути від російської сторони, як найбільш ефективно використати статус спостерігача при Митному союзі і як представник України зможе включитись у роботу Євразійської економічної комісії.

Окрім того, під час зустрічі В. Януковича й В. Путіна в Києві обговорюватимуться питання економічної співпраці двох країн.

«До складу російської делегації мають увійти міністри економічного блоку, ті, хто залучені до проектів у сфері авіації, космосу, суднобудування та режиму спільної торгівлі. Це – Міністерство економічного розвитку, Міністерство промислової політики», – повідомило джерело.

За його словами, після робочої зустрічі прем'єр-міністрів України та РФ у Сочі залишається актуальними й невирішеними декілька серйозних питань економічної співпраці, рішення щодо яких має ухвалюватись на рівні президентів. Зокрема, потрібно остаточно домовитись про поновлення серійного виробництва транспортного літака Ан-124 «Руслан».

Крім того, президенти обговорять гуманітарні питання, зокрема підготовку в наступному році 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка. «У нас майже готовий спільний план і є домовленість, що його мають підписати президенти», – зазначило джерело.

Нагадаємо, заходи до святкування 1025-річчя Хрещення Київської Русі в столиці розпочалися відкриттям 8 липня в Музеї історії Києва виставки «Скарби Святих Лавр України». Першими експозицію побачили міністр культури України Л. Новохатко, заступник голови КМДА В. Корж, а також єпископ Бородянський, вікарій Київської Митрополії Преосвященніший Варсонофій.

Завітавши на виставку, можна побачити унікальні експонати трьох Лавр України: Свято-Успенської Києво-Печерської лаври, Свято-Успенської Почаївської лаври та Свято-Успенської Святогірської лаври.

Як зазначають організатори, усі ці монастирі є найбільшими духовними центрами України з християнськими раритетами. Їхня історія починалася в

невеликих печерах, а згодом, завдяки духовному подвигу їх насельників, ці храми перетворилися на найбільші монастирі та отримали статуси Лавр. Ці храми відомі на весь світ і продовжують розвиватися та укріплюватися, виконуючи свою духовну місію.

Експонати виставки висвітлюють загальну сутність і велич цих духовних осередків та особливості кожного храму. Серед експонатів представлені: ікони, церковні книги, хрести-енколпіони, шати для ікон, потири, кахлі, літографії, сувенірна продукція тощо.

У Музейно-виставковому центрі «Музей історії Києва», що на вул. Богдана Хмельницького, 7, виставка триватиме до 15 серпня.

Крім того, 20 липня на Співочому полі Печерського ландшафтного парку відкрилася тематична виставка квітів, яку доповнив фестиваль духовної християнської музики та співу.

Широкомасштабна програма святкування підготовлена на виконання Указу Президента України, який доручив організувати ювілейні урочистості на найвищому рівні. Також, відповідно до Указу Президента, Київська міська влада провела низку заходів зі збереження християнської культурної спадщини (*Урядовий портал* (http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246503288). – 2013. – 8.07; *Перший національний* (<http://1tv.com.ua/uk/specialnews/2013/07/22/19483>). – 2013. – 22.07; *Високий замок* (<http://www.wz.lviv.ua/news/38167>). – 2013. – 22.07; *ForUm* (<http://ua.for-ua.com/ukraine/2013/07/22/135330.html>). – 2013. – 22.07; *Українська правда* (<http://www.pravda.com.ua/news/2013/07/22/6994694/>). – 2013. – 22.07).

Аналітика

А. Рябоконе, мл. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ

События во Враниевке как толчок для реформ в МВД

События в пгт Враниевка Николаевской области и последовавшая за ними информационная «антимилицейская» волна в СМИ и соцсетях всколыхнули всю Украину. 27 июня жительница поселка Враниевка И. Крашкова, оказавшаяся в реанимации, сообщила врачам «Скорой» о том, что в ночь с 26 на 27 июня ее изнасиловали и избили сотрудники местной милиции – лейтенант Д. Полищук и ст. лейтенант Е. Дрыжак, а также таксист С. Рябиненко. Позже в СМИ получили распространение слухи о том, что один из милиционеров

является родственником прокурора Заводского района Николаева, а другой – крестником начальника обл. управления МВД.

30 июня суд взял под стражу С. Рябиненко и Д. Полищука на два месяца. Информация о том, что Е. Дрыжак (в силу алиби) остался на свободе, вызвала рост возмущения сельчан, поскольку в его алиби они не поверили. В ночь с 1 на 2 июля жители Вradiевки трижды штурмовали районное отделение милиции, требуя выдачи Е. Дрыжака. По сообщению издания «Левый берег», «около тысячи человек осадили здание и забросали его камнями, дымовыми шашками и бутылками с зажигательной смесью. Милиционеры в ответ применили слезоточивый газ, а потом забаррикадировались в подвале и вызвали скорую помощь, но осаждающие не пустили врачей в здание». В райцентр был переброшен «Беркут».

2 июля в Верховной Раде выступил министр внутренних дел В. Захарченко. В частности, он заявил о том, что «из-за сокрытия объективной информации об обстоятельствах совершения преступления, министерство с опозданием отреагировало на ситуацию. <...> Как результат, это вызвало возмущение местного населения». Кроме того, министр сообщил, что «начальник УМВД в области Парсенюк В. М. отстранен от исполнения обязанностей. Относительно начальника Вradiевского РО Синицкого В. О. принято решение об освобождении его из органов внутренних дел. Для проведения служебной проверки не месте работает бригада министерства во главе начальника штаба».

В тот же день по поручению Президента В. Януковича, все время публично подчеркивающего необходимость «принципиальных кадровых решений» в рамках МВД, СБУ и Генеральной прокуратуры, Генпрокурор В. Пшонка провел совещание с участием В. Захарченко и главы СБУ А. Якименко (СБУ осуществляет «оперативное сопровождение» вradiевского дела). Он сообщил о том, что прокурор Вradiевского района С. Мочалко снят с занимаемой должности.

3 июля был задержан Е. Дрыжак. А на следующий день прокурор Николаевской области А. Курьсь заявил, что дело об убийстве в январе 2011 г. во Вradiевке 15-летней школьницы А. Поркул, убитой при подобных обстоятельствах, будет расследовано повторно и объединено с делом И. Крашковой. По сообщениям СМИ, во время расследования смерти А. Поркул у 11 человек показания были выбиты под пытками, а двое подозреваемых покончили жизнь самоубийством.

5 июля глава МВД В. Захарченко во время брифинга сообщил, что на месте работает группа центрального аппарата, 80 человек местных жителей обратились за помощью. Все заявления граждан о совершенных преступлениях на территории Николаевской области будут проверены, все причастные к сокрытию преступлений привлечены к ответственности, будут приняты жесткие кадровые решения. При этом министр отметил: «Только после решения суда будет понятно, кто и в какой мере виновен в том, что произошло».

В тот же день Генпрокурор В. Пшонка выступил с обещанием не возбуждать дела в отношении участников волнений. Одновременно поступило сооб-

шение о том, что принято решение о заключении под стражу М. Кудринского – заместителя начальника Врадиевского РУ МВД, обвиняемого в том, что он выбивал из С. Рябиненко показания в пользу Е. Дрыжака.

Отметим, что в организации митингов во Врадиевке участвовали представители объединенной оппозиции народные депутаты Н. Катеринчук и А. Парубий. Во время штурмов райотдела МВД на месте событий присутствовала группа активистов ВО «Свобода» во главе с народным депутатом Э. Леоновым.

Данные события развивались на фоне очередного обострения конфликта между известным местным предпринимателем А. Корнацким и местными властями. Сам А. Корнацкий прибыл во Врадиевку и выступил с резкими обвинениями против милиционеров. Ранее в ряду своих злейших врагов (наряду с Генпрокурором В. Пшонкой), он называл губернатора Н. Круглова и начальника областной милиции В. Парсенюка. По сообщениям ряда СМИ, местные власти рассматривают в качестве одного из организаторов волнений А. Бурлака – активиста созданной А. Корнацким организации «Селянский фронт».

В СМИ на фоне разгорающегося и раскручиваемого криминального скандала были вброшены якобы исходящие от подозреваемых милиционеров обвинения руководства местного МВД в создании системы круговой поруки, поголовного взяточничества и обирания рядовых милиционеров: «Мы обязаны возить дань в Николаевское УМВД каждый месяц, а если надо срочно, то нам дают одну ночь для сбора определённой суммы денег <...> Если требует общественность увольнять и наказывать нас, так увольнять надо всех исполнителей и заказчиков системы!». История приобрела международный резонанс. Например, газета «Вашингтон пост» дала следующую оценку происходящего: «Дело вызвало широкое возмущение среди украинцев, которые говорят, что коррупция, беззаконие и безнаказанность чиновников и их богатых друзей заметно увеличились с тех пор, как три года назад пришел к власти Президент В. Янукович».

Можно не сомневаться, что главной причиной «врадиевского бунта» стало массовое недовольство рядовых граждан действиями правоохранительных органов, для чего последние дали достаточно оснований. В то же время нельзя исключить наложения на массовое возмущение и целенаправленных усилий местных бизнес-элит, конфликтующих с действующими властями.

Стартовавший 7 июля во Врадиевке марш против «милицейского произвола», параллельно с которым во многих городах проходили «дружественные» акции протеста с попытками штурмов районных отделений милиции в Фастове (Киевская область) и Святошинского РУВД 18 июля завершился в Киеве. Возглавили его координатор общественного движения «Спільна справа» А. Данилюк и народный депутат от УДАРа С. Каплин. Требования: увольнение министра В. Захарченко и переаттестация общественными комиссиями всех работников милиции. В акции приняли участие около 20 человек, из них один житель Врадиевки, который возвратился, не дойдя до г. Первомайска Николаевской области.

9 июля в Житомире, Кировограде, Чернигове, Львове, Полтаве и Тернополе состоялись митинги солидарности с жителями Врэдиевки. Несмотря на синхронность, лозунги во всех случаях были разные: в одних случаях требовали отставки В. Захарченко, в других – переаттестации милиции.

12 июля пресс-служба МВД сообщила об увольнении из милиции начальника УМВД Николаевской области В. Парсенюка, его заместителя и начальника кадрового подразделения УМВД. Всего из органов внутренних дел уволены девять сотрудников милиции, три сняты с должностей, три предупреждены о неполном служебном соответствии.

Безусловно, происшествия во Врэдиевке были вполне «настоящими» – были изнасилования и убийства, был и стихийный протест селян против вполне конкретных работников милиции. Однако то, что происходило далее вокруг резонансного события, вышло за рамки просто стихийного протеста. Развернулась целенаправленная информационная кампания по дискредитации органов внутренних дел и персонально министра В. Захарченко, определенными признаками чего были:

- резкое увеличение в СМИ информации о случаях «милицейского беспредела». Особенно хорошо это было видно, например, по ленте новостей интернет-издания «Украинская правда», которое ежедневно давало информацию об инцидентах с участием работников милиции;

- скоординированные по времени и по набору лозунгов «стихийные» акции протеста 9 июля во многих городах страны. Заметим, что ни одна общеукраинская партия ответственности за их организацию на себя не взяла;

- проводились целенаправленные акции против органов внутренних дел, наиболее яркие из которых были осуществлены Коалицией участников помаранчевой революции (КУПР) и ВО «Свобода» 12 июля в Святошинском районе столицы и в Фастовском РОВД 16 июля.

Цель развернутой протестно-информационной кампании, очевидно, состояла в том, чтобы добиться отставки министра В. Захарченко (не исключено – как слишком близкого к Президенту В. Януковичу) и деморализовать работников органов внутренних дел. По мнению экспертов, политиков и сотрудников силовых структур, есть три главные причины нынешних событий. Во-первых, у населения действительно превышен лимит раздражения действиями отечественных правоохранителей – неэффективных и коррумпированных. Во-вторых, оппозиция пытается использовать это недовольство для пробуждения в массах «революционных настроений» (особенно это очевидно по событиям на киевском рынке «Шлях»). В-третьих, во власти ряд групп влияния недоволен министром В. Захарченко и не прочь использовать нынешние скандалы вокруг милиции, чтобы заменить его на «своего» человека. Руководство МВД, несомненно, разобралось в сути и причинах происходящего, что видно по основательной подготовке к завершающему этапу «Врэдиевского марша» и его результатам 18 июля.

То, что 18 июля в Киеве пройдет сразу несколько акций с враниевским «оттенком», было довольно неожиданным для экспертов и журналистов. Один митинг численностью в несколько сотен человек прошел днем под зданием МВД, а второй, аналогичный, – ближе к вечеру на майдане Независимости. Причины такого «раздвоения Враниевского марша» более чем красноречиво объяснил руководитель ГО «Спільна справа» А. Данилюк, один из инициаторов похода враниевцев на Киев, в своем Фейсбуке: «Политические партии все-таки нарушили формат враниевского шествия: оставив настоящих инициаторов на местах ночевки, первыми вошли в центр города, используя при этом партийную символику. Гопак на граблях – украинский народный танец», – написал он. «Когда людей, которые прошли 500 км, оставляют спать, а сами, набрав массовку, триумфально входят в Киев под партийными знаменами, надо бить по зубам, а не разговаривать», – отметил общественник.

Кроме того, стоит отметить появившееся в Интернете утром 18 июля видео, на котором лидер УНА-УНСО И. Тополя вместе с лидером КУПР С. Мельниченко торгуются с журналистами (сыгравшими роль представителей власти) за какую сумму денег они готовы свернуть «Враниевский марш». В ходе торгов так называемые лидеры, начав с 350 тыс. дол., соглашались на сумму в 100 тыс. дол.

В акции у Министерства внутренних дел приняли участие представители некоторых политических партий – включая и «ударовца» С. Каплина, который оказался одним из главных парламентских «кураторов» протестного движения. Несмотря на то, что без потасовок дело не обошлось, эта акция прошла сравнительно спокойно, и именно ее делегаты (включая нардепов-оппозиционеров), в конечном итоге, получили возможность пообщаться с главой МВД.

В. Захарченко отметил, что во время встречи, на которой присутствовали трое жителей Враниевки, они, в частности, изложили свое видение ситуации. «Они попросили меня, чтобы я сделал все, чтобы людей, которые эмоционально высказывались и эмоционально действовали в отношении работников милиции относительно нападения на райотдел, чтобы я, как министр, сделал все, чтобы их не привлекали к ответственности. Я такое обещание им дал, сказал, что я, как министр, буду делать все, чтобы этих людей не привлекали к ответственности», – сказал В. Захарченко.

Также он отметил, что по поводу нападения на райотдел милиции во Враниевке нужно сделать юридические выводы. Министр также добавил, что во время встречи граждане сообщили, что в течение более 10 лет в этом поселке происходили определенные противозаконные действия.

В то же время В. Захарченко заявил, что организаторы штурма Святошинского РОВД Киева будут наказаны. «По Святошино – там совершенно другая ситуация. Действительно, во Враниевке произошли события, которые все знают, а в Святошино – это группа активистов фактически спровоцировала штурм, и мы сказали, что людей, которых вывели пошатать и повалить этот

забор, мы привлекать не будем, но провокаторов – тех мы, конечно, привлечем к ответственности», – сказал министр.

В. Захарченко подчеркнул, что от событий в Святошино пострадали правоохранители, которые до сих пор находятся на лечении в госпитале. «Для всех людей я хочу сказать, чтобы не поддавались на провокации. Такого нельзя допускать. Милиция – это режимный объект, где хранится оружие, там содержатся арестованные. Поэтому здесь должна соблюдаться определенная режимность», – добавил министр.

После того как В. Захарченко побеседовал с представителями одних митингующих, другим – собравшимся на майдане Независимости – было предложено оставить заявления в передвижной приемной МВД, где присутствовал заместитель министра. Акция на Майдане, куда политические флаги не допускались (делая исключение только для общественной «Спільної справи»), планировалась основательнее. Именно там участники марша разбили палаточный лагерь для бессрочного протеста, но организовать стационарный пункт до времен, «пока требования не будут выполнены», участникам не удалось. Однако данная акция и ее формат не были санкционированы властями. После того как ближе к ночи большая их часть уже разошлась, на Майдане появились бойцы «Беркута» и автозаки.

Около полуночи акция против «милицейского произвола» была сметена, а десяток протестующих – задержаны. По словам сотрудников МВД, активисты позже были отпущены, а на утро их ждали административные суды. Фемида к арестованным отнеслась по-разному, но большинство из них были-таки оштрафованы. Правоохранители, тем временем, в законности своих действий не сомневаются. «Спецподразделение “Беркут” действовало согласно всем требованиям внутренних инструкций и предписаний. Никаких нарушений со стороны милиции не было», – заявил начальник Главного управления МВД в Киеве В. Коряк. «В результате вчерашних событий к административной ответственности привлечено 11 человек, еще один – к уголовной. Кстаги среди задержанных есть несколько человек с криминальным прошлым, которые отбывали наказание за уголовные преступления», – отметил он.

Отдельно отметим и то, что в этот же день в Киеве и Донецке состоялись митинги в поддержку сотрудников правоохранительных органов. Организаторами мероприятий выступили Киевский союз ветеранов МВД и Донецкое областное общество объединений по охране общественного порядка и государственной границы. Центральные СМИ данным митингам уделили гораздо меньше внимания, нежели «антимилицейским», хотя по численности участников они были вполне сопоставимы.

Участники митингов, среди которых были представители общественных организаций ветеранов МВД, Вооруженных сил и спецслужб, члены семей погибших при исполнении сотрудников милиции держали в руках плакаты «Милиция была и будет с народом», «Ветераны МВД – защитим милицию»,

«Долой провокаторов от “Свободы” и “УДАРа”». В ходе митинга выступающие отметили, что, несмотря на имеющиеся кадровые проблемы в правоохранительных органах, милиция была и остается ведомством, которое гарантирует защиту своим гражданам от различного рода посягательств на их жизнь, права и свободы. Также участники мероприятия осудили последние события, связанные со штурмом райотделов милиции в Святошино, Фастове (Киевская обл.) и Владивке (Николаевская обл.), и почтили память погибших милиционеров минутой молчания.

Владивский случай стал соблазнительным информационным поводом даже для тех партий и общественных организаций, которые не оказывали заметной поддержки протестующим. К тому же сам повод с последующей информационной раскруткой представил широкий простор для лозунгов: от близких владивцам надежд на справедливость и наведение порядка в местах злоупотреблений до куда более «размашистых» воззваний «Всех отставить и всех реформировать!».

Делегитимизация протестов в целом на «политическом» основании – подход простой и эффективный. Примечательно тут и то, что МВД, с одной стороны, всячески поддерживает право владивцев на выражение мнения – в том числе, не только тех троих, с кем беседовал министр, но и всех, кто собрался на Майдане. С другой стороны, разделение протестующих на группы по интересам продолжается. В целом, после того как первая волна возмущения немного утихла, политика руководства правоохранительных органов следует принципу «спасибо, разберемся». Увольнения проблемных сотрудников и обещания переаттестовать аппарат МВД органично сочетаются с попытками определить, у кого «проблемы», а у кого – требования. «Граждане ко мне пришли со своими проблемами, с наболевшими вопросами, и их вообще не интересуют политические вопросы. А народные депутаты, которые привели с собой партийцев, они, конечно, пришли с такими требованиями. На владивских событиях кое-кто хочет заработать себе политические бонусы», – так подготовил встречу с делегатами В. Захарченко. В то же время «силовики» определенно осознают ущерб, нанесенный их репутации. «Системе придется и потом, и кровью смывать Владивку. И все будет зависеть от того (имидж милиции и возвращение доверия украинцев), насколько системными и эффективными будут эти реформы», – высказался глава Профсоюза работников милиции Украины А. Онищук.

Украинская правоохранительная система действительно нуждается в кардинальных переменах. Об этом свидетельствует общественное возмущение действиями милиционеров, это признают и в Министерстве внутренних дел. Однако предыдущие попытки реформировать отечественную милицию не дали положительных результатов. Произвол, применение насилия и пыток, коррупция и отсутствие общественного контроля ведут к тому, что милиция не пользуется авторитетом у всех слоев населения. По данным исследования Института социологии НАН Украины, лишь 1% граждан полностью доверяет

милиции. При этом финансирование МВД каждый год увеличивается: если в 2012 г. ведомству выделили 14,5 млрд грн, то в 2013-м – уже более 15 млрд грн. Но для успешной реформы нужно еще больше денег, утверждают милицмейские чиновники – не менее миллиарда каждый год дополнительно.

А пока, вступая в контакт с сотрудниками правоохранительных органов, украинские граждане рискуют стать жертвами милицмейского произвола. В 2012 г. в прокуратуру поступило более 114 тыс. жалоб на действия милиции. Расследования велись только по 1750, из них лишь 320 закончились возбуждением уголовных дел. На пытки в украинской милиции много раз обращал внимание Европейский суд по правам человека. По данным директора организации «Международная амнистия» в Украине Т. Мазур, в стране до сих пор нет независимого органа для расследования жалоб на действия работников милиции. Как и раньше, заявления о пытках эффективно не расследуются, а те, кто настаивает на рассмотрении своих жалоб, рискуют увязнуть в многолетних судебных тяжбах.

Одним из главных источников проблем является порочная система отчетности в правоохранительной системе. «Карьера милиционера, судьи и прокурора зависит от статистики. Как только падает процент раскрываемости преступлений, идет предписание прокурора о наказании, вплоть до снятия с должности», – поясняет экс-министр ведомства Ю. Луценко.

Будучи министром внутренних дел, А. Могилев тоже признавал, что критерии оценки работы правоохранителей являются главной причиной пыток. «Милиционеров поощряют раскрывать большое количество преступлений любыми методами», – заявил он тогда. При этом А. Могилев сравнивал Украину, где от милиции ожидают раскрытия преступлений на уровне 60–70 %, с Польшей, в которой этот показатель составлял 40 %.

Планы по реформированию ведомства есть и у нынешнего руководства МВД, однако изменение системы статистики в них пока не входит. По данным замминистра внутренних дел С. Черных, к 2015 г. украинская милиция будет переименована в полицию, а личный состав пройдет переаттестацию. Кроме того, по словам С. Черных, полиция должна состоять из криминальной, финансовой, транспортной, специальной полиции и полиции общественной безопасности. На втором этапе реформирования планируется создать Государственное бюро расследований и реформировать внутренние войска.

К слову, похожий сценарий реализовали российские власти – в 2011 г. там тоже реформировали милицию, переименовав ее в полицию и проведя переаттестацию сотрудников. Но число нареканий на работу ведомства не уменьшилось.

Среди тех примеров реформ правоохранительных органов за рубежом, которые активно обсуждаются в украинском политико-экспертном сообществе, выделяются такие:

Польша: Самые радикальные перемены польская полиция пережила в начале 90-х годов, когда к власти в стране пришли оппозиционеры и диссиден-

ты. Министром внутренних дел стал К. Козловский, который до этого подвергался преследованиям со стороны органов госбезопасности, был осужден и сидел в тюрьме. В течение пяти лет после реформы с 1990-го по 1995 г. обновилось 60 % состава полиции. С тех пор набор новых людей в польскую полицию происходит на конкурсной основе. На одно место может претендовать несколько десятков желающих. Служба надзора за деятельностью полиции подчиняется напрямую главе ведомства и занимается раскрытием преступлений среди правоохранителей. В стране действуют также механизмы общественного контроля за полицией. Например, свои законодательные инициативы польское МВД согласовывает с правозащитными организациями. Правозащитники имеют право зайти в любой полицейский участок, чтобы проверить условия и обращение с людьми в камерах предварительного заключения. Данные реформы дали положительный результат: если в 1987 г. уровень доверия поляков к полиции составлял 23 %, то к 2009-му возрос до 72 %.

Грузия: Первым шагом реформы стало увольнение руководства всех силовых структур страны. Основной упор был сделан на перемены в дорожной инспекции, сотрудники которой имели репутацию самых коррумпированных из-за массовых поборов на дорогах. Вторым этапом реформы стало принятие в 2004 г. Закона «О патрульной милиции» и увольнение 30 тыс. полицейских. Взамен были набраны и обучены «с чистого листа» новые люди. Штат МВД был обновлен на 88 %, а общая численность сотрудников МВД сократилась с 85 тыс. до 26 тыс. По словам руководителя департамента МВД Грузии Ш. Утиашвили, в 2005-м за взятки были посажены за решетку 200 сотрудников полиции, в 2006-м – еще больше и только после этого количество полицейских, арестованных за взятки, стало сокращаться. Еще один шаг – повышение зарплат всем сотрудникам полиции. Заработная плата возросла в 10–15 раз: при средней зарплате в Грузии в 200 дол. участковый инспектор зарабатывает 400–500 дол. в месяц, патрульный – 600–1000 дол. Кардинальные изменения претерпела и кадровая политика: система отбора сотрудников МВД состоит из многочисленных тестов. Правда, с приходом новой власти успех реформ был поставлен под сомнение в связи с информацией о пытках со стороны грузинских полицейских.

Шотландия: Реформа полиции в Шотландии – одна из самых молниеносных в истории. Специальный закон о реформе принят летом 2012-го, а основные его положения реализованы уже к апрелю нынешнего года. Толчком к переменам послужил бюджетный дефицит – денег на финансирование полиции в прежнем объеме не хватало. По словам главы полиции Шотландии В. Эмери, бюджет на 2013 г. необходимо было сократить на 100 млн дол. (при общем бюджете в 1,5 млрд дол.). «Мы не рассматриваем полицию в качестве бизнеса. Однако хотели бы позаимствовать принципы и этику, применяемые в бизнесе», – сказал он. Если раньше шотландские силы правопорядка состояли из восьми различных подразделений, то теперь все они объединены в рамках

одной структуры. Это позволило избежать дублирования функций. Использование полицейского автопарка из 3500 автомобилей стало более рациональным, поскольку координируется из одного центра. Часть освободившейся недвижимости полицейских управлений была выставлена на продажу. Реформа дала и видимые результаты: уровень преступности в Шотландии за последний год снизился на 13 %, до минимального уровня за последние 39 лет.

Эстония: В советское время преступность в Эстонии была ниже, чем в среднем по СССР, но к 1994 г. по уровню умышленных убийств Эстония опережала Россию. Косметические реформы эффекта не дали, и властям пришлось менять внутреннюю структуру ведомства. Образцом послужила финская модель «невоензированной полиции»: организация, оказывающая гражданам услуги. Значительную часть личного состава МВД уволили. Если в 1991-м в Эстонии было 7 тыс. полицейских, то к началу 2000-х годов – 3500. Самое серьезное сокращение работников полиции состоялось в 1999 г., когда после российского дефолта эстонская экономика испытывала проблемы. Чтобы сохранить уровень зарплат, власти уволили больше тысячи полицейских. На сегодняшний день самая низкая зарплата полицейского примерно такая же, как средняя зарплата по стране. В первый год работы констебль получает около 850 дол. ежемесячно, заработная плата комиссара – 1000 дол. В 2010 г. под одной крышей были объединены департаменты полиции, пограничной службы и миграции. После завершения реформы уровень убийств в Эстонии снизился в 3,5 раза, а доверие к полиции возросло: в 2000 г. полиции доверяло 36 % граждан, в 2012-м – 90 %.

Литва: Власти Литвы пытаются перезагрузить национальную правоохранительную систему вот уже два десятилетия подряд. В конце 1990 г. в республике был принят закон о полиции. Инициаторы реформ хотели, чтобы полиция превратилась в уважаемый общественный институт. Отчасти это удалось: литовские полицейские вежливы и обязательно представляются, прежде чем обратиться. Если они услышат русскую или польскую речь, то и обращаются по-русски или по-польски. Системы, по которой полицейский должен раскрыть какое-то количество преступлений, в Литве нет, поэтому за «галочками», как в России или Украине, полицейские не гонятся, и это снижает коррупцию в рядах стражей порядка. Зарботная плата полицейского в сельской и городской местностях одинакова. Большое внимание уделяется физической подготовке полицейских. Реформа считается удачной: уровень преступности стабилизировался, сократилось число ДТП, условия труда полицейских улучшились. Но экономический кризис обострил ситуацию. В 2011 г. в некоторых районах полицейские в связи с нехваткой денег пересели с автомобилей на велосипеды. Урезание зарплат вынудило правоохранителей прибегнуть к непривычным методам борьбы за свои права: сотрудники полиции босиком выходили на акции протеста под лозунгом ««Босой сотрудник – люди в опасности». Основные требования – возвращение зарплат и отмена увеличения рабочей недели, которую довели с 40 до 48 часов.

Рассматривая зарубежный опыт, нужно учитывать и то, что далеко не все методы зарубежных реформаторов могут оказаться эффективными на украинской почве. Одним из наиболее популярных и обсуждаемых методов является существенное повышение зарплаты сотрудникам МВД. Логика проста: если больше платить, то перестанут брать взятки. Авторы этой идеи всегда приводят в пример Грузию, где полицейские (по крайней мере, на низовом уровне) действительно забыли о поборах после того как им были резко увеличены зарплаты. Но для Украины этот пример неприменим: во-первых, в Грузии вместе с ростом зарплат был почти полностью обновлен личный состав МВД (выполнимость этого условия в украинских реалиях крайне сомнительна); а во-вторых, и в главных – Грузия смогла себе позволить вытянуть такую реформу финансово, причем исключительно благодаря вливаниям извне в виде внешних займов и грантов. Естественно, для украинского бюджета изыскать средства на увеличение зарплаты милиционерам хотя бы вдвое – практически нереально.

Но самое интересное, что зарплата вдвое и даже втрое больше проблему коррупции никак не решит, потому что для некоторых категорий правоохранителей увеличение зарплаты в разы вряд ли станет существенным стимулом воздерживаться от взяток, а покрыть эту разницу не сможет ни один бюджет.

Еще одним популярным «грузинским» методом является тотальное обновление личного состава МВД. Действительно, в Грузии уволили почти всех правоохранителей и набрали новых, причем преимущественно это были выпускники гражданских вузов. Сами грузины признают, что до момента, когда обновленная полиция заработала в полную силу, прошло около трех лет. Логично предположить, что временная недееспособность правоохранителей должна была привести к оживлению преступного мира. Но в Грузии этого не случилось потому, что параллельно с чисткой МВД преступность Грузии была резко лишена ее ключевого системообразующего фактора – воров в законе, которые «курировали» почти всех местных преступников. В Украине результативность проведения такой акции в нынешних реалиях представляется сомнительной.

Тотальное обновление личного состава МВД в украинских условиях приведет, скорее, к негативным последствиям. Есть сферы правоохранительной деятельности, требующие квалификации, знаний, да и просто жизненного опыта. Например, оперативная работа – это, прежде всего, опыт, который нарабатывается не один год: опыт общения с людьми разных социальных групп, опыт взаимодействия с другими правоохранительными и государственными органами, личный опыт раскрытия преступлений, который со временем превращается в чутье. Вчерашний студент не заменит опытного оперативника или участкового, который знает поименно всех наркоманов и ранее судимых на своей территории, умет находить общий язык с алкоголиками и хулиганами.

После событий во Врэдиевке резко возросло количество граждан, предлагающих за коррупцию и преступления, совершенные правоохранителями,

существенно ужесточить наказание, вплоть до возвращения смертной казни. Правда, эффективность таких мер – весьма сомнительна, особенно в стране, где коррупция носит системный характер. Это означает, что как не увеличивай ответственность, возможность уйти от нее сведет эффект увеличения на нет.

Сторонники усиления наказания любят приводить в пример Китай, где коррупционеров иногда даже расстреливают. Тем не менее, несмотря на усиление ответственности, Китай остается крайне коррумпированной страной, что, пусть и неохотно, но признает даже китайское руководство. По данным Центрального банка КНР, с середины 90-х из Китая сбежало за границу от 16 до 18 тыс. чиновников, прихватив с собой 127 млрд дол. В общем, тяжесть наказания далеко не всегда существенно влияет на уровень коррупции в стране, и Китай тому – яркий пример.

Сторонникам ужесточения требований при отборе кандидатов на должности в МВД кажется, что если на стадии назначения в правоохранительные органы поставить какой-нибудь «фильтр», то через него не просочатся такие люди, как «герои» врадиевского дела. «Фильтры» предлагаются самые разные – от психологических тестов до проверки на детекторе лжи. На самом же деле подобные проверки личный состав МВД проходит и сейчас – во время ежегодного медицинского осмотра. И психологические тесты во время таких проверок имеют место. Однако случаев, когда милиционеров увольняли за непрохождение этих тестов, новейшая украинская история не знает. Почему этот «фильтр» не работает и работать не будет – понятно: сдать такие тесты – это вопрос небольшой взятки. И на какой уровень это не переноси (некоторые предлагают вывести проведение тестов из системы МВД), при существующем уровне коррупции так и останется вопросом без ответа, только цена его может возрасти.

Идея поставить милицию под контроль общественности и/или местных органов власти выглядит наиболее приемлемой и перспективной в целях реформирования органов внутренних дел. Одна из идей, обсуждаемых в МВД, – это так называемые омбудсмены или ходатаи за людей в силовых структурах, которые будут иметь доступ ко всем документам и которым можно было бы пожаловаться. Однако данное расширение полномочий правозащитников или органов местной власти упирается в вопросы развития институтов гражданского общества в стране и реформы местного самоуправления. Правоохранительная система не существует сама по себе, а является неотъемлемой частью общества и нельзя реформировать часть общества, не меняя его в целом. Все существенные реформы правоохранительной системы всегда шли следом за столь же радикальными изменениями в общественных отношениях, и ни разу в мировой истории не было так, что правоохранительная система менялась, а общество оставалось таким же.

Руководству страны и министерства, заявившим о реформационных намерениях, потребует выверенная стратегия системных изменений в силовых органах. Реформу можно провести успешно, пытаясь менять не столько сис-

тему МВД, скільки систему общественных отношений, исходя из того, что проблемы правоохранительной системы – это проблемы всего общества, а не отдельно взятых институтов власти.

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

70 років Волинської трагедії: пошук шляхів від звинувачень до діалогу

70-та річниця Волинської трагедії традиційно загострила публічну дискусію довкола подій 1943 р., коли Волинський крайовий провід ОУН прийняв рішення про вигнання з Волині місцевих поляків. Цього дня одночасно було атаковано понад 150 польських населених пунктів. У свою чергу польські загони Армії Крайової, всупереч наказам свого командування про неприпустимість участі в «паціфікаційних» акціях проти українських сіл, переходили до «сліпих» акцій відплати.

Сьогодні завдяки зусиллям багатьох істориків – і українських, і польських – правда про Волинську трагедію вже значною мірою відома, однак, до трагічних подій 1943–1944 рр. у Польщі та Україні ставлення різне. У традиційній польській історіографії Волинська трагедія сприймається як етнічна чистка винятково польського населення; в українській – як «дія у відповідь» на звірства поляків щодо українських цивільних.

Офіційно процес примирення між Україною та Польщею розпочали президенти Л. Кучма і О. Квасневський. У 1997 р. вони підписали «Заяву про єднання та замирення». До 60-річчя подій у 2003 р. президенти України й Польщі ухвалили Спільну заяву «Про примирення в 60-ту річницю трагічних подій на Волині», у якій висловлювали глибоке співчуття з приводу трагічних моментів спільного минулого українського й польського народів.

У спільній заяві екс-президентів України та Польщі – Л. Кучми й О. Квасневського з приводу 70-ї річниці Волинської трагедії вони висловили переконання, що «конфлікти минулого не можуть перекреслити те, що протягом століть поєднує Україну і Польщу, і не можуть перекрити шлях до процвітання наших держав та добробуту наших народів».

Екс-президенти звернулися до політиків і всієї громадськості в Польщі та Україні із закликом «пам'ятати і берегти великий дух нашого примирення і порозуміння, який є національною, духовною і життєвою запорукою свободи й незалежності обох народів. Державні діячі і політики, які справді хочуть процвітання наших держав, повинні мислити і звертати свої погляди у майбутнє, дбаючи про єдність між нашими країнами. Сильні і незалежні Україна та Польща, поєднані спільним баченням майбутнього, є найкращим

вшануванням наших попередників і найважливішим спадком майбутнім поколінням.

Напередодні 70-ї річниці трагічних подій на Волині, ми просимо наших співгромадян зробити все, щоб вшанування пам'яті жертв минулих конфліктів не стало приводом для погіршення відносин між нашими народами. Ми сподіваємося вже наступного року побачити подальший прогрес нашого діалогу і зближення. З великою повагою і надією вітаємо спільну декларацію патріархів польських та українських церков із приводу 70-ї річниці Волинської трагедії, як важливий голос моральної підтримки польсько-українського примирення.

Ми віримо в силу добра, яка б допомогла полякам і українцям подолати історичні розбіжності, знайти спільне майбутнє в сім'ї вільних європейських народів, де правда пам'яті та поваги є важливою основою дружби і співпраці», – заявили Л. Кучма та О. Квасневський.

В. Ющенко та Л. Качинський продовжили традицію добросусідських відносин між двома державами. У 2006 р. вони відкрили в селі Павлокома пам'ятники 364 українським жертвам, замордованим загонами АК. Крім того, за президента В. Ющенка було відновлено польські військові поховання на Личаківському цвинтарі у Львові.

Наступні президенти – Б. Коморовський і В. Янукович – отримали чудову нагоду для покращення взаємовідносин – Євро-2012. Під час свята футболу українці у Львові бігали з польським прапором і підтримували польську збірну, а поляки в Перемишлі та Варшаві вболівали за команду А. Шевченка. Здавалося, що врешті бажане стало дійсним – навіть на рівні мешканців прикордонної смуги поляки та українці ставляться одні до одних як нормальні сусіди.

Однак з початком 2013 р. у польських ЗМІ дедалі частіше почали з'являтися сюжети, у яких рясно були присутні терміни «банди УПА», «різня на Волині», «геноцид поляків». Активізація політичних дискусій у Польщі довкола польсько-українського конфлікту здебільшого стала наслідком зростання в сусідній державі впливів радикальних правих сил – зокрема, так званих кресов'яцьких організацій. У польських медіа почалася масштабна інформаційна кампанія, у якій «кресові» організації намагалися чинити тиск на владу з метою взяти участь у підготовці відзначення 70-х роковин Волинської трагедії, перетворити їх на державні.

Водночас, як показують результати опитування, проведеного польським Центром дослідження громадської думки, близько половини громадян Польщі (47 %) не знають, хто здійснював ці злочини і хто постраждав під час Волинської трагедії. 7 % вважають, що винні німці чи росіяни, а жертви – поляки. Лише 2 % дотримуються думки, що жертви були з обох сторін, які конфліктували.

Щодо сучасних відносин Польщі та України майже половина опитаних (46 %) оцінюють їх як і не погані, і не хороші, 18 % вагаються з відповіддю. Добрише ці відносини називають 21 %, поганими – 15 %.

Спільна історія Польщі та України для понад половини опитаних є імовірніше джерелом конфліктів, а не підставою для розвитку партнерських відносин. 54 % вважають, що минуле розділяє два народи, і лише чверть опитаних думають, що об'єднує.

Крім того, за даними опитування, протягом останніх п'яти років поляки стали більш песимістично налаштованими в питанні українсько-польських відносин. Так, порівняно з 2008 р. кількість позитивно налаштованих поляків знизилася на 12 пунктів – зі 75 до 63 %, збільшилася кількість осіб, які вважають примирення неможливим (із 13 % у 2008 р. до 21 %).

70-та річниця Волинської трагедії стала приводом для гострих заяв як польської, так і української сторін, які фактично перевели питання з історичної у політичну площину. 8 квітня у верхній палаті парламенту Республіки Польща було зареєстровано проект постанови, внесений 28 сенаторами від опозиційної правоцентристської партії «Право і справедливість» (Prawo i Sprawiedliwość, PiS), яким було запропоновано встановити 11 липня в Польщі «Днем Пам'яті Мучеництва Кресов'яків». Кресов'яками називають жителів так званих Східних кресів (польською – Kresy Wschodnie), територій нинішньої Західної України, Білорусі та Литви, які колись входили до складу Польщі.

11 квітня в нижню палату (сейм) групою з 29 депутатів урядової Селянської партії (Polskie Stronnictwo Ludowe – PSL) був внесений практично аналогічний за змістом документ, що отримав більш радикальну назву: «З приводу геноциду, вчиненого ОУН-УПА проти поляків східних кресів в 1939–1947 рр.». Головною тезою цих проектів постанов стало визнання ОУН і УПА злочинними організаціями, які, за версією авторів документів, здійснили геноцид щодо польського населення Західної України.

Спроба представити польсько-український конфлікт на Волині в роки Другої світової війни (і навіть після 1945 р.), у який були втягнуті широкі верстви цивільного населення, одностороннім актом геноциду і визнати відповідальним за нього вузьке коло виключно українських організацій викликав передбачувану хворобливу реакцію в Україні. Вітчизняне МЗС відзначило, що можливе прийняття цього законопроекту буде суперечити рівню відносин між двома державами, і закликала не політизувати наболіле питання. Для офіційного Києва ситуація посилилася ще й тим, що ініціатива польських депутатів була оприлюднена напередодні Вільнюського саміту, на якому будуть вирішуватися перспективи євроінтеграції України. Особливо неприємним виявилось те, що недружній крок зробили законодавці країни, яка давно й безспідставно вважалася чи не головним адвокатом нашої країни в ЄС.

Дві партії, що загострили «волинське питання», формально є політичними супротивниками: PSL, членом якої є нинішній прем'єр-міністр Польщі

Д. Туск, входить у правлячу коаліцію, PiS, очолювана братом колишнього президента Я. Качинським, перебуває в опозиції до влади. Однак обидві «грають» практично на одному електоральному полі, використовуючи консервативні гасла і орієнтуючись на патріотично налаштованих виборців. Вагу цих партій слід проілюструвати цифрами: серед 460 депутатів нижньої палати польського парламенту PiS представляють 138 обранців населення, селян – 28. Серед 100 депутатів верхньої палати, сенату партія Качинського представлена – 31 депутатом, селяни – двома.

Чому саме сьогодні «волинське питання» постало в такій жорсткій, неприйнятній для українців площині? Ініціатори законопроектів пояснюють це таким чином: «Протягом останніх років ми спостерігаємо нечуваний розвиток на Західній Україні культу Степана Бандери і Української Повстанської Армії. При повному мовчанні влади у Києві та Варшаві в українських містах з'являються пам'ятники Степану Бандері та іншим керівникам ОУН, їх іменами називають вулиці і площі, відбуваються марші, прославляють "героїзм" УПА, публікуються матеріали, які заперечують участь УПА у вбивствах поляків».

Варто згадати, що наприкінці минулого року польські парламентарії (як писали медіа, саме з ініціативи PSL) окремим документом вшанували підпілну військову організацію часів Другої світової війни «Національні збройні сили» (NSZ), незважаючи на те що депутат сейму – екс-прем'єр Л. Міллер назвав членів цієї структури «союзниками Гітлера і погромниками євреїв». Відомо, що воїни NSZ брали участь в антиукраїнських акціях. Зокрема, підтверджено їхню участь у вбивстві майже 200 жителів села Верховини на Холмщині, переважна більшість яких – жінки і діти.

Правляча урядова партія «Громадянська платформа» (Platforma Obywatelska – PO) намагається дистанціюватися від радикальних кроків молодших партнерів по коаліції. Однак її представники часом теж демонструють досить жорстку позицію в цьому питанні.

Член PO, співголова Українсько-польського форуму співробітництва та партнерства П. Залевські так прокоментував останні проекти постанов, представлені в сенат і сейм: «Необдумані ініціативи можуть тільки ускладнити процес примирення, а якщо будуть повторюватися – то навіть зупинити. Шкідливими для цього примирення є не стільки нові оцінки злочину, вчиненого 70 років тому, а помітні в сучасній Україні спроби брати під сумнів основні факти. Іноді складається враження, що метою цієї діяльності є розмивання відповідальності, а наслідком – радикалізація позицій – із польської та української сторін. Слід також розуміти, що крайня поведінка з польського боку, набуваючи радикальної форми вираження, може сьогодні зашкодити взаємному примиренню».

Саме тому, у світлі зростання радикальних тенденцій з обох сторін, закликаю до спокійної і розсудливої дискусії. Я вважаю, що не політичні жести, а концентрація уваги на вшанування жертв злочину, реалізація українською

стороною взятих на себе багато років тому зобов'язань щодо визначення місць смерті і поховання, буде найкращим внеском в ознаменування 70-ї річниці Волинського злочину».

Польські джерела стверджують, що жорсткі заяви парламентаріїв із приводу Волинських подій мають виключно внутрішній підтекст. Вони вважають, що таким чином PSL (яка і раніше вже намагалася провести відповідне рішення через сейм) намагається посилити свої електоральні позиції. Відносно падіння рейтингу прем'єра Д. Туска є додатковим стимулом для PSL мобілізувати своїх виборців, зігравши на їхніх патріотичних почуттях. І, скориставшись ювілейною річницею Волинської трагедії як зайвим приводом, нагадати про себе.

Дивним чином вирішили скористатися річницею Волинської трагедії і деякі українські політики. Так, 148 народних депутатів України звернулися до Сейму Республіки Польща з пропозицією визнати Волинську трагедію геноцидом польського народу. «Просимо вас, депутатів Сейму Республіки Польща, підтримати рішення сенату, визнати Волинську різанину ОУН-УПА геноцидом щодо польського населення і засудити злочинні діяння українських націоналістів», – наголошується в документі.

На переконання українських парламентаріїв, різна трактовка Волинського злочину «забиває клин між двома країнами». «Розвиток зміцнення українсько-польської дружби неможливий, якщо віддати забуттю пам'ять сотень тисяч ні в чому неповинних громадян – білорусів, поляків, євреїв, циган, росіян, українців, усіх тих, хто загинув у Волинській різанині», – відзначається у зверненні.

Нардепи назвали своєчасною ініціативу поляків із цього питання і наголосили, що через ксенофобські й неонацистські настрої українці не мають змоги дізнатися правду про Волинську трагедію. «В Україні ростуть ксенофобські, антисемітські та неонацистські настрої. Їх представники вже сьогодні є у Верховній Раді України. Вони активно використовують парламентську трибуну для пропаганди цих поглядів. Усе це – результат того, що народ України не знає правди про ті страшні події», – переконані депутати Верховної Ради.

Звернення 148 депутатів з Партії регіонів і Компартії до Сейму Польщі з проханням визнати Волинську трагедію геноцидом польського народу може бути прирівняне до національної зради, заявив екс-президент України Л. Кравчук.

«Заява із закликом до польського Сейму визнати події на Волині геноцидом – безпрецедентний у світовій історії випадок, коли політики просять законодавчий орган іншої держави звинуватити в найтяжчому зі злочинів представників свого народу. Це антигромадський, антинаціональний крок, який може бути прирівняний до національної зради», – сказав Л. Кравчук, зазначивши при цьому, що більшість із цих 148 депутатів ігнорують одну з найбільших трагедій минулого України – Голодомор, який був злочином геноциду мільйонів українців.

«У результаті утворився дуже неприродний союз між польськими націоналістичними і прорадянськими, а то й відверто сталініськими політиками в Україні. Їх об'єднує тільки ненависть до України, а така платформа не може бути основою для тривалої і плідної співпраці», – підкреслив экс-президент України.

Аналогічну позицію щодо звернення депутатів від фракції Партії регіонів і Комуністичної партії в Сейм Польщі з проханням визнати геноцидом українцями поляків під час Волинської трагедії у 1943 р. зайняв голова фракції ВО «Свобода» О. Тягнибок. «Це демонстрація того, що ці люди не мають права називатися державними діячами та політиками цієї держави. Я не знаю прецедентів у світі, коли представники влади звертаються до іншої держави, щоб воно приймало рішення, яке принижувало б їх націю», – заявив О. Тягнибок журналістам після зустрічі представників опозиції з послами держав-членів Європейського Союзу.

О. Тягнибок повідомив, що він обговорив це питання з послом Польщі в Україні Г. Литвином. За словами політика, Г. Литвин зазначив, що такі звернення депутатів до законодавчого органу Польщі можуть мати серйозний вплив. Разом з тим О. Тягнибок зазначив, що польський посол вважає, що такі дії можуть показати, хто в Україні сприяє розпалюванню міжнародного протистояння між українцями і поляками.

У свою чергу директор польсько-української фундації PAUCI Я. Пекло, коментуючи лист 148 депутатів Верховної Ради України до польського Сейму, висловив думку про те, що українська влада використала Волинську трагедію для того, аби «завдати удару по тим, кого не любить» в Україні.

За словами експерта, Президент України В. Янукович та контрольована ним Партія регіонів спритно «розіграли» справу вшанування 70-ї річниці Волинської трагедії, яка є найкривавішим польсько-українським конфліктом у спільній історії. «Янукович та ПР намагаються втягнути польський Сейм до внутрішніх політичних ігор в Україні. Прагнуть також таким чином показати світу, що відмежовуються від націоналістичної традиції УПА на Західній Україні, аби заробити пару іміджевих балів, які їм зараз дуже потрібні», – зазначив він.

Експерт підкреслив, що така політика лише поглиблює чинні поділи в Україні, зауваживши, що Польщі в першу чергу потрібні добрі відносини з жителями Західної України, для яких УПА є героями. «Польща повинна усвідомлювати, що вона не є сусідом з тими областями України, де домінують прорадянські погляди, які висловили підписанти цього документа, але з Західною Україною, яка вороже ставиться до Партії регіонів», – відзначив Я. Пекло. На його думку, депутати нижньої законодавчої палати польського парламенту найбільше б прагнули оминати цю тему, що буде складніше після заклику українських депутатів визнати ті події «геноцидом».

Директор PAUCI також зауважив, що В. Янукович не консультувався з приводу ідеї звернення українських депутатів до польського парламенту з прези-

дентом Польщі Б. Коморовським, з яким він зустрічався на початку липня в польській Віслі. «Не думаю, що Б. Коморовський міг би дати себе втягнути в цю справу», – сказав Я. Пекло.

Утім, ні ініціатива частини польських парламентаріїв, ні звернення українських жодним чином не позначилися на позиції офіційної Варшави щодо України. 20 червня сенат Польщі ухвалив заяву, у якій трагічні події 1943-го названі «етнічною чисткою з ознаками геноциду». На думку польських сенаторів, таке визначення Волинського злочину можна обґрунтувати тим, що події на Волині мали організований масовий характер й супроводжувалися жорстокістю. У заяві йдеться про те, що 9 лютого 1943 р. нападом загонів УПА на волинське село Паросль «розпочалася брутальна акція фізичного знищення поляків, яка проводилася бандерівською фракцією Організації українських націоналістів та Українською повстанською армією». У документі сказано, що жертвами антипольської акції УПА стали приблизно 100 тис. поляків.

При цьому сенат не підтримав пропозицію депутатів з партії «Право і справедливність» (PSL), які пропонували внести поправки і прямо використовувати в тексті заяви термін «геноцид». Проти формулювання «геноцид» щодо Волинської трагедії проголосували 222 депутати Сейму, підтримали цю поправку – 212 депутатів, а 3 – утрималися від голосування. У підсумку, у резолюції щодо 70-ї річниці Волинської трагедії залишається формулювання «етнічна чистка з ознаками геноциду».

Водночас у документі зазначено, що поляки не забувають, «що в історії польсько-українських відносин ХХ ст. були також події, які не приносять Польщі похвали: несправедлива політика стосовно національних меншостей II Речі Посполитої та випадки польських акцій у відповідь у 1943–1945 рр.».

«Сенат Польщі відає найвищу шану всім українцям, які не піддалися атмосфері терору, що панувала на той момент, та з ризиком для власного життя допомагали своїм польським сусідам», – відзначено в заяві. Сенатори також подякували українцям, які останнім часом допомагали облаштувати місця, де загинули поляки, та зробили можливим гідне поховання жертв.

Прийнятою 20 червня заявою Польський сейм також визнав, що після повалення комунізму Польща й Україна багато зробили для подолання складного минулого. «Поляки прагнуть примирення й дружби з українцями, – сказано в резолюції. – Це підтверджується численними доказами. Утім, справжнє примирення можна збудувати тільки на правді та спільному засудженні злочину». Як наголошується в документі, пам'ятають про загиблих на Волині поляків «повинна назавжди стати частиною польської історичної свідомості».

Радник президента Польщі з міжнародних питань Р. Кузньор заявив, що розбіжності в поглядах на складне історичне минуле України й Польщі, зокрема Волинську трагедію, не погіршують хорошого діалогу між двома країнами. «Ми маємо цілком пристойний діалог, хороші відносини між українцями та поляками, і якщо в розмові з'являються розбіжності, то в цьому немає

проблем. Розбіжності іноді виникають, і ми повинні з цим жити. Головне, що маємо позитивне ставлення і добрий діалог між двома країнами», – зазначив Р. Кузняр.

Причому він наголосив, що за нинішнього стану відносин між Варшавою та Києвом неможливість прийняти загальну термінологію щодо Волинської трагедії не є великою проблемою. «Якби панувала ворожість, загальна ненависть, то Волинська трагедія лише поглиблювала б відносини. Сьогодні, на щастя, цього немає», – наголосив експерт.

Водночас Р. Кузняр зауважив, що визначення «етнічна чистка з ознаками геноциду» щодо Волинської трагедії у резолюції сенату, прийнятій 20 червня напередодні 70-ї річниці Волинської трагедії, «досить влучно показує реальність і є компромісним варіантом».

«З одного боку, воно є нормальним для сприйняття, а з іншого – не повинно зашкодити перспективам українсько-польських відносин», – констатував радник польського президента.

Рішення Сейму Польщі з нагоди 70-х роковин трагедії на Волині свідчить про те, що в Сеймі є люди, які поважають власну історію, але ще більше поважають відносини з Україною, заявив голова Комітету з питань слова та інформації Верховної Ради України М. Томенко.

«Більшість депутатів Сейму Республіки Польща виявилися більшими патріотами України, ніж 148 депутатів української більшості», – сказав він, коментуючи рішення, ухвалене Сеймом Республіки Польща до 70-х роковин трагедії на Волині.

М. Томенко зазначив, що історія з дискусією щодо Волинської трагедії, «на жаль, підтвердила той факт, що, незважаючи на більш ніж 20-річне існування незалежної української держави, в українському парламенті є депутати, які діють за принципом: можна нашкодити українській історії і національним інтересам, або українській державі, якщо це зашкодить твоїм політичним опонентам. Напевно, не існує у світі жодної країни, де депутати власного парламенту просили б депутатів парламенту іншої країни назвати дії своїх співвітчизників геноцидом стосовно до представників іншої держави».

«На щастя, у парламентській більшості польського Сейму є люди, які поважають власну історію, але ще більше поважають відносини з Україною, ніж представники Партії регіонів і Комуністичної партії України в українському парламенті», – сказав М. Томенко.

Депутат зазначив, що не вважає ідеальними формулювання польського Сейму і «історично вивіреними» щодо Волинської трагедії, «але принаймні вони не є україноненавистницькими, на відміну від тих формулювань, які містилися в листі-проханні 148 депутатів Верховної Ради до Сейму Польщі назвати Волинську трагедію геноцидом».

«Для розвитку добросусідських відносин між нашими країнами ухвала Сенату Республіки Польща є кроком назад на шляху до порозуміння, порівняно

з ухваленими у 2003 р. спільними словами президентів України та Польщі та єдиним текстом заяви парламентів обох країн. Однобічна ухвала сенату образлива для сучасного покоління українців, які шанують своїх предків, полеглих у боротьбі за незалежність України, цей документ нехтує пам'яттю українців, котрі стали жертвами міжнаціонального протистояння», – зауважив экс-президент України Л. Кравчук. Проте він переконаний, що політичні емоції, особливо ті, які не мають доброї і високої мети, – плінні. Вони не здатні зашкодити глибокому й шляхетному бажанню українців і поляків відчувати взаємну щирість та повагу. Супроти цього малюють будь-які гасла, проголошені навіть з найвищих трибун.

На його думку, у відносинах між українцями і поляками немає ані більше чи менше скривджених, ані більше чи менше добродійних. Ми ділимо щастя й біду нашої історії порівну. Тому звертаємося до влади обох країн не легковажити історичною пам'яттю і не заохочувати жодні політичні наміри, здатні завдати шкоди і нашим народам, і всій європейській справі.

Л. Кравчук закликає разом схилити голови перед пам'яттю жертв та повернутися на непростий шлях примирення, значна частина якого пройдена спільно обома нашими народами. Найтривкіший фундамент нашого добросусідства – це історична правда, глибоке пізнання минулого, визнання взаємних кривд і взаємне прощення, усвідомлення неможливості односторонньої оцінки спільного трагічного минулого та пошуку одного винуватця у взаємному конфлікті.

Ми повинні йти далі, розвивати наші добросусідські стосунки. Саме вони будуть гідним пам'ятником загиблим, свідченням того, що трагедія навчила нас жити по-християнськи. Крок до правди та порозуміння не пізно зробити ніколи.

Цьогорічні сумні роковини повинні стати доброю нагодою згадати принцип миротворчості як головний урок для наступних поколінь, спільною молитвою пом'янувши жертв взаємного кривавого протистояння – поляків та українців, переконаний перший Президент України.

Негативно відреагувало на заяву сенату Польщі про 70-річчя Волинської трагедії, у якому називає події 1943 р. «етнічною чисткою з ознаками геноциду» Всеукраїнське об'єднання «Свобода». Згідно з повідомленням «Свободи», ця заява польського сенату не сприяє добросусідським відносинам України й Польщі і перекреслює спроби примирення в складних питаннях історичного минулого обох народів.

«На жаль, більшість представників сенату, приймаючи таку заяву, фактично осквернили пам'ять загиблих і поляків, і українців, маючи на меті отримання сумнівного політичного капіталу», – ідеться в заяві «Свободи».

«У заяві сенату Польщі зазначено, що поляки хочуть примирення і дружби з українцями. Проте текст заяви містить явні ознаки ксенофобії та шовінізму щодо українців. Дії польських політиків формують негативний імідж України у світі, завдають шкоди євроінтеграційним прагненням українців», – підкреслюється в документі.

«Свобода» також зазначає, що польські політики говорять лише про польські жертви УПА і не хочуть помічати тисячі убитих українців військами Армії Крайової, а цифра в 100 тис. польських жертв нічим не обґрунтована і «також є політичною спекуляцією на пам'яті загиблих у конфлікті людей».

У зв'язку з цим «Свобода» закликає «належним чином вшанувати пам'ять українців, які загинули від різних окупаційних режимів, у тому числі польського», а також відзначити річницю трагічних подій, пов'язаних з депортацією українців з їхніх етнічних земель у 1944–1947 рр.

Крім того, у документі наголошується, що термін «геноцид» до подій 1943 р. на Волині неприйнятний, оскільки не відповідає прийнятим ООН у 1948 р. юридичного визначення.

У заяві наголошується, що загострення дискусій навколо питань польсько-українського конфлікту «грає на руку Росії, де відбувається небезпечна реабілітація сталінізму» і заважає «поширенню правди про Голодомор як геноцид, який забрав життя мільйонів українців».

«Польську сторону закликаємо перейти від взаємних звинувачень до конструктивного діалогу й акцентувати увагу на відзначення дат і подій, коли українці і поляки допомагали один одному під час захисту своїх загальних інтересів», – резюмується в заяві «Свободи».

Окрему заяву з приводу Волинської трагедії 12 липня прийняв Сейм Польщі. Більшість у Сеймі має урядова партія «Громадянська платформа», яка виступає проти включення до тексту постанови слова «геноцид», щоб не псувати відносин з Україною, однак опозиційна партія «Право і справедливість» внесла до тексту постанови свої поправки, чим викликала розкол у лавах польських парламентарів і перспективу того, що за вшанування вбитих поляків і засудження Волинської різанини Сейм не проголосує одногласно.

Депутати від урядової партії під час дебатів наполягали на такому формулюванні, яке б не ображало почуття українських громадян. «Кожне наше слово і речення вписується в дуже гострі суперечки між Україною, яка тяжіє в бік Росії, і Україною, яка тяжіє в бік Західної Європи», – заявив на дебатах голова фракції «Громадянської платформи» Р. Групінський. Він закликав парламентарів не тільки казати правду про злочин, а й пам'ятати про майбутнє співпраці і примирення з Україною.

У результаті Сейм Польщі не підтримав поправку опозиції про застосування формулювання «геноцид» при розгляді резолюції щодо 70-ї річниці Волинської трагедії. Таким чином, у резолюції залишилося формулювання «етнічна чистка з ознаками геноциду».

Спільну декларацію про примирення з нагоди 70-х роковин Волинської трагедії підписали також найвищі ієрархи Української греко-католицької церкви та Римо-католицької церкви Польщі – глава Української греко-католицької церкви С. Шевчук та польський архієпископ Ю. Михалик. Верховний архієпископ Української греко-католицької церкви С. Шевчук у присутності пре-

зидента Б. Коморовського вибачився перед поляками за злочини на Волині. Зі свого боку, президент Б. Коморовський закликав до правди про польсько-український конфлікт, оскільки, як він висловився: «правда очищає». Сама заява обох церков написана згідно з формулою «вибачаємо і просимо вибачення».

27 червня в греко-католицькій василіанській церкві Успіння Божої Матері у Варшаві відбулася спільна панахида за загиблими на Волині в 1943 р. Участь у поминальному молебні взяли глава УГКЦ Шевчук, три українські греко-католицькі митрополити, польські архієпископи, кардинал Казімеж Нич, митрополит Львівський латинського обряду Мокшицький, президент Б. Коморовський, посол України в Польщі М. Мальський.

На панахиді у Варшаві президент Польщі Б. Коморовський закликав народ «пам'ятати не лише кривдників, а й те, що самі колись були кривдниками. Пам'ятати не лише національну велич, а й національну малість, що лилась, як польська, так і українська кров». Незважаючи на таку позицію Б. Коморовського, його назвали персоною нон-грата у Волинській області, відвідати яку польський президент планував аби взяти участь у жалобній відправі за жертвами волинської різанини в Луцьку.

«Я хочу туди поїхати, щоб підтримати дуже хороший клімат, спільні переживання цих болючих роковин», – сказав Б. Коморовський на прес-конференції після саміту глав держав Вишеградської четвірки у Віслі.

За словами президента Польщі, його намір відвідати Україну також пов'язаний з нещодавнім візитом до Польщі глави Української греко-католицької церкви Святослава (Шевчука). «Той візит мав величезне значення, було прийнято спільну декларацію, заяву Римо-католицької церкви та Української греко-католицької церкви. Ця заява відкриває нові перспективи для польсько-українського примирення», – сказав Б. Коморовський. Він додав, що зі свого боку хоче доповнити зазначену заяву своєю політичною діяльністю.

Водночас Б. Коморовський висловив переконання, що сторонам «вдасться налагодити діалог, який сприятиме польсько-українському примиренню, щоб ніхто не почувався обмеженим».

Утім, голова Волинської партії «Свобода», депутат Верховної Ради А. Вітів заявив, що запланований на 14 липня візит президента Польщі Б. Коморовського до Луцька є небажаним. Повідомлення про це поширила прес-служба партії. «Після того як 20 червня 2013 р. сенат прийняв антиукраїнську, псевдоісторичну і шовіністичний постанову про події на Волині, візит президента Польщі в Луцьк є небажаним і недоречним. Українське суспільство може сприйняти цю ініціативу польського президента як провокацію», – заявив А. Вітів.

Окрім того, за його словами, ВО «Свобода» доклала «максимум зусиль, аби не було нагнітання у відносинах між українцями та поляками – ми неодноразово ходили до посла, літали в Польщу і просили у поляків не ярити старих ран». «На жаль, поляки сильно образили, звинувативши волинян майже

в геноциді. Очевидно, що це не сприяє покращенню відносин, тому треба ситуацію умиротворити, треба, щоби Коморовський висловив своє ставлення до подій на Холмщині 44 року, та інше. Тому зараз зрозуміло, чому візит Коморовського є небажаним. Він буде розцінений недружно», – підкреслив народний депутат.

Водночас депутат зауважив, що Україні та Польщі треба переглянути історію, та знайти консенсус. «Якщо Польща простягне руку дружби, а не кулак, то ми теж це зробимо. Зараз нам показали великий кулак. Ми не припиняємо діалогу з поляками, ми готові далі говорити. Треба по-чесному розглянути наше спільне минуле», – резюмував він.

У президента Польщі Б. Коморовського вважають несправедливою заяву представника «Свободи» про «небажаність» його візиту в Україну. Зокрема, радник президента Польщі Х. Вуєць обґрунтував це тим, що «президент їде як палігрим, аби молитися за жертви як з української, так і польської сторони». Х. Вуєць назвав важливою спільну молитву за жертв тих трагічних подій, нагадавши, що на минулому тижні Богослужіння в пам'ять жертв Волинської трагедії у Варшаві провів глава УГКЦ Святослав Шевчук. Він нагадав, що в цьому Богослужінні, серед інших представників польської влади та духовенства, взяв участь президент Польщі.

«Лише цією дорогою можемо залагодити те, що сталося в минулому», – наголосив він. Х. Вуєць висловив переконання, що українцям та полякам вдасться досягти історичного поєднання, наголосивши на необхідності «доброї волі» з обох сторін.

Сам Б. Коморовський, відповідаючи на запитання щодо заяви представників української партії «Свобода» про недоцільність приїзду президента Польщі до Луцька, відзначив, що «це не заява партії “Свобода”. Ця заява лідера цієї партії з тієї території, де, власне, найбільший тягар історії на польсько-українські відносини». Поминальні заходи в Луцьку до 70-х роковин Волинської трагедії розпочалися богослужінням у костелі Святих апостолів Петра і Павла за участі президента Польщі Б. Коморовського, віце-прем'єр-міністра України К. Грищенка, представників місцевої влади, духовенства різних конфесій. Перед початком богослужіння біля костелу зібралося близько сотні людей. Зокрема, поляки тримають національну символіку, у тому числі червоно-білі прапори.

Активісти Луцької міськорганізації ВО «Свобода» не проводили і не планували проводити акцій, приурочених до заходів з нагоди 70-ї річниці Волинської трагедії, повідомив агентству керівник Луцької міської організації партії «Свобода» С. Боруцький. Однак без інцидентів не обійшлося. Як повідомив один з польських телеканалів, під час візиту президента до Луцька була спроба кинути в нього яйце. Це сталося після відходу президента із собору, де він взяв участь у святій месі пам'яті жертв УПА.

Відповідно до інформації місцевих волинських ЗМІ, 21-річний уродженець Запорізької області підійшов до Б. Комаровського і нібито розчавив у нього на плечі яйце. Молодий чоловік таки кинув яйце в польського президента і за-

бруднив йому піджак. За інформацією польських ЗМІ, зловмисник мав при собі рюкзак, на якому був напис «Свобода». Разом з тим у волинській обласній міліції повідомили, що не мають інформації про наявність такого рюкзак в затриманого.

У свою чергу місцеві волинські ЗМІ повідомляють, що президент Польщі після інциденту не виявив жодних негативних емоцій і не озвучив жодних коментарів.

Тим часом, у Верховній Раді зареєстровано законопроект «Про українських праведників миру», авторами якого є депутати від Партії регіонів В. Колесніченко, В. Богуслаєв, Б. Дейч і М. Джига. Текст проекту закону розміщено на сайті ВР. Як ідеться в пояснювальній записці, «11 липня 2013 р. виповнюється 70-та річниця трагічних подій “Волинської різні” (масове знищення з ознаками геноциду етнічного польського та українського цивільного населення (переважно жінок, дітей і старих) на території Західної України у 1943–1945 рр. прихильниками Організації українських націоналістів та її збройного формування – Української повстанської армії)».

На думку авторів законопроекту, пам’ять про цю трагедію залишається досить сильною й актуалізованою в загальноукраїнській та міждержавній українсько-польській дискусії, є серйозною перешкодою в процесі міжнаціонального примирення, інтеграції України у європейське демократичне співтовариство.

Автори зазначають, що маловідомим у Польщі та практично невідомим в Україні залишається масовий подвиг «праведників миру» – українців і поляків, які рятували один одного від смерті під час тих подій.

Зокрема, на пошану українців, які переховували поляків, Інститут національної пам’яті Польщі видав унікальний збірник «Кресова книга справедливих 1939–1945. Про українців, які рятували поляків від винищення з боку ОУН і УПА». Польські вчені за 10 років досліджень встановили імена 896 українців, які захищали поляків, – українських праведників. При цьому детально вивчено архівну інформацію та свідчення, встановлено особи 384 українців – «українських праведників миру», «замордованих» і вбитих за те, що вони рятували поляків.

Законопроект пропонується визначити, що український праведник миру – це особа неполякського етнічного походження, яка, незважаючи на загрозу своєму, своїх рідних і близьких життю, здоров’ю, соціальному та економічному становищу, рятували осіб польського походження під час Волинської трагедії.

При цьому це звання не присуджується особам, які рятували своїх рідних і близьких, а також може присуджуватися посмертно. У разі смерті особи, яка мала право на присудження цього звання, можуть бути нагороджені її подружжя або діти.

Проектом закону пропонується 11 липня проголосити «Днем вшанування українських праведників миру та пам’яті жертв «Волинської різні» і в цей день у Києві, інших містах та населених пунктах України проводити урочисті та поминальні заходи».

Також пропонується встановити державну нагороду «Український праведник миру», а в Києві збудувати Національну алею українських праведників миру. Алеї праведників також планується збудувати в Севастополі, Криму, обласних центрах, інших населених пунктах.

Крім того, до Дня вшанування українських праведників миру пропонується присуджувати державні довічні стипендії, а також іменні стипендії праведників. Кількість, розмір, порядок присудження державних довічних стипендій та іменних стипендій визначатимуться Кабінетом Міністрів України.

Особи польського походження, які рятували українців від знищення польськими військовими формуваннями, у своєму статусі законопроектом прирівнюються до українських праведників миру. Кабінету Міністрів у консультаціях з урядом Польщі автори законопроекту пропонують розробити програму вшанування на державному рівні цих осіб.

Отже, очевидно, що пошук порозуміння між українським та польським народами з приводу історичної правди триває і є життєво необхідним для обох держав. Адже від відносин двох народів і держав сьогодні значною мірою залежать геополітичні процеси у Європі, європейське майбутнє України й політична стабільність у регіоні. Порозумітися в цій важкій проблематиці означає зробити доволі суттєвий розумний крок до загального порозуміння.

Економічний ракурс

В. Пальчук, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ, канд. наук із соц. комунікацій

Зона вільної торгівлі між США та Євросоюзом: у пошуках шляхів розв'язання соціально-економічних проблем і можливостей відновлення

Євросоюз і США розпочали офіційні переговори щодо створення Трансатлантичного торговельного та інвестиційного партнерства (Transatlantic Trade and Investment Partnership – TTIP). Перший раунд переговорного процесу відбувся в липні поточного року у Вашингтоні. Ця перша офіційна зустріч делегацій присвячена передусім технічним питанням і узгодженню графіку подальших зустрічей. Сторони також домовилися про нові правила контролю та моніторингу за світовим ринком своїх. Його обсяг оцінюють у 633 трлн дол. У цьому аспекті головне – створення єдиного списку стандартів. Як стало

відомо за результатами зустрічі, американський регулятор під час переговорів погодився визнати та ухвалити низку європейських правил.

Наступний раунд європейсько-американських дискусій щодо створення трансатлантичної зони вільної торгівлі заплановано на жовтень і відбудеться він у Брюсселі. На ньому експерти прогнозують розгляд таких ключових тем, як обговорення тарифів. Сторони також мають до цього часу завершити вивчення й аналіз наслідків усіх пунктів майбутньої угоди щодо створення трансатлантичної зони вільної торгівлі. Тому, як справедливо вважають експерти, спори і дискусії, скоріше за все, розпочнуться не раніше осені. Загалом, сторони планують завершити переговори до кінця 2014 р. створенням найбільшої у світі зони вільної торгівлі.

Водночас, враховуючи, що предмет спору й дискусій між американськими і європейськими регуляторами складається з численних деталей технічного плану, прогнозується, що переговори щодо угоди можуть продовжитися до 2015 р. включно. У зв'язку з цим, британські експерти лондонського Центру досліджень економічної політики (TheCentreforEconomicPolicyResearch, CEP) зазначають, що на сьогодні для сторін надзвичайно важливо зберегти темпи переговорного процесу. Практика й історія свідчать, що зволікання переговорів рідко дає позитивні результати і приводить до успіху.

Про те, що Брюссель та Вашингтон мають наміри розпочати переговори щодо створення трансатлантичної зони вільної торгівлі, яка стане найбільшою у світі, було розміщено в багатьох інформаційних виданнях ще на початку року. Причому підготовча робота до початку переговорів тривала близько двох років. Утім, офіційні заяви щодо дати початку переговорного процесу лідери США Євросоюзу озвучили під час саміту G8 у Північній Ірландії у червні. «Сьогодні великий день у відносинах ЄС і США – ми оголошуємо про початок переговорів щодо угоди про трансатлантичне партнерство у сфері торгівлі та інвестицій», – наголосив голова Єврокомісії Жозе Мануел Баррозу на спільній прес-конференції з прем'єр-міністром Великобританії Девідом Кемероном і Президентом США Б. Обамою.

Як відомо, заявам лідерів Євросоюзу і США передував процес досягнення компромісу між міністрами торгівлі країн ЄС щодо переговорного мандату про створення трансатлантичної зони вільної торгівлі. Міністри торгівлі 27 країн Євросоюзу на зустрічі в Люксембурзі досягли компромісу щодо змісту переговорів із Вашингтоном про створення зони вільної торгівлі між ЄС та США. Після того як компроміс був досягнутий, оголошено часовий термін переговорного процесу щодо створення трансатлантичної зони вільної торгівлі, який займе не менше 18 місяців. Як уже зазначалося, завершити переговори сторони планують ще до закінчення мандата нинішнього складу Єврокомісії – до 2014 р. Основною темою переговорів є узгодження стандартів якості продукції, а також скасування мит та забезпечення прозорості в торговельній сфері.

Із заяв лідерів Євросоюзу і США видно, що сторони покладають великі сподівання на майбутній договір. За словами голови Єврокомісії Жозе

Мануел Баррозу, угода принесе вигоду не тільки Європі та США, але буде корисною і для всього світу. За прогнозами європейської сторони, трансатлантична зона вільної торгівлі підвищить ВВП Євросоюзу на 0,5 % і на 0,4 % ВВП США на рік до 2027 р. «Це означає мільярди євро на рік і створення десятків тисяч нових робочих місць», – підкреслив Жозе Мануел Баррозу. За оцінками Єврокомісії, зона вільної торгівлі між США та ЄС, яка охоплюватиме 800 млн людей, дасть об'єднаній Європі 400 тис. нових робочих місць. На сайті уряду Великої Британії прем'єр-міністр Д. Кемерон зауважив, що потенційна угода «може принести 100 млрд фунтів стерлінгів економіці ЄС, 80 млрд фунтів стерлінгів економіці США та 85 млрд фунтів стерлінгів решті світу». За його словами, «це близько 2 млн додаткових робочих місць, більша номенклатура товарів за більш низькою ціною у магазинах».

Власне озвучені європейською стороною цифри зростання ВВП Євросоюзу на 0,5 % на рік стали для неї орієнтиром у домовленостях при укладанні угоди із США. Так, у місії ЄС у Вашингтоні під час першого раунду переговорів підкреслили, що Євросоюз прагне домовитися про угоду, яка могла б стимулювати зростання ВВП на 0,5 %.

Єврокомісар з питань торгівлі Карел де Гюхт вказує на іншу перевагу: «У довгостроковій перспективі, ми можемо очікувати істотного виграшу за рахунок зростання продуктивності праці – так завжди буває після відкриття ринків. У короткостроковому прогнозі така угода позитивно вплине на інвестиційну політику, адже ми знизимо небезпеку протекціонізму».

Не уникають від заяв щодо перспективності створення трансатлантичної зони вільної торгівлі й представники США. Президент США Б. Обама повідомив, що його адміністрація зробить роботу над угодою одним із пріоритетів його поточного президентського терміну. Такі озвучені Б. Обамою пріоритети в період його президентської каденції не є дивним. Адже створення трансатлантичної зони вільної торгівлі може стати найбільшою двосторонньою торговою угодою у світовій історії і зробить більш значний вплив на світову торгівлю, ніж всі інші міжнародні домовленості разом узяті. Більше того, на основі цієї угоди США і Євросоюз отримають можливість не тільки розширити торгівлю та інвестиції через Атлантику, а й продовжувати розвивати глобальні правила, які можуть зміцнити багатосторонню торговельну систему. Створення трансатлантичної зони вільної торгівлі дасть можливість також радикально змінити нинішню економічну ситуацію у світі.

З цього приводу торговий представник США М. Фроуман у зверненні до учасників переговорів зазначив, що майбутня угода принесе прибуток не лише США та ЄС, а й усій світовій економіці. «У нас є можливість створити найбільший альянс в історії на умовах повноцінного економічного партнерства», – заявив він. Крім того, угода закладе основу для розвитку норм міжнародної торгівлі. Як передбачають аналітики, підписання цієї угоди, якою буде закріплено ліквідацію адміністративних бар'єрів і зниження тарифів для

бізнесу, дасть змогу збільшити ВВП США та ЄС на 100 млрд дол. на рік. За оцінками експертів, на створювану зону вільної торгівлі припадатиме половина на обсягу всього світового виробництва, приблизно третина світової торгівлі і 20 % прямих іноземних інвестицій.

Логічною підставою для такого твердження є той факт, що економіки Євросоюзу і США формують приблизно половину світового виробництва. США і ЄС уже сьогодні є найбільшими торговельними та інвестиційними партнерами один одного. Минулого року обсяг торгівлі між США та ЄС сягнув 500 млрд євро, ще 280 млрд євро становив обсяг ринку послуг. Потік інвестицій обчислюється трильйонами.

Однак поки такі заяви стануть реальністю, сторонам доведеться пройти ще складний переговорний процес, який може розтягнутися на роки. З іншого боку, складності виникнуть, коли обидві сторони намагатимуться захистити від конкуренції свої ключові галузі. З метою уникнення цього, США і Європа найближчим часом створять 15 галузевих комісій, кожна з яких повинна сформулювати умови зняття бар'єрів, визначити параметри угоди в галузях від аграрного господарства до IT-індустрії та авіаційної сфери. Представництво ЄС у США повідомляє, що напрями обговорення в робочих групах включають такі питання, як доступ до ринків товарів, послуг, інвестицій, державних закупівель, а також регулювання, нетарифні бар'єри у сферах митниці, інтелектуальної власності, енергетики й сировини та охорони довкілля.

У цьому контексті для європейських експертів виявилось цікавим питання можливості укладення угоди, у якій були б враховані нетарифні бар'єри. Справа в тому, що торгова лібералізація була, насамперед, спрямована на зниження тарифів. Торгівля між США і Європою вже зараз характеризується низькими тарифами, і, як вважають експерти, додаткове скорочення зборів не спричинить жодний негативний вплив. Але при цьому варто мати на увазі, що одним з головних факторів, що перешкоджають динамічному розвитку торгівлі, є нетарифні бар'єри. До цих нетарифних обмежень відносять і такі прями дискримінаційні заходи, як імпорتنі квоти чи правила урядових закупівель «купувай американське» (Buy American). Крім того, у цьому списку і основні регулятивні норми. Наприклад, у Європі і США діють різні правила ліцензування медичних препаратів, що створює перешкоди в торгівлі між США і Європою. Так, експерти лондонського Центру досліджень економічної політики (The Centre for Economic Policy Research, CEPR) вважають, що існуючі нетарифні бар'єри набагато негативно впливають на торгівлю, ніж самі тарифи. Наприклад, тариф на ввіз продуктів хімічної промисловості в США становить 1,2 %, при цьому нетарифні витрати забирають цілих 19,1 %. Ці ж витрати на ввіз американських автомобілів у Європу становить 25,5 %, тоді як основний тариф – 8 %. Так, за прогнозами лондонського Центру досліджень економічної політики (The Centre for Economic Policy Research, CEPR), укладення угоди, у результаті якої можна було б звільнитися від усіх діючих на

сьогодні тарифів і скоротити нетарифні бар'єри на 25 %, дало змогу дати імпульс зростання ВВП Євросоюзу приблизно на 0,9 %, а США – на 0,8 %. Щорічний обсяг експорту для кожної сторони міг би зрости майже на 2 % ВВП. При цьому експерти центру вважають, що навіть досягнення менш амбіційної угоди, у якій деякі тарифи залишилися б у тому вигляді, як вони діють, але були б скорочені витрати на нетарифні бар'єри на 10 %, також сприяло досягненню визначеного зростання. При цьому експерти зазначають, що вигода від угоди, у якій буде відображено виключно скорочення тарифів, становитиме менше 1/5 від того, що може дати всеохоплююча угода.

Про те, що переговори будуть нелегкими заявляють і самі лідери Євросоюзу. Але, на переконання глави Єврокомісії Жозе-Мануель Баррозу, вони того варті. Наприклад, представники ЄС на переговорах наполягатимуть на тому, щоби американські штати, міста та федеральні департаменти зняли преференції для американських постачальників. Натомість Вашингтон шукатиме способу переконати ЄС відкрити свій ринок для біотехнологічних американських фірм, які продають генетично модифіковані продукти. Їх вживання викликає в ЄС значні суперечки.

Водночас наріжним каменем на переговорах щодо створення трансатлантичної зони вільної торгівлі між Євросоюзом і США може стати питання про виключення з мандату пунктів, які стосуються культурної сфери, зокрема про продаж такої аудіовізуальної продукції, як фільми й музика. З такою вимогою виступає Франція. Країна традиційно вважає цю галузь важливою складовою власної культурної ідентичності, яка може наразитися на загрозу з боку Голлівуда. Як відомо, побоюючись негативних наслідків для французької кіноіндустрії, уряд у Парижі погрожував заблокувати досягнення компромісу. Французький уряд планував узагалі винести галузь культури за рамки переговорів із США і в разі незгоди навіть пригрозив накласти вето на договір.

У Європі на практиці діють субсидії для розвитку кіноіндустрії, чи, загалом, будь-якої форми творчості. Більше того, у державах Євросоюзу існують квоти на трансляцію, тобто встановлений законами мінімум творів, які зроблені у Європі та мають бути використані на радіо й телебаченні. Така практика триває вже десятки років. У середині 90-х, коли США хотіли внести твори мистецтва, зокрема кіно, до списку товарів, які продаються вільно, європейці внесли до правових актів своїх країн таке поняття як «культурна винятковість», що якоюсь мірою покликане заохочувати й стимулювати саме європейську творчість. Зрештою, така політика знайшла відображення і в директивах Європейської комісії.

Культурна політика Євросоюзу хвилює США саме з економічних причин: згадані європейські квоти обмежують доступ їхньої продукції на телевізійні екрани Європи. Тобто це для американців – ще й втрата значних прибутків. У США культура – це такий самий продукт, як і всі інші товари, тож закони там субсидій для неї не передбачають. До того ж виробництво творів культури, на-

приклад голлівудський кінематограф, посідає важливе місце у всій американській промисловості.

Попри таку настороженість французької сторони, доповідач Європарламенту з питань торговельних переговорів із США В. Морейра переконує, що культурне розмаїття закріплене в договорі про ЄС і чіпати його ніхто не буде. Судячи з цих висловлювань, можна припустити, що питанням культури, кінематографу, а також Інтернету на переговорах може бути відведений особливий розгляд на рівні експертів, фахівців цієї галузі та громадськості. Адже в американців також є певні галузі, які вони хотіли б захистити. Водночас європейські аналітики прогнозують, що під час переговорів між Євросоюзом і США скоріше за все будуть відсутні питання культурної сфери, а також фінансових послуг і роботи портів.

Про це заявляє і Єврокомісія, як, власне, і представляє Євросоюз у переговорах зі США. Вона запевняє, що «культурна винятковість» у жодному разі не буде змінена під час переговорів щодо угоди між ЄС та США. «Єврокомісія, зокрема, комісар (з питань торгівлі) Карел де Гюхт, бере на себе зобов'язання поважати те, що входить у поняття “культурна винятковість”», – пояснює речник цієї євроустанови Олів'є Байї. Тобто ті квоти, які, згідно з європейськими законами, дають можливість підтримувати національними субсидіями сектор радіо і телебачення. Отже, «культурна винятковість» у жодному разі не буде змінена під час переговорів про торговельну угоду між ЄС та Сполученими Штатами». Як відомо, комісія парламенту ЄС із комерційних питань зі свого боку виступила проти включення аудіо- та відеотворів до угоди щодо зони вільної торгівлі між Євросоюзом та США.

Проте перспективи економічної співпраці між Євросоюзом і США дедалі більше викликають занепокоєння у французьких кінематографістів: вони побоюються «засилля Голлівуда». Причина занепокоєння в тому, що коли розпочинаються переговори щодо торгівлі, то сторони заздалегідь оголошують, які саме сфери не будуть предметом цих дискусій. Натомість, донині ніде не згадувалося, що культурна відео- та аудіоіндустрія буде викреслена з цих переговорів. Зрозуміло, що в колах європейських кінорежисерів, композиторів та інших творців сучасного мистецтва панують сумніви.

Відсутність відкритості щодо вирішення цього питання породило сумніви у європейських експертів у доцільності розпочатого процесу переговорів щодо трансатлантичної зони вільної торгівлі. Так, А. Сапір з аналітичного центру Bruegel вважає: «Якщо низка обмежень все ж буде, які взагалі переваги майбутньої угоди між ЄС і США? У кращому випадку міг би з'явитися свого роду внутрішній трансатлантичний ринок. Але навіть такий сценарій був би надто амбітним, аби виявитися реалістичним». Правдоподібнішим, на думку експерта, було б зниження або повне скасування імпорتنих мит на промислові товари, а також створення спільних технічних стандартів і регулятивних норм, наприклад, для банківської галузі.

Подібної думки дотримується професор С. Даймонд, Wharton Business School. «По-перше, якщо Франція хоче робити якісь винятки стосовно її культурних об'єктів, тоді не треба називати це переговорами про вільну торгівлю. Вони повинні просто говорити про торговельні перемовини. Оскільки щойно ви робите якісь винятки – це вже не вільна торгівля, чи не так? По-друге, США можуть у відповідь вимагати якихось винятків для себе, а так ми нічого не досягнемо», – пояснив він.

Водночас європейські експерти називають і перепони, які виникнуть у переговорному процесі між двома сторонами. З одного боку, з огляду на величину ринків США та Євросоюзу, експерти прогнозують, що досягнута уніфікація промислових стандартів та дозвільних процедур у процесі налагодження механізмів функціонування трансатлантичної зони вільної торгівлі перетворила б ці правила фактично на світові стандарти. На думку експерта з питань торгівлі Інституту Катона Д. Айкенсона, угода щодо трансатлантичної зони вільної торгівлі дасть можливість Європі та США узгодити технічні й регуляторні стандарти. «Якщо ви купуєте у Європі, наприклад, пральну машину, то, відповідно до стандартів, електричний дріт там має бути завдовжки 1 м. У США – 91 см. Це має бути узгоджено», – переконаний він.

З іншого боку – самі питання щодо уніфікації промислових стандартів та дозвільних процедур можуть стати на заваді в переговорах між США та Євросоюзом. Так, Д. Грос, директор брюссельського центру європейських політичних студій, вказує на численні перепони, пов'язані саме з дозвільними правилами й стандартами. «Найбільша проблема – незалежність різних регуляторних відомств». Європейський експерт називає як приклад американське відомство з контролю за медикаментами FDA. «Це дуже чутлива тема. Чи може американське відомство без застережень визнавати європейську сертифікацію і навпаки?» – ставить він запитання.

Те ж саме стосується дозволу й регулювання численних інших товарів і послуг. Зокрема, ЄС вимагає позначати генетично модифіковані продукти харчування, а США – ні. Також угода має охоплювати деякі послуги, такі як страхування чи надання фінансових продуктів.

Співзвучними з даною позицією є висновки експертів німецького інституту Ifo. На їх думку, головного довгострокового ефекту буде досягнуто не стільки за рахунок зниження нетарифних бар'єрів, скільки за рахунок уніфікації технічних стандартів і конкурентних правил, що діють у Європі і США. Надалі ці стандарти стануть шаблонами для створення нового покоління економічних і торгових угод. Тому це питання буде самим вразливим у переговорному процесі. «Саме ця тема може виявитися найскладнішою. У самому Євросоюзі стандарти і правила не завжди збігаються, крім того, країни аграрного півдня Європи та Франція насамперед зажадають від США поступок у питанні дотацій своїм фермерам. При цьому вони спробують зберегти привілеї для свого агросектору і до останнього опиратимуться поставкам зі США у Європу генетично модифікованих

харчових продуктів. Поки що незрозуміло, як в одній зоні уживуться Boeing та Airbus, які є глобальними конкурентами. Не ясно, на яких умовах Вашингтон допустить європейців на свій ринок послуг – але ж це найбільш ласий шматок американського економічного пирога, до якого Вашингтон досі не підпускав практично нікого», – пояснили в німецькому інституті Ifo.

Погоджується з даною думкою речник єврокомісара з питань торгівлі Карл де Бухт. За його словами, найбільші перепони – це різні дозвільні правила й стандарти, тому європейська сторона не так хоче скасування мит, як прагне гармонізувати правила. Також в ЄС все ще залишаються деякі розбіжності щодо майбутніх відносин із США. Більшість, включно з Європарламентом, країнами-членами та Єврокомісією, висловлюється за продовження так званого «привілейованого партнерства» з американцями.

Водночас європейські експерти висловлюють скепсис стосовно того, що це вдасться здійснити. Навіть якщо США та Євросоюз упродовж наступних місяців офіційно почнуть переговори, їхній успіх залишатиметься під великим питанням. Адже не все залежатиме від переговорників від Єврокомісії та американського уряду.

Скептично ставляться до хороших результатів можливої угоди щодо створення трансатлантичної зони вільної торгівлі європейські захисники прав споживачів та деякі європарламентарі. Французький депутат від партії Зелених Я. Жадо застерігає щодо якості товарів, які можуть хлинути із США до Європи. «Ми не бажаємо генетично модифікованих продуктів харчування, вирощену на гормонах яловичину, дезінфіковане хлором м'ясо». Річ у тім, що критерії безпеки, яким повинні відповідати продукти харчування у ЄС та США, істотно відрізняються.

Аналогічні питання виникають у сфері захисту особистих даних. Нещодавні повідомлення про широкомасштабні онлайн-стеження за європейськими інтернет-користувачами, які здійснюють спецслужби США, викликали в ЄС негативну оцінку. Депутат Г. Свобода, який очолює фракцію соціалістів у Європарламенті, висловився про втрачену довіру до США і вимагає від Вашингтона гарантій у цій сфері. «Ми не можемо жертвувати захистом особистих даних заради угоди із США», – зазначив він.

Як відомо, ще з 2010 р. ЄС безрезультатно намагається укласти угоду зі США щодо захисту персональних даних. А саме ця проблема й перебуває в центрі скандалу зі збором інформації через програму стеження PRISM. Назва цієї програми фігурує в нещодавно розгорнутому скандалі щодо електронного стеження з боку американських спецслужб за євроустановами, посольствами та загалом громадянами ЄС.

Зі скандалом про стеження американськими спецслужбами за громадянами Європи і європейськими представництвами пов'язана і одна з можливих перепон на шляху до угоди. Американські інтернет-корпорації (Facebook і Google) хотіли через Вашингтон домогтися пом'якшення європейських

законів про роботу з персональними даними. Тепер стає очевидним, що досягти цих домовленостей через Вашингтон буде занадто складно.

Своє занепокоєння щодо наслідків майбутньої угоди висловлюють представники європейських профспілок. На їх переконання заяви лідерів США та Євросоюзу щодо створення десятки тисяч нових якісних робочих місць виглядають не правдоподібно. Так вважає і А. Сапір, експерт брюссельського аналітичного центру Bruegel. Він підкреслив, що оптимістичні цифри Єврокомісії викликають сумніви. Та й, навіть, якщо вони виявляться реалістичними, таких показників все одно ніяк не вистачить для вирішення проблем у галузі економічного зростання та зайнятості, пояснив експерт.

Профспілки побоюються, що зняття бар'єрів на торгівлю та інвестиції призведе до того, що виробництво почне перетікати в ті регіони Європи та США, де робоча сила найдешевша. Експерт з питань торгівлі Інституту Катона Д. Айкенсон вважає, що ця проблема більше актуальна для Європи. Більше того, представники профспілок стверджують, що посилення конкуренції може призвести до погіршення умов праці людей як у США, так і в Європі. Тому вони вважають, що майбутня угода обов'язково повинна мати в основі принципи, які гарантують працівникам право на об'єднання в профспілки. Але у будь-якому разі від неї слід чекати багатьох змін на ринку праці.

Що ж до заяв представників американських профспілок, то на думку Д. Айкенсона, якщо за основу в майбутній угоді буде взято європейські стандарти захисту праці, а вони у Європі набагато вищі, ніж у США, американські профспілки навряд чи будуть проти цієї угоди.

Представники профспілок також занепокоєнні вирішенням питання щодо визначення механізмів надання субсидій у майбутній угоді. Сьогодні торговельні тарифи між США та ЄС досить низькі. Але субсидії, які уряди надають різним галузям економіки, як, наприклад, сільському господарству чи авіапромисловості у США та Європі дуже різняться. Саме узгодження субсидій може стати найбільшою проблемою для підписання угоди про вільну торгівлю.

Побоювання представників профспілок країн Євросоюзу підсилюють висновки експертів американського аналітичного центру The Bertelsmann Foundation. У їх доповіді зазначається, що дія майбутньої угоди призведе до того, що економічний розрив між малозабезпеченими країнами та забезпеченими країнами ЄС посилиться. Відтак певні члени ЄС стануть економічно незалежними від решти учасників угруповання. Такі наслідки пояснюються прогнозами після підписання угоди. Вони полягають в тому, що торговельна активність між ЄС і США різко піде вгору, у той час як внутрішньоторговельна активність у Євросоюзі піде на спад. Для прикладу експерти розглядають економічні відносини Німеччини з іншими країнами – учасниками імовірної зони вільної торгівлі. Так, обсяги імпорту й експорту між ФРН і США, за підрахунками аналітиків, зростуть приблизно на 94 %. Водночас аналогічні показники у випадку взаємин ФРН і Великої Бри-

тані скоротяться на 40 %, Німеччини та Франції – на 23 %, з країнами південної Європи – на 30 %.

Водночас, попри таку негативну реакцію з боку представників культурної сфери Європи, зокрема Франції, профспілок, деяких фахівців та політиків щодо намірів створення трансатлантичної зони вільної торгівлі між Євросоюзом і США, більшість європейських експертів налаштовані позитивно. На думку брюссельського представництва Федерального об'єднання торгово-промислових палат Німеччини (ДІНК), укладення угоди про вільну торгівлю між Євросоюзом та США піде на користь обом сторонам. «Європа і США не можуть розкручувати економіку за допомогою державних коштів, оскільки їх просто немає. Тому для обох сторін важливо домогтися прогресу у питаннях вільної торгівлі». Причому особливо вигідною майбутня співпраця виявиться саме для орієнтованої на експорт німецької економіки, – наголошують в ДІНК. Тобто суто з економічної точки зору перешкод до укладення угоди із США не повинно бути.

Як стверджують європейські експерти, Євросоюз довго робив ставку на створення умов для вільної торгівлі в усьому світі. Не став на заваді у втіленні цих намірів і розгорнутий скандал, пов'язаний з інформацією щодо шпигування американськими спецслужбами за євроустановами, посольствами та загалом громадянами. Як відомо у Вашингтоні паралельно переговорному процесу розпочала працювати спеціальна робоча група з вивчення справи електронного шпигунства з боку американців. Ця зустріч присвячена пошукам пояснень у таких справах, як захист даних, та прав приватного життя громадян Європейського Союзу. Водночас з огляду на те, що національна безпека залишається в компетенції кожної з 28 країн ЄС, ці держави беруться кожна окремо отримати пояснення з Вашингтона щодо деталей виявленого шпигунства.

Щоправда, європейські експерти схильні вважати, що користі від цього буде небагато. Представники аналітичних центрів ЄС висловлюють сумніви щодо результатів, яких чекають від робочої групи з вивчення шкоди, завданої програмою стеження PRISM. З одного боку, через те, що у цієї експертної групи немає повноважень ведення переговорів. З іншого – тому, що ще з 2010 р. ЄС безрезультатно намагається укласти угоду зі США щодо захисту персональних даних. А саме ця проблема й перебуває у центрі скандалу зі збором інформації через програму PRISM.

Розвиток подій, пов'язаних із цим інцидентом, лише підтверджує про рішучість Євросоюзу і США в реалізації ідеї створення трансатлантичної зони вільної торгівлі. Канцлер Німеччини А. Меркель заявила, що переговори між Євросоюзом і США з цього питання лишаються найвищим пріоритетом. На сьогодні триває робота з підписання угоди про створення зони вільної торгівлі між США та ЄС, яка мала б особливо великі масштаби і значення, адже стосується двох найпотужніших економік світу. Сьогодні економіки США та Євросоюзу становлять майже половину світового ВВП. Цей фактор

посилився б створенням трансатлантичної зони вільної торгівлі між ЄС і США, яка стане найбільшою у світі.

Позицію Канцлера Німеччини в переговорному процесі підтримує професор С. Даймонд, Wharton Business School. На його переконання, суперечка навколо прослуховування американськими спецслужбами не має нічого спільного з торговельними переговорами. Намагання пов'язати ці речі лише відволікатиме від досягнення поставленої мети. А мета цих переговорів – досягти угоди, яка додасть сотні мільярдів доларів до американської та європейської скарбниць. Тому було би контрпродуктивним відкладати початок переговорів через будь-які зовнішні чинники, які не стосуються торгівлі.

Більше того, здійснення очікуваного, що трансатлантична зона вільної торгівлі між ЄС та США запрацює вже у 2014 р., стало б позитивним сигналом для європейської сторони. Адже європейська економіка останнім часом відчуває, що США надають перевагу економічній співпраці з азійськими країнами.

Активізація процесу створення трансатлантичної зони вільної торгівлі між Євросоюзом і США привернула увагу американців до ринків ЄС. Як зазначає з цього приводу директор напряму трансатлантичних відносин міжнародної фундації Bertelsmann Т. Баркер, вільну торгівлю тут, у США, підтримує і Конгрес, і адміністрація президента. «Ця ідея подобається і республіканцям, і демократам. Усі хотіли б маги угоди про вільну торгівлю із якомога більшою кількістю партнерів. Усі розуміють, що відносини між США та Європою змінюються. Вони вже не базуються на питаннях безпеки. Основний пріоритет зараз – економіка. Проте поки що у нас немає інституційних механізмів, що підтримували б ці нові відносини. Отже, угода про вільну торгівлю якраз на часі», – говорить він.

У свою чергу більшість європейських експертів переконані, що угода про створення зони вільної торгівлі має великі шанси на втілення, оскільки Євросоюз залишається найбільшим економічним партнером США. Проте потенціал розвитку у відносинах далеко не використаний. І цей чинник має вирішальне значення – зона вільної торгівлі могла б стати новим ключовим елементом трансатлантичних відносин.

Створення трансатлантичної зони вільної торгівлі підсилить західну економіку в подоланні кризи і стимулюватиме її стійкий розвиток, адже в цю зону увійде майже половина світової економіки. Більше того, за допомогою функціонування трансатлантичної зони вільної торгівлі США і Євросоюз отримують можливість не тільки розширити торгівлю та інвестиції через Атлантику, але і продовжуватимуть розвивати глобальні правила, які можуть зміцнити багатосторонню торговельну систему в усьому світі. Безумовно, це вплине на глобальні стандарти в торгівлі, що є хорошим сигналом для світової економіки. У свою чергу покращення торгівлі між США і Євросоюзом може означати, що майбутнє світової економіки буде й далі визначати західна цивілізація а не, скажімо, Китай. Деякі експерти зазначають, що це – остання

спроба Заходу втримати лідерські позиції у конкуренції з Китаєм, Індією та іншими державами, що демонструють швидке економічне зростання.

Долучилися до підтримки ідеї щодо створення трансатлантичної зони вільної торгівлі між Євросоюзом і США й українські експерти. Так, директор економічних програм Центру Разумкова В. Юрчишин вважає цю ідею позитивним рішенням. «У багатьох країнах у після кризовий період посилилися різного роду ідеї захисту внутрішніх ринків і тому подібне. Тому дуже добре, що два потужні економічні осередки заявляють свою прихильність свободі зовнішньоекономічних відносин. Це сприятиме підвищення рівня конкурентоспроможності як в цих, так і в інших країнах, які захочуть виходити на ці ринки», – зазначив він.

При цьому В. Юрчишин підкреслив, що для Євросоюзу ця зона важливіша, оскільки він стикається з великими економічними проблемами і дуже потребує економічного пожвавлення, а також передбачає можливе прискорення економік обох сторін. «Звичайно, є ризики, оскільки економіка США може виявитися потужнішою і створюватиме додатковий тиск на ринок ЄС. Але, думаю, такими спільними зусиллями можна буде вийти з економічних проблем. Адже тут ідеться не лише про торгівлю – разом з нею йдеться і про рух капіталу, капіталовкладення. Це, безумовно, вплине і на євро, яке зараз дуже дороге відносно долара, що заважає економіці ЄС швидше виходити з кризи. І цілком можливо, що все це оживить економіку обох сторін», – пояснив свою позицію український експерт.

Українські експерти так само як і західні не виключають, що однією з головних мотивацій для створення трансатлантичної зони вільної торгівлі між Євросоюзом і США є зниження в рейтингу їх місця у світовій економіці і водночас продовження зростання економічного впливу інших країн, зокрема Китаю. Унаслідок світової фінансової кризи 2008-го склалася ситуація, що змусила західних партнерів по-новому оцінити розвиток глобальної торгівлі та фінансових потоків. Дедалі очевиднішою ставала тенденція втрати країнами Заходу економічного лідерства. За прогнозом Міжнародного валютного фонду, менш ніж за 20 років частка США та ЄС у глобальному ВВП зменшиться до 30 %, натомість спільна економічна вага Китаю та Індії суттєво збільшиться. Виникла загальноцивілізаційна тенденція переміщення центрів економічної активності до Азіатсько-Тихоокеанського регіону, яка підштовхує провідні світові економіки Заходу адаптуватися до нових економічних, технологічних та демографічних умов.

У цьому контексті директор Інституту політичного аналізу і міжнародних досліджень С. Толстов стверджує, що сама ідея створення трансатлантичної зони вільної торгівлі не нова. Вона виникла ще в середині 90-х років минулого сторіччя, коли у США та Європейського Союзу все йшло добре, вони явно домінували в економіці. Нині значення цього проекту дещо змінюється, оскільки, судячи з усього, і Сполучені Штати, і Європейський Союз

готуються до погіршення свого місця у світовій економіці, і до скорочення своєї ролі у світових впливах. «Мені здається, це і є найбільшим мотиваційним чинником, який і підштовхує їх до створення такої зони вільної торгівлі. До вирішення про об'єднання Вашингтон і Брюссель підштовхнула довга криза і продовження зростання економіки Китаю та інших країн, що розвиваються», – пояснив він.

Між тим негативну реакцію щодо намірів Євросоюзу і США у своїх заявах озвучили ряд країн. Зокрема, з Китаю вже попередили, що не хочуть, аби новий торговий союз став альтернативою СОТ (у цьому випадку шанси на успіх Дохійського раунду дорівнюють нулю). Загалом, у Пекіні вважають, що наразі зарано вірити в успіх цього об'єднання саме тому, що його учасники не враховують думки інших країн. Представники Індії натякнули, що не вважають правильним «дрейф» Європи в обійми США і думають, що для ЄС корисніше було б зосередитися на виконанні своєї унікальної ролі – сили, що створює певний баланс у глобальних відносинах. Для Росії нові ідеї Брюсселя і Вашингтона несуть загрозу планам «євразійської інтеграції» і роблять менш привабливими ЄврАзЕС і Митний союз. Брюссель уже зробив свій вибір на користь зони на Заході, а не на Сході, незважаючи на те що Росія вже півроку як стала повноправним членом СОТ.

Те, що в умовах фінансової кризи в ЄС та бюджетного дефіциту в США остаточно ліквідація торговельних бар'єрів і тарифів обіцяє додаткові фінансові надходження й інтенсифікацію трансатлантичної економічної співпраці з експертів ніхто не спростовує. Водночас оглядачі ряду видань привертають увагу до постановки завдань, які Євросоюз та США виносять при укладанні угоди як першочергові. Ще одразу після виникнення ідеї створення трансатлантичної зони вільної торгівлі передбачалося, що вона відрізнятиметься від нормативів СОТ регулюванням сфер держзакупівель, інвестицій та високих технологій. Сьогодні ці статті також фігурують як ключові у двосторонній співпраці при реалізації цієї ідеї. Причому угода між Євросоюзом і США покликає як збільшити співробітництво в згаданих сферах, так і поставити протекціоністські бар'єри щодо країн, які до нього не входять, але конкуренція з боку яких відчувається найбільше.

Прогнозованим для українських експертів стає визначення стратегічних галузей, які в результаті укладення угоди зі створення трансатлантичної зони вільної торгівлі здатні зазнати найістотніших змін. У першу чергу це стосується енергетичної сфери, зокрема, диверсифікації енергоресурсів на європейський ринок. Унаслідок так званої «сланцевої революції» США швидкими темпами перетворюються на експортера скрапленого газу. Зростання видобутку блакитного палива до 2035 р. прогнозується на рівні 900 млрд куб. м і вже 2020-го Сполучені Штати з імпортера можуть перетворитися на експортера скрапленого природного газу. Наразі вони мають право експортувати його до країн, із якими в них діє зона вільної торгівлі. Створення такої зони з ЄС ав-

томатично поширює на неї це право. Завдяки чому для США відкривається потужне джерело зменшення дефіциту бюджету. Для країн Європи можливість купувати скраплений американський газ ліквідує залежність від російського «Газпрому» й Ірану. РФ та Іран можуть втратити значну частину ринку й будуть змушені пристосовуватися до зміненого балансу на світовому енергетичному ринку.

У результаті створення трансатлантичної зони вільної торгівлі також слід очікувати зміцнення лідерських позицій США та Євросоюзу у сфері високих технологій та їх розробок. Вони вже зараз посідають у цій галузі лідерські позиції. З двадцятки топ-компаній за витратами на інновації дев'ять належать США і сім – ЄС. Вісімнадцять із 20 найпотужніших технопарків також мають західну прописку. Однак частка кожної зі сторін у світовому продажу наукомісткої продукції поступово зменшується і вже сьогодні становить 14–15 % для кожної, тоді як частка Китаю 2010-го дорівнювала 22 %. За підрахунками Всесвітньої організації інтелектуальної власності, 2011 р. Китай уперше випередив Сполучені Штати за кількістю поданих заявок на патенти. На думку дослідників, у сучасному світі успіх інноваційного прориву можуть забезпечити тільки стратегічні союзи. Звичайно, цілковито замкнути на собі високі технології передові країни Заходу не в змозі, але зона вільної торгівлі створює клуб країн, усередині якого технологічний трансфер циркулюватиме інтенсивніше, ніж поза ним.

Акцент на найперспективніші наукомісткі галузі потребує акумуляції значних капіталовкладень. Тому одним з основних завдань у створенні трансатлантичної зони вільної торгівлі є інвестиційна співпраця між США та ЄС. На сьогодні Євросоюз – найбільше джерело інвестицій для Сполучених Штатів і у свою чергу акумулює половину американських вкладень. Сукупні надходження капіталу США в ЄС утричі більші від інвестицій Штатів у всі країни Азії. Запровадження сприятливого режиму обміну вкладеннями в межах зони вільної торгівлі приведе до їх подальшого збільшення, що гарантує надходження до бюджетів обох сторін, створення робочих місць та інших конкурентних переваг, потребу в яких нині гостро відчувають і США, і ЄС. Концентрація фінансових потоків та інвестицій дасть їм змогу на новій розширеній базі продовжити боротьбу за ринки збуту та зміцнити лідерство в міжнародній ієрархії.

Таким чином, наміри про створення трансатлантичної зони вільної торгівлі між Євросоюзом і США ще раз підкреслює, що Об'єднана Європа й далі залишатиметься незмінним партнером США – адже обидві сторони потребують одна одної. Крім озвучених економічних вигод, справжнім мотивом для створення трансатлантичної зони вільної торгівлі між США та ЄС є пошук шляхів виходу з кризи та зміцнення їхніх позицій в умовах дедалі більшої конкуренції у світі. Як висловився колишній посол США в ЄС Б. Грей, очікувана угода ЄС і США подібна до створення «економічного НАТО». Не стане цьому

на заваді й дедалі активніша присутність Сполучених Штатів у Тихоокеанському регіоні. Навіть навпаки – від свободи та стабільності в цій частині земної кулі вирає і Євросоюз.

Що стосується наслідків для України від створення трансатлантичної зони вільної торгівлі між Євросоюзом і США українські експерти виключили яку-небудь їх значущість, оскільки на сьогодні Київ у цих процесах не задіяний. Так стверджує директор економічних програм Центру Разумкова В. Юрчишин. Єдине на що він звернув увагу, то це на можливе здешевлення євро, що позитивно вплине на доступ до технологічного потенціалу ЄС. Адже високотехнологічну продукцію Україна купує в переважній більшості саме у Європейському Союзі. «Тому дуже добре, що два потужні економічні осередки заявляють свою прихильність свободі зовнішньоекономічних відносин. Це спонукатиме конкурентоспроможність як в цих, так і в інших країнах, які захочуть виходити на ці ринки», – зазначив експерт.

Водночас залишається не помітним, що угода має значні геополітичні наслідки в розвитку міжнародних відносин й стосується також євроінтеграційних інтересів України. Вибір Європи і США на користь трансатлантичної зони вільної торгівлі створює нову ситуацію і для країн, які перебувають у цей момент у процесі переговорів про зону вільної торгівлі з ЄС. Серед них і Україна. Теоретично можна припустити, що такі інтеграційні процеси на Заході мали б стати додатковим імпульсом устремління України до підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Підписання цього документа дає шанс у майбутньому приєднатися до створюваного економічного простору з інтенсивною циркуляцією інвестицій, новітніх технологій та диверсифікованих постачань енергоресурсів. Більше того, реалізація нафтогазових проектів між США та Євросоюзом, що передбачають диверсифікацію джерел енергопостачання, вигідна для України. Що успішніше просуватимуться Сполучені Штати в напрямі експорту сланцевого газу у Європу, то більше можливостей в отриманні додаткових джерел енергопостачання матиме Україна.

І навпаки – відтермінування в часі підписання Угоди про асоціацію з ЄС може призвести, на думку оглядачів ряду видань, до закріплення за Україною маргінальних позицій разом із країнами, які все ще не охоплені угодами про зону вільної торгівлі. У цьому контексті, примітним в оцінках наслідків для розвитку зовнішньоекономічних відносин між іншими країнами, які не задіяні у створенні трансатлантичної зони вільної торгівлі між США та Євросоюзом, став висновок російських експертів. Створення трансатлантичної зони вільної торгівлі між США та Євросоюзом експерти з Росії пов'язують із черговим етапом процесу глобалізації. «Цей мега-проект – приклад чергового етапу процесу глобалізації. Глобалізація – це плюс для сильних і ризику для слабких», – вважає директор аналітичного департаменту компанії «Альпарі» О. Румянцев. Причому для України російські експерти більше схильні відводити місце у створенні Євразійського економічного союзу. «Якщо ми подиви-

мося, наприклад, на створення Євразійського економічного союзу – Росія, Білорусь, Казахстан, може бути, ще Киргизія та Україна, то це теж глобалізація. І природною реакцією на економічне об'єднання ЄС і США може стати незабаром створення Єдиної азійської зони вільної торгівлі під контролем Китаю. Можливо, у довгостроковому плані щось з'явиться і в Африці», – зазначив він. У зв'язку з такими висновками, О. Румянцев розглядає створення трансатлантичної зони вільної торгівлі не стільки як економічний проект, скільки політичний. «Сполучені Штати намагаються прив'язати своїх європейських союзників до себе ще й економікою», – переконаний російський експерт (*Матеріал підготовлено за інформацією таких джерел: Центр Разумкова: (<http://www.razumkov.org.ua>); Deutsche Welle (<http://www-origin.dw-world.de>); РБК-Україна (<http://www.rbc.ua>); ZN.UA (<http://dt.ua>); Українська правда (<http://www.epravda.com.ua>); Europe.NEWSru.ua, (<http://europe.newsru.ua>); Zaxid.net (<http://zaxid.net>); Голос Америки (<http://ukrainian.voanews.com>); iPress.ua (<http://ipress.ua>); Радіо Свобода (<http://www.radiosvoboda.org>); Урядовий кур'єр (<http://www.ukurier.gov.ua>); Euronews (<http://ua.euronews.com>); УкрАгроКонсалт (<http://www.ukragroconsult.com/ukragrokonsalt/novosti-temp/ssha-i-es-vedut-trudnye-peregovory-o-svobodnoi-torgovle>).*

С. Кулицький, старш. наук. співроб. СІАЗ НБУВ, канд. екон. наук

Українсько-білоруські економічні відносини: стан і перспективи

1. Сучасний стан українсько-білоруських економічних відносин

Велику увагу ЗМІ привернув офіційний візит в Україну Президента Республіки Білорусь О. Лукашенка, який відбувся 17–18 червня 2013 р. Під час українсько-білоруських переговорів на найвищому рівні було обговорено питання поглиблення двостороннього торговельно-економічного співробітництва. Зокрема, було підписано угоду про захист прав споживачів.

Правда, на хід двостороннього торговельно-економічного співробітництва доволі значний вплив справляє політичний чинник. Адже однією з ключових цілей офіційного візиту О. Лукашенка до Києва був обмін ратифікаційними грамотами про демаркацію українсько-білоруського кордону. Історія цього питання вельми довга і є наочною ілюстрацією тісного взаємовпливу економічного й політичного чинників в українсько-білоруських відносинах.

Адже добре відомо, що головною публічно задекларованою перепорою на шляху демаркації українсько-білоруського кордону було виконання вимог білоруської сторони щодо повернення державою Україна боргу українських

підприємств перед їх білоруськими партнерами, який, за твердженням білоруської сторони, утворився на момент розпаду СРСР через несплату українськими підприємствами поставок білоруської продукції. За повідомленнями деяких ЗМІ, із посиланням на неназвані кулуарні джерела, причетні до українсько-білоруських перемовин, обговорювана загальна сума таких претензій до України з боку білоруської сторони коливалась у межах 50 – 214 млн дол. США.

Україна визнавала факт такої несплати з боку вітчизняних підприємств, але вважала його корпоративним (приватно-підприємницьким) боргом і не погоджувалась визнавати його державним боргом, погашаючи за рахунок держави. Адже такий механізм погашення боргу підприємств створював би прецедент, коли Українська держава, не взявши попередньо на себе відповідні зобов'язання, за самим фактом появи боргу погоджувалась би відповідати за будь-якими корпоративними (приватно-підприємницькими) боргами. Це могло дати підстави й іншим іноземним державам вимагати від Держави Україна обов'язково погашення інших корпоративних боргів українських резидентів. Тому Україна, звичайно, не могла погодитись на задоволення вимог білоруської сторони в такій формі.

Урешті-решт, як повідомлялось у ЗМІ, після тривалих переговорів було узгоджено компромісну схему погашення означеного боргу. Ідеться, зазначають оглядачі, про постачання української військово-технічної продукції для білоруської протиповітряної оборони (ППО), продаж у Білорусь електроенергії зі знижкою, що робить можливим її подальший реекспорт. Також українська сторона передбачає для білоруських підприємств пільгові транспортні тарифи. І, нарешті, очікуються поставки в Україну білоруських тракторів і комбайнів, що з урахуванням великих складських запасів особливо важливо для тамтешніх підприємств-виробників. Треба наголосити, що це – неофіційна інформація, що, утім, зовсім не є однозначним свідченням її повної недостовірності. Адже цілком природно, що офіційних заяв із цього приводу немає, оскільки Україна ніколи не визнавала згаданий борг вітчизняних підприємств державним. З іншого боку, не виключено, що обсяги й структура реальної економічної компенсації, яку білоруська сторона отримує від угоди про демаркацію українсько-білоруського кордону, буде дещо іншою, ніж та, що обговорюється в ЗМІ.

Водночас із обміном ратифікаційними грамотами щодо демаркації українсько-білоруського кордону Мінськ істотно зменшує можливості використання політичних важелів у двосторонніх відносинах для отримання від української сторони певних економічних дивідендів. Тому закономірно, що багато оглядачів ЗМІ ставили питання: «Що ж саме спонукало президента Білорусі змінити свою позицію?» Деякі з них цілком обґрунтовано вважають, що ці причини знову ж такі перебувають саме в економічній площині.

Адже, по-перше, із початку цього року стрімко падають обсяги експорту білоруських промислових товарів, а склади підприємств заповнені нерозпроданою продукцією. Причому рівною мірою зменшується білоруський експорт

як до Росії, так і до Європейського Союзу (ЄС). До цього варто додати, що, як наголошувалось вище, негативні для білоруської сторони тенденції у І кварталі 2013 р. мали місце і у двосторонній торгівлі з Україною.

По-друге, не демонструє очікуваної ефективності й Митний союз (МС), у результаті чого обсяги взаємної торгівлі між його державами-учасниками зменшились. Наслідком цього стали непоодинокі торговельні конфлікти та обмеження між Білоруссю та Росією. Росія стурбована значним перевищенням погодженого обсягу поставок товарів із цієї пострадянської країни, а Білорусь у свою чергу просить збільшити для неї обсяги ввезення товарів до Російської Федерації.

Водночас нещодавно російський центробанк виступив із заявою, яка дає змогу вважати, що до третини білоруського експорту товарів узагалі має фіктивний характер і обслуговує вплив російського капіталу за кордон. У зв'язку з чим валютне становище фінансової системи Білорусі може виявитися значно гіршим, ніж це впливає з офіційних показників. Тому деякі білоруські економісти припускають, що падіння товарообігу з ЄС і Росією може змусити білоруський уряд девальвувати національну валюту. А це, як наголошують оглядачі ЗМІ, загрожує примарою кризи на кшталт тієї, що сталася у 2011 р., коли білоруський рубль знецінився втричі.

Крім того, підписавши угоду про поставки електроенергії з України, Лукашенко уклав, по суті, доволі вигідний ф'ючерсний контракт, який забезпечив Білорусь на кілька років наперед дешевим електричним струмом із правом його реекспорту. Адже, якщо в листопаді 2013 р. Україна підпише угоду про асоціацію з ЄС, то – згідно з одним із пунктів угоди – буде змушена підвищити ціни на електроенергію до рівня європейських. Звісно, це положення не буде поширюватися на тих споживачів, із якими попередньо підписано довгострокові угоди за фіксованими цінами. Тому, на думку деяких експертів, білоруський президент поспішав забезпечити свою країну дешевою електроенергією – доки ціни на неї не почали зростати.

Поряд із цим, аналітики вважають, що останнім часом відчуваються зміни у відносинах між Мінськом і Пекіном. Зокрема, зміна вищого державного керівництва Китаю негативно позначилася на його схильності до діалогу з білоруською стороною. А це, у свою чергу, може призвести до обмеження надходжень китайських кредитів та інвестицій до Білорусі. І ймовірність такого перебігу подій теж могла підштовхнути О. Лукашенка до візиту в Україну.

Тому цілком закономірно, що, як зазначають оглядачі ЗМІ, нові економіко-правові реалії змушують білоруське керівництво активніше шукати шляхи поліпшення умов розвитку своєї економіки. Одним з таких напрямів, поза всяким сумнівом, є розширення різних форм двостороннього економічного співробітництва з Україною.

Протягом останнього десятиріччя обсяги українсько-білоруської торгівлі стрімко зростали. У 2012 р., за даними Державної служби статистики (Держстату) України, номінальна сукупна вартість обігу товарів і послуг у взаємній

торгівлі між двома країнами зросла порівняно з 2002 р. у 13,3 раза і становила 7,5 млрд дол. США. Середньорічний приріст номінальної вартості українсько-білоруського товарообігу в цей період становив близько 30 %. І це при тому, що в період глобальної фінансово-економічної кризи він скорочувався. Так, у 2009 р. сукупна вартість українсько-білоруського товарообігу (включаючи й вартість послуг) зменшилась порівняно з 2008 р. у 1,65 раза. Однак уже у 2010 р. зростання обсягів двосторонньої українсько-білоруської торгівлі відновилось, а у 2011 р. цей показник вже на 25 % перевищував рівень 2008 р., тобто, по суті, докризовий рівень. Правда, у I кварталі 2013 р. вартість українсько-білоруського товарообігу скоротилася на 2,1 % порівняно з аналогічним періодом минулого року. Поки важко однозначно визначити про що це свідчить: про випадкове відхилення від загального тренду чи про певні тенденції зміни у двосторонній торгівлі.

Водночас дані державної статистики показують, що обсяги українсько-білоруського товарообігу більшою мірою зростали за рахунок білоруського експорту, ніж за рахунок українського. Так, якщо у 2012 р. вартість українського експорту товарів і послуг до Білорусі у 8,2 раза перевищувала рівень 2002 р., то вартість білоруського імпорту товарів і послуг в Україні за цей же період зросла у 18,6 раза. У результаті, у 2012 р. Україна у двосторонній торгівлі з Білоруссю мала від'ємне сальдо в розмірі майже 2,8 млрд дол. США. Причому, у 2002–2004 рр. і у 2007 р. включно Україна у двосторонній торгівлі з Білоруссю ще мала хоча й незначне, однак все-таки позитивне сальдо. А у 2005–2006 рр. від'ємне сальдо України в торгівлі з Білоруссю було зовсім невеликим.

Ситуація радикально змінилась у 2008 р., коли від'ємне сальдо української торгівлі з Білоруссю становило 635,4 млн дол. У 2011 р., після короткочасного й порівняно невеликого скорочення у 2009–2010 рр., цей показник вже перевищив 2,2 млрд дол., а у 2012 р., як зазначалося вище, впритул наблизився до 2,8 млрд дол. США. До речі, у 2012 р. абсолютна величина сальдо українсько-білоруської торгівлі на 407,2 млн дол. США перевищувала вартість усього українського експорту товарів і послуг до Білорусі. Правда, у I кварталі 2013 р. від'ємне сальдо України у двосторонній торгівлі товарами й послугами з Білоруссю становило 335,0 млн дол. проти 573,9 млн дол. у I кварталі 2012 р. Утім, поки важко стверджувати про що свідчать ці статистичні дані: про випадкове відхилення від усталеного тренду чи про початок формування нових тенденцій в українсько-білоруських економічних відносинах.

Узагалі ж від'ємний баланс двосторонньої українсько-білоруської торгівлі обумовлений, насамперед, її товарною структурою. Як показують, наприклад, дані вітчизняної державної статистики, у 2012 р. 76,6 % вартості імпорту білоруських товарів в Україну становили нафтопродукти, насамперед бензин і дизельне паливо. Саме стрімке зростання поставок цих видів мінерального палива через значне скорочення обсягів його виробництва в Україні призвело,

починаючи з 2008 р., до стрімкого збільшення вартості імпорту білоруських товарів та нарощування негативного сальдо України в торгівлі з Білоруссю. Під впливом глобальної фінансово-економічної кризи цей процес зазнав деякої короткочасної корекції. Утім, із завершенням найгострішої фази кризи зростання вартості поставок білоруського імпорту в Україну продовжилось, що й призвело, як зазначалось вище, до формування негативного сальдо в українсько-білоруській торгівлі в обсязі 2,8 млрд дол.

По суті можна говорити про, в основному, моноспеціалізований характер білоруського експорту в Україну. Адже, наприклад, у 2012 р. частка жодного з видів товарів у структурі імпорту білоруського товарів в Україні, окрім згаданих вище нафтопродуктів, не перевищувала й 5 %. Так, якщо минулого року вартість експорту українських товарів і послуг до Білорусі, без урахування вартості експорту продукції вітчизняної нафтопереробки, сягнула майже 2,0 млрд дол. США, то аналогічним чином розрахована вартість білоруського імпорту в Україну становила лише 1,2 млрд дол. Таким чином, за сукупністю всіх товарних позицій за винятком нафтопродуктів, Україна у 2012 р. мала позитивне сальдо зовнішньої торгівлі з Білоруссю в розмірі 801 млн. дол. США.

Узагалі-то, український експорт до Білорусі більш диверсифікований, ніж білоруський експорт в Україну. У структурі вітчизняного експорту до сусідньої держави основні групи товарів представлені більш рівномірно, ніж аналогічні групи товарів у білоруському експорті в Україну. Так, за підсумками 2012 р. у структурі експорту українських товарів до Білорусі на продукцію гірничо-металургійного комплексу, включаючи, звичайно, і готові металеві вироби, припадало 24,3 % від сукупної вартості експорту українських товарів до Білорусі; на продукцію машинобудування припадало відповідно 23,7 %, на продукцію хімічної промисловості (за винятком продукції нафтопереробки) – 21,2 % і на продукцію сільського господарства й харчової промисловості припадало 19,3 % від сукупної вартості експорту українських товарів до Білорусі. З перелічених груп товарів у структурі імпорту товарів до України на загальному тлі виділялись, хіба що, продукція хімічної промисловості, без урахування продукції нафтопереробки (8,5 %), та продукція машинобудування (8,1%). Частка же інших груп товарів у товарній структурі білоруського імпорту в Україну була значно нижчою.

Відповідно, за більшістю товарних груп, за винятком нафтопродуктів, Україна в торгівлі з Білоруссю мала позитивне сальдо, що, у цілому, є ознакою вразливості економічних позицій Білорусі у двосторонній торгівлі з Україною. Водночас така ситуація є свідченням перспективності торговельно-економічних відносин з Білоруссю для розвитку української економіки. З іншого боку, позитивне сальдо України в торгівлі з Білоруссю за більшістю товарних груп пояснює й деякі мотиви проведення білоруською стороною торговельних воєн проти українських підприємств. Об'єктом такої останньої агресії з боку білоруських посадовців стали поставки продукції вітчизняної

кондитерської промисловості до Білорусі. Певною мірою така реакція є цілком закономірною і навіть передбачуваною, оскільки, за інформацією менеджера однієї з українських кондитерських компаній, до 50 % усього імпорту кондитерських виробів у Білорусь припадає на українську продукцію.

Так, лише протягом квітня 2013 р. українські кондитери, згідно з експертними оцінками, втратили майже 50 млн грн, після того як унаслідок штучного зволікання проходження української продукції з боку білоруської митниці експорт солодоців з України до Білорусі фактично був припинений. Проблеми з поставкою продукції на білоруський ринок виникли у найбільших виробників кондитерських виробів в Україні: компаній АВК, Roshen («Рошен») і «Конті». У другій половині травня в Києві відбулося засідання змішаної білорусько-української комісії під головуванням з української сторони першого віце-прем'єр-міністра С. Арбузова, а з білоруської – першого заступника голови уряду Білорусі В. Семашко. У результаті ті вимоги, які виставляли українські виробники м'ясо-молочної, кондитерської продукції, послуг перевезення, щоб українська продукція доставлялася в країни Скандинавії, Прибалтики, були вирішені.

Так само той факт, що Білорусь більше не здійснює посиленій митний контроль над поставками кондитерських виробів з України визнав президент асоціації «Укркондпром» О. Балдинюк. За його словами, у травні – червні ситуація значно покращилася, але на внутрішньому білоруському ринку положення мале змінилося. Утім, на практиці білоруська влада продовжує тиснути на торговельні мережі всередині країни й змушує магазини обмежувати реалізацію українських кондитерських виробів на користь білоруських виробників, зазначив голова «Укркондпрому». Відновити обсяги поставок на білоруський ринок українським кондитерам поки не вдалося, продовжив він.

Як повідомило джерело в кондитерській компанії АВК, ім'я якого ЗМІ не наводять, офіційно ніхто в Білорусі не забороняє реалізацію української продукції, але на практиці торговельним мережам не рекомендується продавати кондитерські вироби з України, Росії та країн Європи. Найжорсткіше цю рекомендацію виконують у Мінську. Фактично тепер імпортна кондитерська продукція може претендувати не більше ніж на 15 % усього білоруського ринку, тому що з боку білоруських державних органів ведеться твердий контроль над виконанням квоти в 85 % для тамтешніх виробників. Крім того, із білоруського ринку нині витісняють такі транснаціональні компанії, як Snickers і Mars.

Водночас оглядачі деяких ЗМІ наголошують, що між Україною та Білоруссю періодично спалахують торговельно-економічні конфлікти. Так, білоруська сторона останнім часом створювала штучні перепони на шляху до свого ринку, крім кондитерських виробів, ще й для українського пива та м'ясо-молочної продукції. А українська сторона проводила антидемпінгові розслідування стосовно білоруської продукції: штучного хутра, ворсового полотна, листового скла, деревноволокнистих плит та компресорів.

Надзвичайно актуальним для Білорусі є збереження на попередньому рівні обсягу поставок в Україну своїх нафтопродуктів. Згідно з експертними оцінками фахівців, близько половини українського ринку дизельного палива й близько ринку третини бензину припадає на білоруських постачальників. Для Білорусі ж, яка нині страждає від падіння експорту своїх промислових товарів, ці поставки дуже важливі.

В Україні ж проблеми товарного наповнення власного ринку нафтопродуктів, насамперед палива, є доволі гострим, оскільки існують сили зацікавлені як у нарощуванні обсягів імпорту цих товарів, так і у його обмеженні з метою підтримки вітчизняного товаровиробника. Прибічники нарощування імпорту дизельного палива й бензину цілком обґрунтовано наголошують, що українські нафтопереробні заводи (НПЗ) нині не в змозі повністю задовольнити потреби внутрішнього ринку. Водночас вельми показовим можна вважати повідомлення про те, що українське Об'єднання операторів ринку нафтопродуктів виступило проти посилення заходів державного контролю за якістю імпортованих нафтопродуктів.

А їх опоненти звертають увагу на необхідність створення в Україні нових робочих місць за рахунок розвитку вітчизняної нафтопереробки, вимагають антисубсидіарного розслідування стосовно білоруських імпортерів й наголошують на необхідності посилення державного контролю за якістю імпортованих нафтопродуктів, яке має проводити Міністерство доходів і зборів. Водночас оглядачі звернули увагу на той факт, що у своєму нещодавньому Посланні до парламенту Президент В. Янукович запропонував запровадити квотування нафтопродуктів на українському ринку, що не могло не залишитися непоміченим у Мінську. За словами директора Інституту енергетичних досліджень Д. Маруніча, білоруські (як, до речі, і російські) НПЗ не мають можливості збувати всю свою продукцію на своєму національному ринку або тим більше у Європі, а тому охоче направляють її в Україну. Він вбачає у перевірці якості імпортованого бензину й дизельного палива засіб захисту українського ринку від низькоякісної продукції. А ініціаторами інформаційної кампанії проти посилення в Україні державного контролю за якістю імпортованих нафтопродуктів, на думку ряду вітчизняних експертів, можуть бути деякі учасники вітчизняного ринку, які завозять низькоякісне паливо з Росії й Білорусі.

Факт надзвичайно високої частки білоруського палива для транспортних засобів на українському ринку, як і проблеми, що створюються у зв'язку з цим для вітчизняної економіки, усвідомлюються всіма причетними до цієї ситуації сторонами. Так само в українському й білоруському експертному середовищі розуміють, що швидко модернізувати українські НПЗ для радикального підвищення їх конкурентоспроможності не можливо. Утім, оскільки за результатами зустрічі президентів України й Білорусі жодних документів чи заяв з цього питання оприлюднено не було, то можна припустити, що й радикальних кроків щодо зміни ситуації із поширеністю на вітчизняному ринку

білоруських нафтопродуктів найближчим часом запроваджено не буде. Хоча це не виключає імовірності впровадження якихось заходів у більш віддаленій перспективі. Таким чином фактично доступ білоруських нафтопродуктів до українського ринку на сьогодні є одним з важелів економіко-політичного впливу України на свою північну сусідку. І це усвідомлюють обидві сторони.

Підсумовуючи наведене вище, зазначимо, що українсько-білоруські торговельно-економічні відносини мають доволі значний потенціал розвитку. Утім, структура й обсяги двосторонньої торгівлі, мабуть, зазнають доволі суттєвих змін вже у не надто віддаленій перспективі. Водночас характер і масштаби таких змін, найімовірніше, значною мірою залежатимуть від впливу геополітичних чинників.

2. Вплив геополітичних чинників на характер українсько-білоруських економічних відносин

Надзвичайно великий вплив на українсько-білоруські економічні відносини, особливо на поведінку білоруської сторони, справляють відносини з іншими економіко-політичними партнерами, насамперед з Росією, а останнім часом – і з Митним союзом. Причому в останньому випадку українсько-білоруські економічні відносини опиняються під значним тиском геополітичного чинника як такого.

Саме тому напередодні візиту О. Лукашенка до Києва в деяких ЗМІ обговорювалася теза про те, що Мінськ і Київ зможуть домовитися дружити проти Москви. Правда, мабуть, все-таки більшість експертів не вірять у можливість такої перспективи. Зокрема, білоруський політолог В. Карбалевич вважає, що чим більше роздмухується конфлікт між Україною й Росією, тим більше економічних дивідендів одержує Білорусь. Особливо це стосується обсягів транзиту й цін на російський природний газ. Як тільки виникає газова війна між Україною й Росією, через територію Білорусі у Європу йде більше газу. Так що тут Білорусь і Україна більшою мірою конкуренти. У цьому ж контексті можна згадати й про заявлену О. Лукашенко підтримку реалізації проекту газопроводу «Ямал – Європа – 2», який афішується російською стороною саме як обхідний щодо території України.

До цього варто додати, що й з доходів від експорту в Україну забезпечується завдяки поставкам нафтопродуктів, вироблених саме з російської нафти. Та й взагалі, для Білорусі торговельно-економічні відносини з Росією набагато важливіші, ніж аналогічні відносини з Україною. Тому й реальних економічних підстав «дружити» з Києвом проти Москви у Мінська немає. Правда, це зовсім не означає, що білоруська сторона й надалі не прагнучиме отримувати якісь економічні дивіденди з українсько-російських суперечностей.

З іншого боку, не варто забувати, що й у Росії певна частина місцевого політикуму невдоволена сучасним станом російсько-білоруських відносин,

особливо їх економічною складовою. Не дарма в російських ЗМІ можна прочитати висловлювання, що суть Союзної держави Росії й Білорусі, що функціонує з грудня 1999 р., зветься до надання істотної фінансової допомоги Білорусі з боку Росії, оскільки за останні півтора десятиріччя Росія офіційно надала Білорусі кредитів і торговельних пільг на суму до 50 млрд дол.

Наприклад, заступник декана факультету світової економіки й політики російської Вищої школи економіки (ВШЕ) А. Суздальцев стверджує, що білоруська сторона користується вільним доступом на ринок Росії та одночасно не поспішає міняти свою економічну систему. «Білорусь відкрита Росії тільки для одержання газу й нафти, а на свій ринок вона нікого не пускає», — зазначає політолог. І наводить як приклад нещодавній скандал між «Аерофлотом» і «Белавіа», коли білоруси виступили проти збільшення кількості рейсів у Мінськ російської авіакомпанії, порушивши таким чином, на думку А. Суздальцева, одну з умов договору про ЄСП – вільне переміщення послуг. Він також не виключає й поставок білорусами на ринок Росії товарів із третіх країн під видом білоруських, зокрема, це стосується м'ясної продукції. Поки ця криза має локальний характер, про неї майже не пишуть у російських ЗМІ, але обидві сторони приречені на торговельні конфлікти, – підкреслює російський експерт. – Вони зникнуть тоді, коли Білорусь розпочне реальну інтеграцію з Росією. Однак цей процес для Мінська означає важкі структурні реформи, які можуть зруйнувати економічну модель, що є основою влади О. Лукашенка, зауважує цей російський аналітик.

Утім, коріння цієї соціально-економічної проблеми значно глибше, ніж просте небажання білоруської сторони інтегруватись із Росією. Адже, по суті, не розв'язана проблема інтеграції двох національних економік, що мають величезні відмінності не лише у своїх масштабах, а й можуть спиратися на принципово різні фактори розвитку. Відповідно – постає питання наявності соціально-економічних механізмів адаптації білоруського суспільства до такої інтеграції. Звичайно, швидко вирішити весь цей комплекс питань навряд чи вдасться.

Водночас із аналізу відкритих джерел інформації створюється враження, що керівництво Росії взяло курс на суттєву корекцію характеру російсько-білоруських економічних відносин, насамперед у рамках Митного союзу. Так, за повідомленнями ЗМІ, білоруська промисловість стрімко втрачає ринки, продаж продукції падає, але підприємства змушені виконувати плани зростання обсягів виробництва й значною мірою працюють на склад. Так, згідно з нещодавно оприлюдненими даними білоруської державної статистики, експорт у Росію білоруських вантажних автомобілів скоротився на 54, %, сідельних тягачів – на 43,9, тракторів – на 21,7 %, сільськогосподарської техніки – на 22 %.

Участь у Митному союзі, як свідчать повідомлення ЗМІ, створює певні соціально-економічні проблеми й у інших сферах життєдіяльності білоруського суспільства. Зокрема, це стосується виступів білоруських дрібних

підприємців, які прагнули привернути увагу до їхніх проблем, пов'язаних з набранням чинності в цій країні технічним регламентом Митного союзу (МС) «Про безпеку продукції легкої промисловості». Цей документ було затверджено рік тому. Він передбачає, що товари легкої промисловості, які обертаються на ринку ТС, повинні бути марковані єдиним знаком, що підтверджує якість товару. Щоб його одержати, необхідно або підтвердити російську сертифікацію якості, або віддати частину товару на спеціальну експертизу. Білоруські підприємці стверджували, що одержати в російських оптових поставальників сертифікат нереально через відсутність належного порядку в сусідній країні. Віддавати ж частину й без того невеликої партії товару на сертифікацію економічно недоцільно.

Раніше російська преса вже писала про те, що білоруського бізнесу участь цієї держави в Митному союзі поки загрожує значними збитками, оскільки продукція білоруських промислових гігантів стає неконкурентоспроможною і обсяги її продажу скорочуються, а малий бізнес також не здатен відповідати новим, вищим вимогам до умов роботи і якості товарів. Про це бізнес-експерти попереджали ще на стадії вступу Білорусі до МС. Правда, як вважають оглядачі деяких російських ЗМІ, зникнення з ринку імпортерів дешевих китайських товарів, якими переважно й торгують місцеві дрібні підприємці, тільки обрадує уряд Білорусі, який через конкуренцію китайських товарів вже багато років не може реанімувати власну легку промисловість.

Правда, так би мовити «поза кадром» коментарів російських ЗМІ залишився той факт, що запровадження в такому виді процедур реалізації положень згаданого вище технічного регламенту, з одного боку, обмежує здатність білоруського уряду регулювати розвиток національної промисловості, тобто, по суті, обмежує національний суверенітет Білорусі, а з іншого – надає відповідні переваги російській стороні, оскільки відповідний документ, фактично, ухвалюється Росією. По суті, такі зміни в умовах господарювання можуть мати стратегічні й до того ж далеко не завжди позитивні наслідки для розвитку білоруської економіки.

Утім, основна причина російсько-білоруських протиріч у сфері економічних відносин обумовлена тим, що ці країни прагнучи (або принаймні декларуючи прагнення) до економічної інтеграції, що підтверджується їх членством у Митному союзі, розвиваються відповідно до різних моделей економічного розвитку. Так, коментуючи нещодавнє звернення російського Союзу виробників молока до уряду цієї країни з проханням призупинити демпінгові поставки молочної продукції з Білорусі, керівник мінського Науково-дослідного центру Мізеса Я. Романчук назвав основну, на його погляд, причину неминучих суперечностей між учасниками Митного союзу. «Економіка Росії розбудовує ринкову інфраструктуру, а Білорусі – залишається державною, коли влади використовують адміністративні способи підтримки підприємств», – підкреслив він.

Крім того, цей аналітик вважає, що торговельні спори запрограмовані також через поставки в Росію продукції, зробленої в білоруських вільних економічних зонах (ВЕЗ). Діючі там податкові й митні пільги порушують принципи вільної торгівлі, закріплені в домовленостях з формування Єдиного економічного простору (СЄП), і створюють проблеми для їх російських конкурентів, як це було, наприклад, з поставками в Росію тубиків для зубної пасти, випущених у білоруських ВЕЗ. Хоча, додає Я. Романчук, аналогічні претензії Білорусь може висунути до постачальників товарів з російських ВЕЗ.

Утім, згідно з умовами створення СЄП, до 2017 р. усі вільні економічні зони повинні бути закриті. Але, на думку глави центру Мізеса, керівники Білорусі й Росії живуть одним днем і фактично планують відкриття нових таких економічних анклавів. Водночас Я. Романчук нагадав, що президент О. Лукашенко заявив про створення білорусько-китайського індустріального парку з податковими пільгами для його учасників, а Президент В. Путін вирішив створювати особливі економічні зони розвитку в рамках підтримки державних корпорацій. Саме тому Я. Романчук упевнений, що російсько-білоруські торговельні конфлікти триватимуть й надалі, а вирішувати їх будуть залежно від політичної волі влади обох цих держав.

Водночас білоруська економіка опиняється в несприятливій ситуації ще й з тієї причини, що тепер більша частина її товарообігу припадає на країни, включаючи Росію й Україну, які є членами Світової організації торгівлі (СОТ), тоді як сама Білорусь поки не є учасником цієї міжнародної організації. І нині це суттєво послаблює зовнішньоекономічні позиції Білорусі, у тому числі і у рамках Митного союзу. Тому, поза всяким сумнівом, вступ Білорусі до СОТ необхідний, насамперед, її національній економіці.

Для Білорусі членство в СОТ означатиме не лише нові можливості збуту своїх товарів, а й певне послаблення її залежності від Росії, та й Митного союзу в цілому, при проведенні національної економічної політики. Адже у випадку тих чи тих суперечностей, які можуть з'явитись у рамках Митного союзу, Білорусь матиме можливість розв'язувати їх, або ж хоча зробити таку спробу, апелюючи до норм і авторитету СОТ.

Водночас деякі вітчизняні ЗМІ звернули увагу на слова Президента України В. Януковича, який зазначив, що наша держава зацікавлена в якнайшвидшому набутті Білоруссю статусу повноправного члена СОТ. І така зацікавленість української сторони має цілком прагматичну основу. Для України вступ Білорусі до СОТ відкриватиме нові можливості розвитку двосторонніх економічних відносин, насамперед, завдяки певному збалансуванню тих геополітичних факторів, які нині фактично визначають зовнішні умови розвитку білоруської економіки. Адже членство Білорусі в СОТ певною мірою змінить умови реалізації її міжнародних економічних зв'язків, у тому числі і в рамках Митного союзу. Із вступом Білорусі до СОТ в Україні з'явиться можливість розв'язувати двосторонні економічні суперечності зі своєю північною

сусідкою відповідно до цієї міжнародної організації. Це надасть Україні додатковий простір для маневру у двосторонніх економічних відносинах з Білоруссю.

Таким чином, найближчими роками геополітичні умови двосторонніх українсько-білоруських економічних відносин можуть зазнати суттєвої корекції. Причому ці зміни можуть мати для української економіки як негативні, так і позитивні наслідки.

3. Перспективи розвитку українсько-білоруських економічних відносин

Перспективи розвитку українсько-білоруських економічних відносин, насамперед найближчі, значною мірою визначаються їх нинішнім характером, особливо структурою та обсягами двосторонньої торгівлі. Що ж стосується змін у цих відносинах, то їх імовірність напряму залежить від періоду часу, необхідного для здійснення таких змін. Так само, принаймні в найближчій перспективі, на перебіг двосторонніх українсько-білоруських економічних відносин безпосередній вплив, мабуть, все-таки справлятимуть домовленості, досягнуті під час візиту в Україну президента Республіки Білорусь О. Лукашенка.

Зокрема, президент О. Лукашенко запропонував українській стороні створювати спільні підприємства зі складання білоруської продукції машинобудування з наступною «серйозною локалізацією на українській землі». Офіційний Мінськ готовий надати підтримку українським сільгоспвиробникам у модернізації їх господарств, тому що в Білорусії, за його словами, накопичено багатий відповідний досвід. Про можливість появи спільних українсько-білоруських підприємств з виробництва сільськогосподарської техніки, за інформацією деяких ЗМІ, повідомив також міністр економічного розвитку і торгівлі України І. Прасолов на зустрічі з міністром промисловості Білорусі Д. Катериничем. Це, на думку українського міністра, дасть Україні можливість здійснювати необхідну модернізацію парку комбайнів, причіпних устроїв, тракторів та іншої техніки. При цьому українська сторона наголошувала, що Україна зацікавлена в локалізації виробництва, а не лише у створенні підприємств зі складання техніки. Сторони також обговорили схеми фінансування поставок техніки білоруського виробництва та продукції, що випускається спільно.

А ще напередодні візиту в Україну президента Республіки Білорусь О. Лукашенка в роботі XXIII Міжнародної виставки «Белагро-2013», яка проходила з 4 до 9 червня в Республіці Білорусь, взяла участь делегація Міністерства аграрної політики України. Голова делегації, директор департаменту інженерно-технічного забезпечення і сільськогосподарського машинобудування цього міністерства, О. Григорович зазначив, що «між Україною та Білоруссю активно і взаємовигідно розбудовується сільськогосподарське машинобудування. Прикладом цього є спільне виробництво і реалізація на ринку України трак-

торів МТЗ, зернозбиральних комбайнів ТОВ «Гомсільмаш» та іншої сільсько-господарської техніки й обладнання».

Також під час свого візиту О. Лукашенко заявив, що Білорусь просить Україну допомогти їй фахівцями й поділитися досвідом у роботі з атомними електростанціями. Адже, ще кілька років тому Білорусь звернулася до Росії з пропозицією про будівництво атомної станції. У травні 2009 р. сторони уклали міжурядову угоду, а навесні 2011 р. – угоду про співробітництво. Білоруську АЕС будуватимуть у Гродненській області. Будівництво планується завершити у 2017–2018 рр. Перший блок станції планується увести до ладу у 2017 р., а другий – у наступному. Ішлося не лише про підготовку відповідних білоруських фахівців, а й про участь українських фахівців у прийомі в експлуатацію енергоблоків на АЕС, що будуть у майбутньому збудовані Росією.

А напередодні візиту білоруського президента до Києва перший заступник міністра закордонних справ Білорусі О. Михневич заявив, що Білорусь активно запрошуємо український бізнес у фармацевтику й енергетику. До цього ще можна додати, що ще під час роботи змішаної білорусько-української комісії під головуванням першого віце-прем'єр-міністра С. Арбузова та першого заступника голови уряду Білорусі В. Семашко в травні цього року В. Семашко також звернув увагу, що його держава виявляє значну зацікавленість в імпорті продукції української металургії, продовольства, сільськогосподарського насіння, продукції важкого та енергетичного машинобудування.

Проведений вище аналіз дає вагомі підстави вважати, що білоруська сторона має доволі чіткі орієнтири щодо стратегії та тактики своєї зовнішньоекономічної політики в цілому та своїх планів стосовно двосторонніх економічних відносин з Україною, зокрема. Цю політику можна охарактеризувати як політику послідовного «економічного націоналізму» за умов збереження провідної ролі держави у її реалізації. Нині на території Української держави функціонує мережа підприємств (дочірніх, спільних, партнерських тощо) яка виконує ділерські та дистрибуторські функції з поширення в Україні продукції білоруських товаровиробників. Насамперед, це стосується продукції машинобудування та легкої промисловості. Аналіз висловлювань білоруських посадовців показує, що Білорусь у двосторонніх відносинах з Україною прагне, з одного боку, забезпечити максимальний обсяг збуту продукції тих підприємств та галузей своєї економіки, розвиток яких базується на використанні саме її національної робочої сили й аграрного потенціалу. Тобто тих ресурсів, що за будь-яких умов підтримуватимуть розвиток білоруської економіки й суспільства в цілому.

З іншого боку, у сфері проведення імпортних операцій керівництво Білорусі прагне використати можливість двосторонніх відносин з Україною для підтримки збалансованого розвитку своєї національної економіки, виявляючи інтерес саме до тих сфер українського експорту (реального чи потенційного) які, з одного боку, мають доволі високий рівень міжнародної

конкурентоспроможності, а з іншого – можуть доволі вдало доповнювати потреби білоруської національної економіки. Реалізація цих завдань може істотно поліпшити можливості держави у вирішенні не лише економічних, а й соціальних питань розвитку Білорусі.

При цьому в економічних відносинах з Україною білоруська сторона, вочевидь, намагається спиратися на переваги міжнародної конкуренції та використати на свою користь геополітичну й гео економічну ситуацію, що склалася у світі й, насамперед, на теренах колишнього СРСР. Наочною ілюстрацією цієї тези є звернення О. Лукашенка особисто до Президента України по допомогу в розвитку білоруської атомної енергетики. Президент Білорусі таким чином хоче якомога більше послабити залежність своєї національної економіки від її російських партнерів.

У цьому ж руслі максимально вигідного для Білорусі використання геополітичних й гео економічних чинників можна розглядати той факт, що найбільша за обсягами стаття білоруського експорту в Україну – продукція нафтопереробки залишилась, так би мовити, «поза кадром». Принаймні якщо йдеться про оприлюднені в ЗМІ хід та результати візиту президента Білорусі О. Лукашенка в Україну. Цілком очевидно, що білоруські посадовці в питаннях розвитку своєї нафтопереробної промисловості, включаючи експорт її продукції в Україну, розраховують на збіг білоруських й російських економічних інтересів. Адже власниками білоруських НПЗ й постачальниками нафти на них є російські нафтові компанії.

У цілому твердження деяких вітчизняних експертів про те, що в Україні на сьогодні сформувалося доволі потужне «білоруське лобі», у тому числі й за участі українських бізнесменів, політиків і, мабуть, навіть чиновників, яке у той чи той спосіб відстоює інтереси сусідньої держави в Україні, є достатньо обґрунтованими.

Узагалі, оскільки українська економіка потужніша і має більш диверсифіковану структуру, ніж білоруська, то потенційно експорт українських товарів і послуг до Білорусі має хороші перспективи розвитку. Утім, і в цьому випадку, як і з динамікою білоруського експорту в Україну існує потужний потенціал впливу російського чинника, насамперед через механізми функціонування Митного союзу. Недарма народний депутат від Партії регіонів, голова Українського союзу промисловців і підприємців А. Кінах вважає, що реально є величезний потенціал приросту українсько-білоруського товарообігу «в машинобудуванні, особливо сільгосптехніки, у сфері АПК, галузях переробки, вантажоперевезень». Існують хороші, на його думку, перспективи кооперації в оборонному комплексі, Білорусь створює свій ВПК, тому відкриваються перспективи співробітництва у сфері створення нових зразків і підтримки тієї військової техніки, яка залишилася з радянських часів. Утім, усі ці домовленості ще повинні бути оформлені юридично. Українські фахівці не виключають імовірності появи нових проблем у двосторонніх українсько-білоруських

економічних відносинах, оскільки білоруська сторона діє в рамках Митного союзу.

Адже вже в найближчому майбутньому правові умови функціонування білоруської економіки дедалі більшою мірою визначатимуться правовими нормами Митного союзу та Єдиного економічного простору. А ключова роль у формуванні правових норм функціонування цих міждержавних утворень належить Росії. Враховуючи пріоритетність геополітичних інтересів та цілей над економічними в підході російського керівництва до розвитку російсько-українських економічних відносин й доволі значну поширеність антиукраїнських настроїв у середовищі російського істеблшменту, можна очікувати на спроби цілеспрямованого впливу російської сторони у своїх інтересах на розвиток українсько-білоруських економічних відносин через механізми функціонування Митного союзу та ЄЄП. До того ж Росія, поза всяким сумнівом, користуватиметься правовими нормами Митного союзу та ЄЄП як інструментами конкурентної боротьби з українськими підприємствами на білоруському ринку.

А оскільки стан білоруської економіки значною мірою залежить від її зв'язків з Росією, то білоруська сторона й відповідним чином коригуватиме свої економічні відносини з Україною. Звичайно, білоруська сторона намагатиметься уникати конфронтації з таким важливим економічним партнером як Україна через свої відносини з іншими країнами, насамперед у рамках МС та ЄЄП. Не виключено, що білоруська сторона й надалі в подібних несприятливих для себе економічних ситуаціях вдаватиметься до політики зволікання вирішення суперечливих питань. Як зазначалося вище, ситуація певною мірою зміниться у разі вступу Білорусі в СОТ. Це надасть Україні додатковий простір для маневру у двосторонніх економічних відносинах з цією країною.

Тому, як показує накопичений досвід розв'язання проблемних ситуацій в українсько-білоруських торговельно-економічних відносинах, вельми продуктивним для захисту інтересів українського бізнесу в Білорусі та нарощування обсягів експорту українських товарів і послуг в цю країну є приватно-державне партнерство, коли українські державні інституції надають усебічну підтримку вітчизняним товаровиробникам у справі захисту їх інтересів у Білорусі.

Водночас розвиток українсько-білоруських економічних відносин значною мірою залежить від стану галузевої структури української економіки, ефективності роботи вітчизняних підприємств. Нафтопереробка, швейна, м'ясо-молочна промисловість та значною мірою сільськогосподарське машинобудування – ось ті галузі, де Україна втрачає власного покупця, власні робочі місця й великі податкові надходження до бюджетів усіх рівнів через свою нездатність заповнити свій національний ринок товарами вітчизняного виробництва. Ефективне відновлення цих галузей вітчизняної промисловості, яке неможливе без активного втручання держави в інституційні механізми та хід їх розвитку, могло би радикально змінити на користь України баланс

двосторонньої українсько-білоруської торгівлі. А поки що негаразди й стагнація виробництва в зазначених галузях об'єктивно сприяють експансії білоруських товаровиробників на українському ринку (*При підготовці цієї статті були використані такі джерела інформації: Державна служба статистики (<http://www.ukrstat.gov.ua>); Гудвін.info (<http://www.goodvin.info>). – 2013. – 29.05; Корреспондент.net (<http://ua.korrespondent.net>). – 2013. – 15, 17.05; Левый берег (<http://lb.ua>). – 2013. – 12, 13, 18.06; Мінфін (<http://minfin.com.ua>). – 20012. – 14.06; 2013. – 19.04, 8, 22.05, 7, 14.06; Незалежне Бюро Новин (<http://nbnews.com.ua>). – 2013. – 18.06; Урядовий портал (<http://www.kmu.gov.ua>). – 2013. – 11, 18.06; From-UA (<http://www.from-ua.com>). – 2013. – 18.06; REGNUM (<http://www.regnum.ru>). – 2013. – 18.06; UAINFO (<http://uainfo.org>). – 2013. – 13, 18.06.*

Наука – суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

24 квітня 2013 р. міністр освіти і науки України Д. Табачник провів зустріч із Послом Федеративної Республіки Німеччина в Україні, доктором К. Вайлем. Під час зустрічі сторони обговорили стан українсько-німецького співробітництва в галузі освіти і науки та перспективи подальшого розвитку. Сторони відзначили необхідність оновлення нормативно-правової бази міждержавного співробітництва та інтенсифікації міжвузівських контактів. Міністр Д. Табачник наголосив на важливості підписання угоди в галузі освіти між міністерствами освіти обох держав.

Сторони обмінялися думками відносно нових проектів в освітній сфері, які наразі є актуальними для України та Німеччини (*Урядовий портал (http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246294099&cat_id=244277212). – 2013. – 24.04.*

* * *

Міністр освіти і науки України Д. Табачник здійснив 29–30 квітня 2013 р. візит до Королівства Марокко, під час якого відбулися переговори з міністром вищої освіти, наукових досліджень та підготовки кадрів Королівства Марокко Лахсеном Дауді. Міністри обговорили питання розвитку вищої освіти обох держав; можливості нових форм співпраці в галузі підготовки кадрів, які суттєво розширюють вже існуючі форми співпраці такі як обмін студентами та науково педагогічними кадрами. Міністри домовилися про суттєве розширення міжуніверситетських зв'язків.

Лахсен Дауді високо оцінив рівень підготовки фахівців в українських вищих навчальних закладах, які успішно працюють у різних сферах економіки

та державного управління Королівства Марокко. Також міністр вищої освіти, наукових досліджень та підготовки кадрів Королівства Марокко висловив побажання розширити контингент марокканських студентів, які навчаються в Україні. Під час переговорів погоджені основні засади міждержавної угоди в галузі освіти та визнання документів про освіту, яку планується підписати в другому півріччі цього року.

Також міністр освіти і науки України Д. Табачник провів переговори з міністром національної (середньої) освіти Мохамедом Ель Уафа. Ель Уафа висловив зацікавленість досвідом України в реформуванні середньої школи та високо оцінив нововведення щодо вивчення іноземних мов в українських загальноосвітніх навчальних закладах. Він також зацікавився досвідом України в галузі позашкільної освіти.

Крім того, українська делегація відвідала Рабатський університет ім. Мохаммеда V – Агдаль, Науково-дослідний центр «Технополіс», Національний центр наукових та технічних досліджень, Міжнародний рабатський університет та Університет ім. Хассана II (м. Мохамадія).

Під час візиту до Університету ім. Хассана II відбулося підписання угоди про співробітництво між зазначеним університетом та Харківським національним університетом імені В. Н. Каразіна (*Урядовий портал* (http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246313462&cat_id=244276429). – 2013. – 2.05).

* * *

Голова Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України В. Семиноженко зустрівся з директором Міжнародного інституту прикладного системного аналізу (IIASA) П. Кабатом. IIASA є неурядовою організацією, заснованою в 1972 р. Великою Британією, США та колишнім СРСР. IIASA проводить стратегічні наукові дослідження в галузі міжнародної політики, економіки, вивчає технологічні й соціальні проблеми в контексті глобальних змін.

Нині інститут співпрацює з 20 національними членськими організаціями Європи, Азії, Америки та Африки, у тому числі з Україною. Системна співпраця розпочалася в 1992 р., коли при президії НАН України був створений Комітет із системного аналізу. З 1999 р. участь України в діяльності інституту є одним із пріоритетних напрямів міжнародного науково-технічного співробітництва Національної академії.

В. Семиноженко і П. Кабат обговорили перспективи подальшої співпраці українських наукових та державних установ з IIASA. Голова Держінформнауки зазначив, що дослідження інституту стосуються дуже гострих питань, які разом з іншими державами вимушена розв'язувати й Україна. Ідеться, насамперед, про вивчення нових трендів світової економіки, шляхи подолання глобальної економічної кризи, розвиток альтернативної енергетики в умовах

наростаючого дефіциту ресурсів. Отже, українська сторона зацікавлена поглиблювати кооперацію з ПАСА задля спільного створення стратегічних документів, зокрема, щодо формування в Україні інноваційної інфраструктури, реалізації проектів із «зеленої» енергетики та забезпечення ефективного використання водних та енергетичних ресурсів як основи для сталого розвитку.

П. Кабат запросив молодих українських науковців взяти участь у дослідницьких програмах ПАСА та відвідати Літню школу. У свою чергу В. Семиноженко виступив із пропозицією посприяти більш активній участі в співробітництві з інститутом українських урядовців, адже впровадження соціально-економічних реформ потребує саме такого фахового аналітичного супроводу (*Кабінет Міністрів України* (http://www.kmu.gov.ua/control/public/article?art_id=246289232). – 2013. – 23.04).

* * *

24 квітня голова Львівської облдержадміністрації В. Шемчук провів зустріч із Президентом Данської Бізнес Асоціації в Україні Л. Вестб'єргом. Під час зустрічі обговорено питання щодо реалізації проекту зі створення в м. Львові міжнародної школи бізнесу за підтримки обласної державної адміністрації.

В. Шемчук висловив готовність підтримувати даний проект шляхом залучення проектів-партнерів, наприклад на основі вже існуючих шкіл, шляхом їх модернізації та адаптації до умов європейського навчання та викладання. Також сторони обговорили питання щодо реалізації проектів зі встановлення альтернативних джерел енергії, зокрема сонячних батарей, із метою розвантаження електромереж області.

Даний проект підпадає під критерії і вимоги «Зеленого тарифу». Попередньо йшлося про розміщення на території області, зокрема на межах міста Львова, сонячних батарей.

Данська Бізнес Асоціація (ДБА) є неприбутковою організацією, створеною у 2011 р. у Львові з метою підтримки данських інвестицій в Україну та створення сприятливих умов для діяльності членів асоціації. Членами Данської Бізнес Асоціації є компанії з данськими інвестиціями, що знаходяться на території Західної України і разом формують міцну основу для бізнесу. Данська Бізнес Асоціація тісно співпрацює з Посольством Королівства Данія, а також іншими асоціаціями в Україні та Данії на користь членам ДБА та новим *інвесторам* (*Львівська обласна державна адміністрація* (<http://loda.gov.ua/viktor-shemchuk-obhovoryv-iz-prezydentom-danskoji-biznes-asotsiatsiji-v-ukrajini-larsom-vestbjerhom-realizatsiyu-proektiv-zi-vstanovlennya-alternatyvnyh-dzherel-enerhiji.html>). – 2013. – 24.04).

Аерокосмічна і авіаційна галузі

В Днепропетровской области состоялась IV Международная конференция «Космические технологии: настоящее и будущее», которая проходила под эгидой Международной академии астронавтики с 17–19 апреля во Дворце студентов Днепропетровского национального университета им. О. Гончара.

В конференции приняли участие около 400 участников из 22 стран мира. «В 2012 году Украина вошла в двадцатку стран мира по количеству запусков в космос ракет и спутников. Наша страна одна из немногих, которая имеет возможность создать спутник и запустить его в космос. И значительная доля в этой работе приходится на КБ «Южное», «Южмаш» и «Днепротяжмаш», которые находятся в Днепропетровской области. В этом году Кабинетом Министров одобрен проект общегосударственной целевой научно-технической космической программы на 2013–2017 гг. с ориентировочным общим объемом финансирования для реализации предусмотренных мероприятий – 2,58 млрд грн, в том числе из государственного бюджета – 1,12 млрд грн», – отметил губернатор Днепропетровской области Д. Колесников.

Проект программы предусматривает создание системы геоинформационного обеспечения и проведения мониторинга чрезвычайных ситуаций с использованием космической информации. Также в ближайшие годы будет осуществлен запуск трех космических аппаратов. В частности, аппарата дистанционного зондирования Земли «Сич-2», который изготовлен в Днепропетровске.

В течение 2013 г. в Украине планируется создать собственную национальную спутниковую систему связи «Лыбидь». Первый украинский геостационарный телекоммуникационный спутник «Лыбидь» выведет на орбиту ракета-носитель «Зенит-3SLBФ», спроектированная в КБ «Южное» и изготовленная на Южном машиностроительном заводе в Днепропетровске. «Лыбидь» обеспечит прямую телевизионную трансляцию и высокоскоростной интернет-доступ в странах Восточной Европы, части Азии и на Ближнем Востоке. Украинский спутник будет размещен на орбитальной позиции 48° восточной долготы рядом с одним из крупнейших в мире операторов спутниковой связи – французским Eutelsat (*НОВЫЙ МОСТ - новости Днепропетровска и Украины* (http://most-dnepr.info/news/society/v_ukraine_sozdadut_telekommunikacionnyj_sputnik_obespechivajushhij_teletransljaciju_i_internet_dostup_v_s_tranah_vostochnoj_evropy.htm). – 2013. – 17.04).

* * *

21 квітня 2013 р. о 24.00 за київським часом з космодрому на о. Уоллопс (Вірджинія, США) відбувся перший демонстраційний пуск ракети-носія середнього класу «Антарес».

У рамках демонстраційного пуску ракета-носіїв «Антарес» вивела імітатор корисного вантажу на цільову орбіту висотою 250–300 кілометрів з нахилом 51,6 градусів. Разом з ним на орбіту доставлено три малі супутники NASA та один комерційний наносупутник.

Ракету-носіїв «Антарес» створено американською компанією Orbital Science Corporation у рамках міжнародної кооперації за участі України. Вона складається з двох ступенів і космічного вантажного корабля «Сігнус» (третя ступінь). Основна конструкція першого ступеня ракети-носія «Антарес» розроблена Державним підприємством «Конструкторське бюро «Південне» ім. М. К. Янгеля та виготовлена Державним підприємством «Виробниче об'єднання «Південний машинобудівний завод ім. О.М. Макарова» в кооперації українськими підприємствами «Хартрон-АРКОС» (Харків), «Київприлад» (Київ), «Хартрон-ЮКОМ» (Запоріжжя), «ЧЕЗАРА», «РАПІД» (Чернігів), а також з російськими.

Кооперація учасників програми «Антарес» є унікальною, оскільки в рамках цієї програми українська сторона вперше виконує весь комплекс робіт із проектування, відпрацювання та виготовлення матеріальної частини основної конструкції I ступеня для ракети-носія, замовленої Національним космічним агентством США.

Успішний пуск ракети-носія «Антарес» є яскравим прикладом плідної співпраці України і США в космічній сфері (*Дніпропетровська обласна державна адміністрація* ([http://www.adm.dp.ua/OBLADM/Obladm.nsf/\(docweb\)/3AB2E264C6CE6D6AC2257B5600362F37?OpenDocument](http://www.adm.dp.ua/OBLADM/Obladm.nsf/(docweb)/3AB2E264C6CE6D6AC2257B5600362F37?OpenDocument)). – 2013. – 23.04).

Здобутки української археології

15 апреля 2013 г. сотрудники Днепропетровского национального исторического музея им. Д. И. Яворницкого открыли археологический сезон, сообщает пресс-служба музея. В этот раз ученые провели разведку в Томаковском районе Днепропетровской области, результатом которой стали обнаруженные археологами три кургана эпохи меди-бронзы и стела эпохи неолита миндалевидной формы и длиной 1,7 м. Кроме того, на берегу Каховского водохранилища были найдены зернотерки и терочки тех же времен. Все эти находки пополнили фонды Днепропетровского исторического музея (*Dnepr.info* (http://dnepr.info/news/region/Arheologi_vyshli_v_polja_Dnepropetrovshhiny) – 2013. – 16.04).

Практичні впровадження науково-дослідних і проектно-технічних напрацювань

БМ «Оплот» обладнаний новітніми потужними технологіями, які виводять його в лідери серед інших найкращих моделей танків. Таку думку висловив провідний експерт Центру дослідження армії, конверсії та роззброєння С. Згурець. «Танк “Оплот” це новітня розробка української танкобудівельної школи, яка має давнє потужне коріння, оскільки в Україні був створений танк Т-34, який забезпечив перемогу Радянському Союзові у Великій Вітчизняній війні. “Оплот” базується на основі танка Т-84», – зазначив С. Згурець.

Він наголосив, що БМ “Оплот” має потужні переваги перед іншими моделями танків. «Танк має велику перевагу по рухомості. Зокрема, на танку встановлюються українські дизелі потужністю 1200 кінських сил, при чому вони мають велику вихідну потужність, що дозволяє збільшувати міцність броні не втрачаючи рухомості. Крім цього, на танку “Оплот” вперше застосована нова концепція, яка базується на активному бронезахисту, що включає систему динамічного захисту під назвою “Дуплет”. Ця система розроблена базовим центром критичних технологій і цей бронезахист встановлений і на башті і на корпусі, що дозволяє витримувати обстріл практично всіх існуючих боеприпасів, які наразі є в арсеналах інших армій. Причому від відстані до 200 м ударного вистрілу в бік, що не можуть собі дозволити інші танки.

Вогнева міць базується на використанні гармати, при цьому додатково використовуються керовані ракети, які вистрелюються через канал ствола на дальність до 5 км. Ані американські, ані німецькі танки такого озброєння не мають», – сказав експерт (*Освітній нормал* (<http://www.osvita.org.ua/news/70821.html>). – 2013. – 7.05).

Інноваційні розробки та технології

В рамках празднования «Дней интеллектуальной собственности», организованного Государственной службой интеллектуальной собственности, состоялось торжественное открытие выставки «Дети-изобретатели». В экспозиции были представлены лучшие изобретения и творческие работы современной талантливой украинской молодежи. В экспозиции были, в частности, представлены работы ряда детских коллективов Малой академии наук, Института одаренного ребенка Национальной академии педагогических наук.

М. Бохорский – 16-летний изобретатель из Ужгорода – заинтересовал многих посетителей, демонстрируя работу своего экспоната под названием «Робот-шпион». Он уже второй год занимается изобретательством – называет

такую діяльність своїм хоббі. Максимилян розповів, що його робот може бути корисним для людей з обмеженими можливостями: в радіусі 1 км апарат може передавати звук, вимірювати температуру повітря та інші показники.

Учасником виставки стала і учениця Малої академії наук України з Дніпропетровська – молода винахідниця Н. Погасий. По словам дівчини, математика – її улюблений предмет, тому її винаходи (а їх уже немало) пов'язані з цією наукою. Вона представила свою нову розробку, яка отримала спеціальну нагороду конкурсу «Винахід року-2012», організованого Державною службою. Відзначимо, що корисна модель «Математичний конструктор» (патент № 70202) отримала «Спеціальну нагороду – Надія винахідництва України» (*Інтернет-видає UA-Reporter.com «proIT» (<http://ua-reporter.com/novosti/134513>). – 2013. – 24.04*).

Енергоощадні технології

За даними Кіровоградської обласної державної адміністрації, підприємствами області активно впроваджуються заходи, спрямовані на ефективне використання пально-енергетичних матеріалів, зокрема, проведено заміну традиційних ламп розжарювання на сучасні, енергоощадні, утеплено фасади та замінено вікна на енергоощадні склопакети.

За останні два роки в області проведено велику роботу з впровадження альтернативних відновлюваних видів палива. На сьогодні нараховується близько 30 підприємств, які налагодили виробництво паливних брикетів та пеллетів, які виготовляються з відходів сільгоспвиробництва, із соломи, тирси, щепи та відходів деревообробки.

У Новоукраїнському районі в жовтні минулого року було введено в дію першу в області сонячну електростанцію потужністю 1,5 МВт, що дало змогу місцевим аграріям зекономити значні кошти – за рахунок зменшення споживання традиційних енергоносіїв. Обласна державна адміністрація продовжує роботу в цьому напрямі і вже найближчим часом в області планується відкрити ще кілька аналогічних електростанцій.

З метою реалізації державної політики у сфері енергоефективності з обласного бюджету виділено субвенцію у розмірі 600 тис. грн – на встановлення в закладах соціально-культурної сфери паливних котлів, які працюють на альтернативних видах палива. На сьогодні ці кошти вже отримали три райони – Новомиргородський, Компаніївський та Маловисківський.

У рамках реалізації в області спільного проекту Європейського Союзу та програми ООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду», на 30 об'єктах соціальної інфраструктури було проведено заміну вікон та дверей на

енергоощадні, відремонтовано дахи та системи опалення. Завдяки вжитим заходам економія енергоносіїв та бюджетних коштів становила від 10 до 15 %.

Також за рахунок «зелених інвестицій» у рамках «Київського протоколу» на 10 об'єктах соціальної сфери в Олександрійському, Олександрівському, Компаніївському, Знам'янському районах, а також у містах Знам'янка та Олександрія розпочато впровадження заходів з енергозбереження (*Кіровоградська обласна державна адміністрація* (<http://kr-admin.gov.ua/start.php?q=News1/Ua/2013/12041306.html>). – 2013. – 12.04).

Альтернативні джерела енергії

За останні два роки в Україні спостерігається інтенсивний розвиток відновлюваної енергетики. Так виробництво електроенергії з ВДЕ збільшилося майже в чотири рази. У I кварталі 2013 р. електричної енергії з альтернативних джерел в Україні вироблено – 307,015 млн кВт/год. У порівнянні з аналогічним періодом 2012 р. виробництво «чистої» енергії збільшилося у два рази. Виробництво електроенергії з біомаси в I кварталі цього року становить 8,845 млн кВт/год – це майже у два рази більше в порівнянні з I кварталом 2012 р. Загалом, протягом минулого року в Україні вироблено 23,634 млн кВт/год – це вдвічі більше, ніж у 2011 р.

Для збільшення виробництва електроенергії з відновлюваних джерел енергії з 1 квітня 2013 р. змінами до Закону України «Про електроенергетику» введено «зелений» тариф на енергію, вироблену з біогазу, а також збільшено розмір стимулюючого тарифу для малих гідроелектростанцій.

Уже в I кварталі цього року за «зеленим» тарифом ГЕС було вироблено 66,776 млн кВт/год. Це в 1,5 рази більше, ніж у I кварталі 2012 р. (*Державне агентство енергоефективності та енергозбереження України* (<http://sae.gov.ua/archives/4122#more-4122>). – 2013. – 17.04).

Підготовка науково- і науково-педагогічних кадрів

17 квітня в НТУУ «КПІ» відбулася IX Міжнародна науково-технічна конференція «Гіротехнології, навігація, керування рухом і конструювання авіаційно-космічної техніки». Участь у конференції взяли наукові співробітники, студенти й аспіранти факультету авіаційних і космічних систем НТУУ «КПІ», Національного авіаційного університету, Львівського національного університету ім. І. Франка, Академії Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Державного економіко-технологічного університету транспорту, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»,

представники науково-дослідних установ, промислових підприємств, а також дослідники з університетів-партнерів КПІ, у тому числі закордонних (*Національний технічний університет України «КПІ»* (http://kpi.ua/13-04-17_faks). – 2013. – 17.04).

* * *

11 апреля в Запорожском институте экономики и информационных технологий состоялась V Научно-практическая конференция «Первый шаг к науке». Для привлечения талантливой молодежи к науке, в вузе этот форум проводится ежегодно. В этом году в нем приняли участие ученики девятых и одиннадцатых классов школ и гимназий, студенты колледжей города, учащиеся лицея и студенты колледжа ЗИЭИТ. Гостей научного мероприятия хотелось бы назвать отдельно. Это: гимназия № 2, школы № 89, 100, Запорожский многопрофильный лицей № 62, строительный и гидроэнергетический колледж, Сечевой колледж, авиационный колледж им А. Г. Ивченко.

Участники конференции представили свои работы в пяти тематических секциях. Проблемы, методы исследования и достигнутые результаты поражали своим разнообразием. Всего было заслушано 163 доклада. Юных ученых оценивали эксперты высокого уровня – ведущие преподаватели, доценты и профессора, заведующие кафедрами института.

Открывая конференцию, проректор по научно-исследовательской работе ЗИЭИТ, доктор технических наук, профессор А. Переверзев сказал: «Сегодня окружающая действительность стремительно меняется. Поэтому наша главная задача – воспитать специалиста, обладающего не только багажом знаний, но и умеющего творчески решать поставленные задачи и адаптироваться к изменениям. Сформировать эти качества может только научная работа».

Настоящие и будущие студенты продемонстрировали высокий уровень в различных областях знаний, проводя презентацию своих научных работ, которые отличались актуальностью, практической значимостью. Во время мероприятия каждый из его участников имел возможность не только найти единомышленников, но и получить ценный опыт участия в научных дискуссиях (*В науку первые шаги // Улица Заречная* (http://www.ulitsa.com.ua:81/index.php?option=com_content&view=article&id=115:2013-04-18-09-42-34&catid=10:2013-03-21-11-54-08&Itemid=16). – 2013. – 18.04).

* * *

В Днепропетровске состоялась Международная научная видеоконференция «Студенческая молодежь в условиях глобализации». В мероприятии приняли участие 177 участника из 33 городов Украины и шести стран мира – Российской Федерации, Польши, США, Грузии, Франции и Казахстана. На открытии конференции с приветственным словом выступили: декан факультета общественных наук и международных отношений ДНУ им. О. Гон-

чара, профессор А. Токовенко, декан соціологічного факультета Російського державного гуманітарного університету, член-корреспондент РАН, головний редактор журналу «Соціологічні дослідження» Ж. Тошенко, проректор по науковій роботі Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», професор А. Гетман.

Обсуждение гуманітарних наукових проблем проходило в режимі онлайн включений з допомогою обладнання для проведення відеоконференцій. Преподаватели ДНУ обмінялись привітаннями со своїми колегами з Москви (www.056.ua (<http://www.056.ua/news/309397>). – 2013. – 25.04).

* * *

Конференція науковців та журналістів-практиків «Проблеми і перспективи розвитку журналістики в Україні» відбулася в Інституті журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. У роботі форуму взяв участь голова Комітету з питань свободи слова та інформації Верховної Ради України М. Томенко. З доповідями виступили директор Інституту журналістики КНУ В. Різун, президент Академії української преси В. Іванов та ін. Ішлося, зокрема, про запровадження цифрового мовлення та проводове радіо, загрози місцевій україномовній пресі, бездіяльність Нацради з питань радіо і телебачення щодо контролю за рекламою алкоголю, відсутність волі держави в захисті власного інформаційного простору (*Журналісти стурбовані // Сільські вісти* (<http://www.silskivisti.kiev.ua/18941/index.php>). – 2013. – 25.04).

Освіта та кадрове забезпечення в Україні

У Закарпатському інституті післядипломної освіти провели сьому обласну науково-практичну конференцію «Олександр Духнович – освітянин, вчений, громадський діяч». Доповідачі перш за все акцентували увагу громадськості на вклад О. Духновича в освіту, розвиток шкільництва та розбудову культури в нашому краї. Заперечуючи революцію як шлях суспільного розвитку, О. Духнович покладав усі надії на науку, освіту, школу, які розглядав як «...єдиний засіб і шлях до майбутнього щастя народу».

Поважні наукові форуми, зокрема міжнародна наукова конференція в Ужгородському національному університеті (2003 р.), щорічні обласні науково-практичні конференції в Закарпатському інституті післядипломної педагогічної освіти (1993–2013), засвідчують, що інтерес до постаті О. Духновича з боку не тільки освітян нашого краю, а й України в цілому, із часом дедалі більше зростає (*Інформаційно-аналітичний сайт Zaholovok.com.ua* (<http://zaholovok.com.ua/v-uzhgorodi-proveli-naukovu-konferentsiyu-do-210-richchya-dukhnovicha>). – 2013. – 24.04).

Охорона здоров'я

Ракові клітки, які можуть вириватися з пухли і проникати в інші органи, є більш агресивними і гнучкими, ніж доброкачественні клітки, згідно з новим об'єктивним дослідженням. Ці клітки надають серйозний вплив на оточуюче середовище і можуть легко маневрувати в невеликих просторах.

Дослідники в журналі «Наукові доповіді» повідомляють, що систематичне порівняння кліток метастатичного раку молочної залози і здорових кліток грудей показало значні відмінності між двома клітинними лініями в їх механіці, міграції, білках і здатності «прилипати» до поверхонь. Дослідники відкрили нове розуміння того, як клітки запускають процес переходу від доброкачественних пухли до злоякісним. Отримані відмінності можуть допомогти вченим виявити ракові клітки на ранніх стадіях і забезпечити профілактику і лікування метастатичного раку, який грає головну роль в 90 % випадків всіх смертей від раку, зазначається в дослідженні. Дослідження є результатом співпраці вчених з фізических і біологічних лабораторій, які об'єдналися в пошуках кращого розуміння фізических і хімічних процесів, які формують виникнення і поведінку раку (*NovostiUA (<http://novostiua.net/techniks/36503-fiziki-i-biologi-obedinilis-dlya-izucheniya-rasprostraneniya-raka.html>). – 2013, – 28.04*).

Наука і влада

У Києві відбулася Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційні підходи та механізми державного та муніципального управління». Організатори конференції – Міністерство освіти і науки України, Академія муніципального управління, Київська міська рада, Міжнародна академія соціально-економічних наук (Грузія), Вища школа менеджменту (Польща).

Мета конференції – обговорення і узагальнення інноваційних підходів та механізмів державного й муніципального управління в контексті науки і практики державного та муніципального управління.

Під час конференції було розглянуто питання щодо правових засад удосконалення механізмів державного та муніципального управління; інноваційно-інвестиційного розвитку України та її регіонів; удосконалення управління міським господарством; ролі молоді в актуалізації інноваційних підходів у державному та муніципальному управлінні (*Офіційний сайт Київської міської ради (<http://kor.gov.ua/node/6448>). – 2013. – 16.04*).

* * *

З 18 по 19 квітня в Чернівецькому торговельно-економічному інституті КНТЕУ українські та зарубіжні науковці обговорили актуальні проблеми розвитку економіки в регіонах. Зокрема, науково-практична конференція дала рекомендації щодо вирішення проблеми партнерства влади з бізнесом, надходження інвестицій тощо.

«У нашому регіоні влада дуже активно залучає науковців до розробки різних проектів», – повідомила молодий науковець з Одеського національного економічного університету Н. Сментина, яку зацікавила тема цієї наукової конференції, оскільки планує у майбутньому більш поглиблено працювати в цьому напрямі. Університет виступив розробником стратегічного плану соціально-економічного розвитку Одеської області та міста. На регіональному рівні втілення ідей науковців Одещини реальне й практичне.

Про певні успіхи в практичному втіленні наукової думки розповідає і частий гість наукових заходів в Україні А. Балінський, професор економіки в Бельцьському університеті (Молдова). Тут розглядають актуальні питання не лише для України, а й для інших країн. Регіони в Республіці Молдова потребують великих коштів для розвитку сільського господарства, інфраструктури тощо. Одна з тем про залучення іноземних інвестицій, яку ми обговорювали на конференції минулого року, актуальною і не вирішеною залишається й сьогодні, зазначає фахівець.

На цій проблемі наголосив і відомий буковинський економіст В. Євдокименко. На його думку, основна причина нестиківки науки з владою полягає в тому, що вченим потрібно навчитися комерціалізувати свої ідеї (*У Чернівцях науковці вирішують, як рятувати економіку регіонів // Молодий буковинець* (http://molbuk.ua/chernovtsy_news/58114-u-chernovciyah-naukovc-virshuyut-yak-ryatuvati-ekonomku-regonv.html). – 2013. – 18.04).

* * *

23 квітня відбувся круглий стіл, організований Громадською радою при Міненерговугіллі спільно з Експертною радою з питань розвитку газової промисловості та ринку природного газу на тему: «Видобуток природного газу в Україні: проблеми та перспективи». Під час засідання обговорено проблеми розвідки та освоєння родовищ традиційного й нетрадиційного газу в Україні, а також перспективи збільшення видобутку цих видів енергоносіїв. При цьому велику увагу приділено регулятивній політиці держави в цій сфері, співпраці з іноземними компаніями-інвесторами, екологічним проблемам, формуванню державної стратегії, спрямованої на формування енергетичної та газової незалежності України.

У засіданні взяли участь відомі вітчизняні та іноземні науковці і експерти, представники Адміністрації Президента України, Комітету з питань паливно-енергетичного комплексу, ядерної політики та ядерної безпеки Верховної

Ради України, РНБОУ, Міненерговугілля, Мінприроди, МЗС, інших державних установ. Також в обговоренні питань взяли участь представники Посольства США, Росії, Польщі та інших держав, а також вітчизняних та іноземних нафто-газодобувних компаній Shell, НАК «Нафтогаз України», ДАТ «Чорноморнафтогаз України», ПАТ «Укргазвидобування», НАК «Надра України».

Учасники заходу заслухали доповіді Б. Крупського, заступника директора ТОВ «Перша Українська газонафтова компанія» на тему: «Видобування традиційного та нетрадиційного природного газу в Україні: стан, проблеми та перспективи», В. Варфоломеєва, директора Центру інноваційних технологій ТОВ «Нафтогазбудінформатика» «Перспективи і можливості розвідки та розробки родовищ вуглеводневих корисних копалин на глибоководних ділянках акваторії Чорного моря» та ін.

У виступах під час обговорення промовці підкреслили важливість діалогу між експертами, енергетичною наукою і видобувними компаніями, який повинен забезпечити можливість плідної співпраці на взаємовигідній основі. Було наголошено на необхідності вдосконалення законодавства та здійснення професійного моніторингу щодо діяльності видобувних компаній в Україні.

Присутні на засіданні члени громадських організацій мали можливість звернутися із запитаннями до представників компанії Shell, які запевнили, що компанія готова нести повну відповідальність за свої дії відповідно до чинного законодавства.

Серед кроків, необхідних для розвитку нафтогазвидобування, названо зміну законодавчого поля з метою зробити його більш сприятливим для інвестицій, прискорення внесення змін до Земельного кодексу України, розробку важковидобувних ресурсів тощо.

Науковці та члени Громадської ради висловили застереження щодо дотримання екологічних вимог під час видобування нетрадиційних видів вуглеводнів, особливо так званого сланцевого газу, та разом з тим підтримали ідею використання нових технологій, впровадження проєктів з видобування нафти на шельфі Чорного моря, газу щільних пісковиків та сланцевих порід, що сприятиме розвитку і науки, і економіки України.

За підсумками круглого столу підготовлено документ, у якому дано оцінку ситуації, а також наведено висновки та рекомендації для державних установ щодо дій, спрямованих на її покращення.

На завершення заходу слово взяв голова Громадської ради Герой України академік С. Поташник, наголосивши, що такі засідання за участі висококваліфікованих фахівців, авторитетних науковців та експертів стануть традиційними, та поінформувавши, що наступний круглий стіл заплановано провести в травні на тему: «Шляхи ефективного використання газотранспортної системи України, транзит, можливості реверсу, створення східноєвропейського газового хаба».

Експертна рада з питань розвитку газової промисловості та ринку природного газу – громадська організація, створена з метою сприяння інноваційному

розвитку нафтогазового комплексу в питаннях видобутку, транспортування та реалізації природного газу. До складу ради входять: голова Експертної ради – І. Карп, учений у галузі енерготехнологічного використання палива та газотехніки, академік НАН України, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки; заступник голови Експертної ради – Л. Уніговський – доктор технічних наук, лауреат Державної премії України в галузі науки та техніки, генеральний директор ТОВ «Нафтогазбудінформатика»; секретар Експертної ради – С. Дяченко – кандидат технічних наук, незалежний експерт.

Членами Експертної ради є також відомі вчені: В. Геєць, Д. Єгер, Б. Клюк, Б. Крупський, С. Кучук-Яценко, Я. Марчук, Б. Стогній.

На сьогодні Експертна рада розбудовує співпрацю з Міненерговугіллям, НАК «Нафтогаз України», НАН України, Координаційним центром запровадження економічних реформ при Президентові України, низкою вітчизняних та іноземних експертних, аналітичних та наукових установ (*Урядовий портал* (http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246292607&cat_id=244277212)). – 2013. – 24.04).

* * *

Європейський досвід гармонізації процесів оподаткування в умовах глобалізаційних процесів та його імплементація в українських реаліях стали центральною темою третьої міжнародної науково-практичної конференції, що відбулась у Кам'янець-Подільській філії національного університету ДПС України за підтримки Державної податкової служби в Хмельницькій області.

За словами доктора юридичних наук, адвоката Європейського суду із захисту прав людини Д. Аддає-Шнайдер-Менза, наразі досвід оподаткування, як у старому так і новому світі, показує, що перед фінансовими й податковими органами усіх без виключення держав стоять багато в чому схожі проблеми. Передусім – це боротьба з нелегальною «економією» коштів на сплаті податків та виведенням капіталів з національних економік у «офшори».

«Здебільшого цим “грішать” представники великого бізнесу та транснаціональні корпорації. Проте відсоток таких “непрозорих” платників на часі у Німеччині є незначним. Абсолютна більшість громадян сумлінно виконує свої зобов'язання перед бюджетом, адже федеральним урядом сформована чітка й зрозуміла система сплати податків з однаковими для всіх “правилами”. Завдяки нещодавнім змінам у податковому законодавстві Україна також здійснила значний прогрес у спрощенні адміністративних процедур. Це визнала й міжнародна спільнота, переглянувши позицію України в рейтингах Світового банку», – зазначив гість з Німеччини.

Схвальну оцінку експерти дали й запровадженню податку на житлову нерухомість у державі, адже це реальний крок для зміцнення бюджетів місцевих

громад, а відтак, власне, і економічної незалежності регіонів. До прикладу, у США й Канаді саме аналогічний збір забезпечує третину доходів місцевих бюджетів. І, хоч сьогодні в справлянні цього податку наявні «хвороби росту», у цілому – це актуальний та економічно обґрунтований хід, що має на меті уніфікацію податкових систем Європейського Союзу та України.

«Практичним наслідком гармонізації процесів оподаткування для нашої держави є трансформація податкового й митного відомств у високоякісну сервісну структуру європейського зразка. У контексті виконання державної програми активізації розвитку економіки на 2013–2014 рр. ми продовжуємо активно працювати над удосконаленням своєї роботи за європейськими цивілізаційними трендами. Сьогодні результатом цих процесів на Хмельниччині став рівень добровільної сплати податків у 97 %. Кардинальне ж скорочення кількості перевірок у регіоні забезпечило майже 3 млрд грн надходжень до зведеного бюджету України у 2012 р.», – зазначив завідувач сектору взаємодії із ЗМІ та громадськістю ДПС у Хмельницькій області В. Чиж (*ДПС у Хмельницькій області* (<http://km.sts.gov.ua/media-ark/news-ark/93401.html>), – 2013. – 15.04).

* * *

В ходе своей рабочей поездки в Алчевск председатель Луганской облгосадминистрации В. Пристюк поручил создать областной Координационный совет по внедрению научных разработок вузов Луганщины в практику. Соответствующее совещание провел 16 апреля 2013 г. с представителями науки и бизнеса Луганщины первый заместитель председателя облгосадминистрации Э. Лозовский.

В мероприятии приняли участие директор ОКП «Региональное агентство содействия инвестициям» Ю. Бережной и его заместитель Ю. Атюшкин, заместитель директора Департамента образования и науки, молодежи и спорта ОГА А. Востряков, генеральный директор НИПИ «Водоочистительные технологии» М. Ивонин, генеральный директор ЧАО НПЦ «Трансмаш» С. Мокроусов, проректоры по научной работе ведущих вузов области и др.

Они обсудили организационные моменты, законодательные аспекты и пути создания такой структуры, как Координационный совет по науке, наметили его задачи и методы работы, обменялись мнениями о его функциях и целях.

Участники совещания практически единогласно отметили, что современная наука должна быть преимущественно прикладной, то есть развиваться в связке с бизнесом. Поэтому новый совет непосредственно займется изучением конкретных потребностей региональных предпринимателей. При этом отмечено, что ставка будет делаться преимущественно на средний бизнес. «Крупные предприятия зачастую выбирают пусть более дорогой, но уже проверенный продукт. Потому что им нужен результат здесь и сейчас – и они могут позволить себе купить дорогостоящие технологии, которые помогут этого

результата добитися. Поєтому к внедренню інновацій більше схильні представителі середнього бізнесу, котрих цікавить не стільки час, витрачений на виробництво, скільки економія фінансових засобів. К тому ж, в цілому, во всьому світі цей сегмент ринку найбільше мобільний», – розповів Е. Лозовський.

В свою чергу проректор по науковій роботі Донбаського державного технічного університету С. Семерягин заявив, що первинний координаційний рада на Луганщині, по суті, вже створена. «Ми вже підписали відповідні угоди з ВНУ ім. В. Даля і Аграрним університетом, зараз готується підписання з медичним вузом і ЛНУ ім. Т. Шевченка. Надіємося, що це об'єднання ляже в основу нового Координаційного ради по науці», – відзначив він.

Крім того, по думці учасників наради, при Координаційному раді по науці цілорозумно буде створити також експертний рада – для аналізу інноваційних пропозицій (*City News* (<http://www.citynews.net.ua/news/25644-luganskaya-oblgosadministraciya-pristupila-k-sozdaniyu-koordinacionnogo-soveta-po-nauke.html>). – 2013. – 16.04).

* * *

Розпорядженням голови Київської обласної ради О. Качного було створено робочу групу з вивчення питання в галузі рибництва, що стосується питання розробки обласної програми. Уже відбулося кілька робочих нарад за участі депутатів обласної ради, науковців, громадськості.

До діалогу долучилися фахівці Національної академії наук – кандидат біологічних наук А. Щербуха та доктор біологічних наук, професор С. Межжерін. До обговорення долучився і президент громади рибалок України А. Неліпа.

За тиждень науковці пообіцяли підготувати обґрунтовані дані, аби від них відштовхнутися в подальшій роботі. На зустрічі прозвучала пропозиція обмежити чи навіть заборонити промисловий вилов риби і натомість розвивати рибальський туризм і інфраструктуру довкола водойм. Саме таким шляхом багато років розв'язали проблему в країнах Європи (*Офіційний сайт Київської обласної ради* (<http://kor.gov.ua/node/6456>). – 2013. – 17.04).

* * *

В Республіканському комітеті Автономної Республіки Крим по будівництву і архітектурі відбувся нарада по питанням «Використання нових технологій при проектуванні нових і модернізації існуючих котельних і ефективних систем теплоснаблення, а також дотримання нормативних вимог ДБН при проектуванні громадянських будівель». В нараді взяли участь представителі керівних проектних організацій і будівельних підприємств автономії.

Председатель Рескомитета А. Ляшевский проинформировал участников нарады о поручении правительства Украины об экономии до 40 %

потреблення природного газу на підприємствах по виробництву теплової енергії та гарячої води.

В ході совещання обговорювалися питання проектування нових котельних і систем теплоснабження з використанням високоєфективних сучасних технологій теплоснабження і обладнання, питання дотримання нормативних вимог ДБН при проектуванні огорожених конструкцій і др. (*Совет министров Автономной Республики Крым* (<http://www.ark.gov.ua/blog/2013/04/15/v-simferopole-obsudili-vnedrenie-novykh-tekhnologij-pri-proektirovanii-i-modernizacii-kotelnyx-i-sistem-teplosnabzheniya/>). – 2013. – 15.04).

Проблеми інформатизації

Матеріали до Міжнародної наукової конференції «Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів» (Київ, 8–10 жовтня 2013 р.)

І. Терещенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Бібліотечні продукти та послуги в соціальних медіа

У статті розглядаються розвиток та перспективи поширення сучасних бібліотечних продуктів та послуг у соціальних медіа-блогах та соціальних мережах, розкриваються переваги впровадження сучасними бібліотечними установами новітніх інформаційних технологій з метою вдосконалення взаємодії з користувачами.

Ключові слова: соціальні медіа, бібліотечний блог, мережева спільнота, віртуальне співтовариство.

XXI ст. цілком справедливо називають століттям інформації, в основі зростання обсягів якої – безпрецедентний розвиток нових технологій. Робота з інформацією, володіння навичками використання сучасних інформаційних технологій стають пріоритетом у всіх сферах функціонування суспільства. Створення могутніх інформаційних ресурсів, розвинених комунікаційних зв'язків збільшують внесок у науково-технічні інновації, механізми соціальних, культурних та політичних змін, підготовку спеціалістів у різних сферах діяльності; допомагають організаціям працювати більш ефективно, підвищуючи при цьому конкурентоспроможність та продуктивність, діапазон реалізації соціальних проєктів та їх ефективність; змінюють життя на краще та сприяють подальшому розвитку й формуванню інформаційного суспільства [1, с. 3].

Вітчизняні книгозбірні також працюють та експериментують з новими технологіями, запозичуючи досвід у зарубіжних та провідних українських бібліотек і таким чином стають ближчими до читача. Наприклад, одні пропонують електронні книжки, інші заохочують відвідувачів за допомогою Інтернету. Завдяки впровадженню новітніх технологій значно розширюються коло послуг, які надають бібліотеки, та форми представлення бібліотечних продуктів.

Соціально-комунікаційна ситуація сьогодення має певну низку основних постулатів розвитку, що дають їй поштовх для відкриття нових питань на становлення як науки в цілому. Насамперед це розширення горизонтів та сучасного інформаційного поля завдяки розвитку можливостей мережі Інтернет; по-друге, незалежність нових мережевих ЗМІ від просторово-часового континууму (що дає можливість користувачеві майже без перешкод бути в курсі новин); по-третє, зростання кількості комунікаторів, процес обміну інформацією переростає у двостороннє спілкування. Наявність багатогранного зв'язку – очевидна, інформація онлайн посідає одне з чільних місць у комунікації [2, с. 91].

Українські науковці роблять значний внесок у розвиток галузі соціальні комунікації та досліджують поняття Інтернету, масової комунікації, блогів та віртуальної площини загалом. Вагомим здобутком у цьому напрямі вважають праці І. Артамонової, В. Буряка, О. Горошко, О. Зернецької, В. Іванова, С. Квіта, В. Різуна та ін. Дослідженням взаємодії бібліотек та соціальних медіа присвячені праці О. Мар'їної, Л. Чуприни, Т. Ярошенко та ін.

Принципово нові можливості для бібліотек надає використання нових соціальних структур з функціонуванням на базі технології Web.2.0, до яких належать віртуальні співтовариства, блогосфера, соціальні мережі (соціальні медіа) тощо.

Треба зазначити, що поняття «соціальні медіа» (англ. social media) сьогодні викликає численні дискусії, суперечливі оцінки та незмінний, зростаючий інтерес дослідників з різних галузей. Його розглядають як:

- багатозначний термін, який використовують для опису нових форм комунікації виробників контенту з його споживачами;
- позначення групи інтернет-додатків, що базуються на ідеологічній і технологічній основі Web 2.0, які уможлиблюють створення й обмін контентом, сформованим користувачами (user-generated content);
- вид мас-медіа, що має ряд переваг над іншими різновидами (оперативність, лабільність, доступність, ємність, інтерактивність) та апелює до певної соціальної спільноті (а не спирається на створений авторитет, як традиційні ЗМІ).

Узагальнюючи тлумачення поняття «соціальні медіа», його можна розглядати як інтерактивне цифрове середовище, контент якого наповнюється самими учасниками комунікації та яке складається з групи вузлів: соціальних об'єктів (об'єднання, організація, індивід тощо) [3].

Досить важливим також є поняття «віртуальне (інтернетне, мережеве) співтовариство» і «мережеве суспільство». Цей термін запропонований соціологом М. Кастельсом. «Віртуальне співтовариство» – це група людей, що використовують мережу для спілкування та взаємодії, а також сукупність зв'язків між ними. Переваги віртуального спілкування очевидні: його учасники не обмежені географічним місцем розташування; технічні можливості для спілкування вельми широкі; технології, за допомогою яких створюються співтовариства (веб-форуми, блоги, вікі, чати, списки розсилок), прості в установці та використанні; в Інтернеті легше знайти людей зі схожими інтересами та поглядами і, нарешті, психологічно іноді буває простіше почати спілкування опосередковано. Однак взаємини, що складаються таким особливим чином, і взаємодія за допомогою листа, а не вимовлених слів або якихось жестів або дій, накладають свій відбиток на форму й характер віртуальних спільнот. Тому однією з їх характеристик є нестабільність, бо цілі, інтереси та інтереси учасників можуть посилюватися або слабшати. Ще однією характерною рисою віртуальних спільнот є «предметна обмеженість». Спільноти, як правило, створюються навколо одного основного інтересу чи предмета. Зрозуміло, його члени можуть обговорювати й інші теми, не пов'язані безпосередньо з головною метою, – адже за віртуальним учасником з віртуальним ім'ям стоїть реальна людина зі своїми обставинами і проблемами, що є, у свою чергу, членом реального суспільства. Проте часто такі відволікання від основного напрямку призводять до деякої емоційної напруженості та навіть розладу між учасниками. Останнім часом виникає дедалі більше співтовариств, у яких не тільки відбувається обмін інформацією, а й створюється спільними зусиллями щось нове. Прикладом такої взаємодії співробітництва є, наприклад, створення Вікіпедії – віртуальної енциклопедії, віртуальних бібліотек та інші проекти.

Поняття «мережеве суспільство», перш за все, відображає не стільки процес «технологізації» сучасного суспільства, скільки якісні зміни його організації, функціонування, цілей, завдань і проблем у зв'язку з використанням нових науково-технологічних ресурсів у глобальному масштабі [4, с. 34–35].

Відомо, що будь-яке людське співтовариство (наприклад, сім'я, народ, творчий колектив, спортивна асоціація, промислове підприємство, кримінальне угруповання, армія, політична партія) складається з людей, об'єднаних спільною ідеєю, метою, інтересами, родом занять, проблемами, місцем проживання, поглядами чи почуттями, а також зв'язками, які існують між ними. Мережеві ж співтовариства (інтернетні або віртуальні), мають у цьому сенсі аналогічну структуру, але повністю незалежні від свого місця проживання. Спрощення технологій та програм, які це забезпечують, дають можливість практично будь-якій людині при мінімальних уміннях і навичках користування брати участь у мережевих спільнотах і навіть організувати своє персональне [4, с. 37].

Останнім часом дедалі активніше на просторах онлайн-осередків з'являються українські бібліотеки, які створюють цікаві інтернет-проекти, взаємодіють між собою та з користувачами, активно запозичуючи досвід зарубіжних колег.

Розвиваючи різні напрями роботи із широкою аудиторією, яка вже представлена в соціальних мережах, бібліотека має можливість оптимізувати свою діяльність. Отже, вони активно застосовують публічні соціальні мережі для організації професійного спілкування та взаємодії з читачами, бібліотечного обслуговування, навчальної діяльності та рекламних заходів, вибираючи найбільш необхідне програмне забезпечення, розвиваючи форми миттєвих відповідей, використовуючи інші засоби інтерактивної комунікації, що наближає їх до користувачів, робить більш релевантними в сучасному інформаційному суспільстві, формує новий імідж бібліотеки, підвищує соціальну активність користувачів за рахунок залучення до створення бібліотечного контенту та ін. [1, с. 55].

Беззаперечним є той факт, що вже сьогодні соціальні сервіси розширюють професійні контакти, заохочують пошук нового стилю й пріоритетів, творчої волі, ідей співробітництва та їхньої реалізації у бібліотечній галузі, формують позитивний імідж книгозбірень, допомагають закріпити кредит довіри до них у користувачів та інших учасників інформаційного суспільства, стимулюють останніх стати партнерами в розвитку бібліотек.

Сьогодні вже доволі широко бібліотеки представлені в соціальних медіа, зокрема у блогах. Адже блог є одним з найбільш популярних видів соціальних медіа. Блоги як перші взірці соціальних медіа почали з'являтися наприкінці 90-х років у вигляді щоденників і персональних сторінок спеціалістів з інформаційних технологій (ІТ) та веб-дизайну, які володіли навичками та інструментами розробки веб-сайтів.

Термін *web-log* (у перекладі з англійської веб-журнал) був запропонований у грудні 1997 р. Й. Бартером [5]. Блог (скорочено від *web-log*) – веб-сторінка, записи в якій відтворюються у зворотному хронологічному порядку. Типовий блог комбінує в собі текст, зображення й гіперлінки з іншими блогами, веб-сторінками та іншими ЗМІ, що мають відношення до теми запису.

Можливість залишити для читачів онлайн-коментарі – важлива частина блогів. Більшість блогів переважно текстові, хоча іноді в них може робитися акцент на фотографії (*photoblog*), малюнках (*sketchblog*), відео (*vlog*), музиці (*MP3 blog*) або звуку (*podcasting*).

Автор [2, с. 7] зазначає, що в межах блогосфери немає цензури, що сприяє блокуванню негативних потоків інформаційного поля, яке потрапляє до широких мас користувачів мережі Інтернету. Кожен блогер, залежно від власного рівня вимог до тієї інформації, яку він використовує, відфільтровує її, забезпечує таким чином само цензуру інформації.

Блогам властиві інформаційні потоки, постійне розширення інформаційного поля. Формується комунікаційний простір як кожного окремого блогера, так і блогосфери загалом.

Проте блоги не є об'єктивними. Одна з притаманних блогам рис – суб'єктивність, тобто думки не відділені від фактів, як і описуються автором, текст блогів емоційний. Також блоги не проходять жодного моніторингу, адже

відсутній процес відбору та класифікації інформації. Хоча такий моніторинг може проводити кожен окремих блогер, відбираючи той потік інформації, ті тексти, що становлять для комунікантів певну інформаційну цінність.

Спілкування за допомогою блогів відносять до онлайн діяльності. Онлайн нова інформаційна діяльність – це будь-який процес, що використовує інформаційні технології для надання інформаційних мережевих продуктів користувачеві [6].

Бібліотечні блоги дають можливість просувати інформаційні продукти й послуги, стають популярним інструментом поширення інформації з питань бібліотекознавства, розвитку інформаційно-бібліотечних технологій. Серед таких українських ресурсів можна виокремити:

- «Бібліотечний гопак» (http://bibliote4_nyj-gopak.blogspot.com);
- «Пан бібліотекар» – блог про бібліотечну справу та інформаційні технології (<http://panbibliotekar.blogspot.com>);
- «Бібліотечний автобан» (http://bibliote4nyj-autoban.blogspot.com/2011/12/blog-post_14.html);
- «Могилянська Бібліотекарка» – цікавинки зі світу бібліотек та бібліотечних технологій, ресурсів, сервісів, ідей від Т. Ярошенко (<http://kmalibrary.blogspot.com>);
- «Творчість та інновації в українських бібліотеках» – блог Української бібліотечної асоціації та Центру інформаційних ресурсів Посольства США в Україні (<http://libinnovate.wordpress.com>);
- «Библиотека без барьеров» – блог Центру з обслуговування людей зі спеціальними потребами Херсонської обласної бібліотеки (<http://om222.blogspot.com>);
- «Слово молодих» – блог Долинської ЦРБ (<http://biblio-dcrb.blogspot.com>);
- «Неофіційний вісник ОУНБ ім. Д. І. Чижевського» – блог Кіровоградської ОУНБ (<http://blog.library.kr.ua>);
- «У світі прекрасного» – блог Тернопільської обласної бібліотеки для молоді (відділ мистецтв) (<http://ylibedu.blogspot.com>);
- «Блог Тульчинської ЦРБ» (<http://tulchlb.blogspot.com>);
- «Блог Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Олеся Гончара» (<http://www.blog.lib.kherson.ua>);
- «Веб-спілкування, нетикет» – блог Державної бібліотеки України для юнацтва (м. Київ) (http://netiquette4_uth.blogspot.com);
- BIBLIOMISTOK – «Блог Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва» (<http://blog.library.vn.ua>) та багато інших [7].

На сторінках бібліотечних блогів представлена та обговорюється різноманітна інформація, зокрема щодо інноваційних підходів у роботі бібліотек та можливостей надання новітніх послуг; досвід трансформації бібліотек та нові бібліотечні проекти; бібліотечна реклама та виставкова діяльність; цікаві факти та дискусійні питання (наприклад, проблематика щодо авторського права,

законодавчі акти, відкритий доступ до наукових публікацій та ін.). Деякі блоги, зокрема блог Української бібліотечної асоціації «Доступ громадян до офіційної інформації: роль бібліотек» <http://govinfolibrary.wordpress.com/> пропонує до уваги читачів також різноманітні бібліотечні продукти, у тому числі видання Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ), Національної юридичної бібліотеки (НЮБ) та Фонду Президентів України (ФПУ) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. А саме:

Видання НЮБ та СІАЗ:

- Громадська думка про правотворення / Бюлетень оперативних матеріалів на базі аналізу правової електронної інформації;
- Конституційна Асамблея: політико-правові аспекти діяльності. Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів.

Видання Фонду Президентів України:

- Науково-інформаційні ресурси про президентів та інститут президентства,
- Україна у відгуках зарубіжної преси,
- Інститут президентства в системі сучасних міжнародних відносин.

Даний ресурс надає можливість перенаправлення на сторінки Facebook та Twitter, тобто поширення (shares) даних інформаційно-аналітичних продуктів.

Спільноти СІАЗ, НЮБ та ФПУ створено в соціальних мережах Facebook та «ВКонтакте», на сторінках яких також є можливість для ознайомлення з даними інформаційно-аналітичними продуктами: <https://www.facebook.com/siazua>, <https://www.facebook.com/pages/Фонд-ПрезидентівУкраїни/433300530069764>, <https://www.facebook.com/nllofua>, <http://vk.com/public.phpsiaz> та ін.

Також у соціальних мережах «ВКонтакте» та Facebook спільнота СІАЗ пропонує для ознайомлення та запрошує до обговорення випуски додатків до матеріалу «Україна: події, факти, коментарі» інформаційно-аналітичних бюлетенів «Соціальні мережі як чинник інформаційної безпеки», «Резонанс», «Шляхи розвитку української науки».

Застосування соціальних технологій у стратегії інноваційного бібліотечно-го розвитку вже має більше прибічників, ніж супротивників. На думку ряду експертів, зростання зв'язків у соціальних мережах у найближчому майбутньому буде приводити до об'єднання людей у глобальні спільноти за інтересами, хобі, політичними й соціальними поглядами, захопленнями, що приведе до формування та активної діяльності глобальних віртуальних організацій. Вони відкриють нові можливості для вивчення взаємодії людей і організацій, що дають змогу, у тому числі, задовольняти потреби цільових сегментів і встановлювати більш тісні контакти з ними на якісно новому рівні [1, с. 56]. Отже, таку перспективу бібліотечній спільноті ігнорувати та втрачати не варто.

Список використаних джерел

1. *Редькина Н. С.* Стратегическое развитие информационных технологий в библиотеке / Н. С. Редькина ; Федер. гос. бюджет. учреждение науки «Гос. публич. науч.-техн. б-ка» Сиб. отд-ния Рос. акад. наук. – Новосибирск : ГПНТБ СО РАН, 2012. – 222 с. : рис., табл. – Бібліогр.: с. 185–206.
2. *Досенко А. К.* Електронні щоденники як одиниці соціальних комунікацій : монографія / А. К. Досенко. – К. : КиМУ, 2012. – 201 с. – Бібліогр.: с. 168–182.
3. *Мар'їна О.* Бібліотеки та соціальні медіа: технологія взаємодії / О. Мар'їна // Вісн. Кн. палати. – 2012. – № 8. – С. 19–20.
4. Человек и новые информационные технологии: завтра начинается сегодня. – СПб. : Речь. – 2007. – 320 с.
5. Блог [Электронный ресурс] // Википедия. – Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Блог>. – Загл. с экрана.
6. *Артамонова І. М.* Блог як публічна авто комунікація / І. М. Артамонова // Держава та регіони. – 2010. – № 2. – С. 5–9. – (Серія «Соціальні комунікації»).
7. *Чуприна Л. А.* Оперативна інформація в соціальних мережах: особливості обігу та використання бібліотеками / Л. А. Чуприна // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – К., 2012. – Вип. 33. – С. 507–523.

Для нотаток

Підп. до друку 25.07.2013.

Формат 60x84/16. Друк офс. Ум. друк. арк. 5,26.

Видається в друкованому та електронному вигляді

Адреса видавництва: 03039, м. Київ, просп. 40-річчя Жовтня, 3